IRINA IZVERNA-TARABAC

Aspecte ale categoriei gramaticale a cazului: specific şi universal. Aplicaţii la limbile română şi engleză

Editura Universităţii
Suceava, 2008

Studii de lingvistică

Scanned with OKEN Scanner

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IZVERNA TARABAC, Irina
Studii de lingvistică / Irina Izverna Tarabac. - Suceava : Editura Universității din Suceava, 2008-
vol.
ISBN 978-973-666-283-6
Vol. 1 : Aspecte ale categoriei gramaticale a cazului : specific şi universal. Aplicații la limbile română şi engleză. - 2008. –
ISBN 978-973-666-284-3

811.13
811.135.1

Copyright: **Irina MAVRODIN**
Strl Apolodor nr. 13-15, Bucureşti, România
e-mail: irinamavrodin13@yahoo.fr
tel./fax: 021/336 2961
tel. mobil: 0721/254225

Scanned with OKEN Scanner

IRINA IZVERNA-TARABAC

Studii de lingvistică

Aspecte ale categoriei gramaticale a cazului: specific şi universal. Aplicaţii la limbile română şi engleză

Editura Universităţii
Suceava, 2008

Scanned with OKEN Scanner

SUMAR

Notă asupra ediției 10
Note on the edition 11
Cuvânt înainte – Profesor Gabriela Pană Dindelegan, Membru al Academiei Române 12
Foreword – Profesor Gabriela Pană Dindelegan, Member of the Romanian Academy 14

ASPECTE ALE CATEGORIEI GRAMATICALE A CAZULUI: SPECIFIC ŞI UNIVERSAL. APLICAȚII LA LIMBILE ROMÂNĂ ŞI ENGLEZĂ 17

INTRODUCERE 18

PARTEA I: Categoria gramaticală a cazului din perspectiva gramaticii tradiționale 21

Capitolul I – Caracterizarea cazurilor 22
A. Încercări de definire a conceptului de caz 22
B. Inventarul cazurilor 24
C. Mărcile, valorile semantice şi funcțiile sintactice ale cazurilor în română şi engleză 26
1. Nominativul 26
2. Genitivul 27
3. Dativul 30
4. Acuzativul 36
5. Vocativul 39
Note 42

Capitolul II – Sistemul cazual al limbii române 46
A. Definirea cazurilor din perspectiva trăsăturilor lor semantice 46
Modelul Paula Diaconescu 46
1.1 Delimitarea unităților sistemului cazual general 47
1.2 Sistemul cazual general al părților de vorbire declinabile din limba română 49

Scanned with OKEN Scanner

1.3 Definirea semantică a cazurilor 52
1.4 Analiza relațiilor semantice dintre cazuri 53
Note 54
B. Definirea cazurilor din perspectiva particularităților lor combinatorii 56
Modelul Em. Vasiliu 56
Clasificarea subsistemelor cazuale din limba română 60
Note 66
Modelul Valeria Guțu Romalo 68
Note 71

Capitolul III : Observații la studiul comparativ al sistemului cazual al limbilor română şi engleză 72

PARTEA a II a: Categoria gramaticală a cazului din perspectiva „Gramaticii Cazurilor“ 77

Capitolul IV: Categoria cazului din perspectiva teoriilor lingvistice propuse de Charles Fillmore şi John Anderson 78
Orientarea non-localistă (modelul Charles Fillmore) 79
1. Prezentarea teoriei non-localiste 79
2. Modelul Charles Fillmore, reacții la modelul chomskian din 1965 86
3. Limitele modelului fillmorian 90
Orientarea localistă (Modelul John Anderson) 90
1. Prezentarea teoriei localiste 90
Note 104

Capitolul V : Categoria cazului în ansamblul gramaticii universale 107
Note 111
Concluzii generale 112

ASPECTS OF THE GRAMATICAL CATEGORY OF CASE: SPECIFIC AND UNIVERSAL. APPLICATIONS TO THE ROMANIAN AND ENGLISH LANGUAGES (GENERAL CONCLUSIONS) 118

Scanned with OKEN Scanner

Bibliografie 125

ADDENDA 131

• Sintetic vs. analitic în exprimarea gradelor de comparație 133

Introducere 133

Capitolul I: Considerații generale asupra categoriei comparației 135

Capitolul II: Modalități de exprimare a gradului de comparație în limbile indo-europene vechi 137

Note 142

Capitolul III: Modalități de exprimare a gradelor de comparație în principalele familii de limbi indo-europene moderne 148

Note 157

Concluzii generale 159

Bibliografie 160

• Stadii în gramaticalizarea verbului „a avea". De la verb autonom la verb auxiliar 162

• Exprimarea „numelor de acțiune" în limba română și engleză (concluzii pe baza analizei Codului Muncii, cap. VI-XII, 1965,în versiune română și engleză) 170

• Limba cronicarilor munteni 191

Câteva repere pe drumul parcurs de Irina Izverna-Tarabac în formarea ei profesională 206

A few guide marks in Irina Izverna-Tarabac's professional evolution 210

Facsimile 16, 18, 22, 130, 132

Scanned with OKEN Scanner

CONTENTS

Note on the Edition (in Romanian) 10
Note on the Edition (in English) 11
Foreword (in Romanian) – Profesor Gabriela Pană Dindelegan, Member of the Romanian Academy 12
Foreword (in English) – Professor Gabriela Pană Dindelegan, Member of the Romanian Academy 14

ASPECTS OF THE GRAMMATICAL CATEGORY OF CASE: SPECIFIC AND UNIVERSAL. APPLICATIONS TO THE ROMANIAN AND ENGLISH LANGUAGES 17

INTRODUCTION 18

PART I: The grammatical category of case from the perspective of traditional grammar 21

Chapter I – The characterization of cases 22
A. The attempt to define the concept of case 22
B. The inventory of cases 24
C. The marks, semantic values and syntactic functions of the cases in Romanian and English 26
1. The Nominative Case 26
2. The Genitive Case 27
3. The Dative Case 30
4. The Accusative Case 36
5. The Vocative Case 39
Notes 42

Chapter II – The casual system of the Romanian language 46
The definition of cases from the perspective of their semantic features 46
1. Paula Diaconescu's model 46
1.1. The delimitation of the units of the general casual system 47

Scanned with OKEN Scanner

1.2. The general casual system of the declinable parts of speech in Romanian 49
1.3. The semantic definition of the cases 52
1.4. The analysis of the semantic relations between cases 53
Notes 54
The definition of cases from the perspective of their combinatory principles 56
1. Em. Vasiliu's model 56
The classification of the casual subsystems in Romanian 60
Notes 66
2. Valeria Guțu Romalo's model 68
Notes 71

Chapter III: Observations to the comparative study of the casual system in Romanian and English 72

PART II: The grammatical category of case from the perspective of the "Case Grammar" 77

Chapter IV: The category of case from the perspective of the linguistics theories proposed by Charles Fillmore and John Anderson 78
A. The non-localist orientation (Charles Fillmore model) 79
1. The presentation of the non-localist theory 79
2. Charles Fillmore model, reactions to the Chomskian model from 1965 86
3. The limits of the fillmorian model 90
B. The localist orientation (John Anderson model) 90
1. The presentation of the localist theory 90
Notes 104

Chapter V: The category of case in the ensemble of the universal grammar 107
Notes 111
General conclusions 112

Scanned with OKEN Scanner

ASPECTS OF THE GRAMMATICAL CATEGORY OF CASE: SPECIFIC AND UNIVERSAL. APPLICATIONS TO THE ROMANIAN AND ENGLISH LANGUAGES. (GENERAL CONCLUSIONS) 118

Bibliography 125

ADDENDA 131

- **Synthetic vs. analytic in expressing the degrees of comparison** 133

Introduction 133
Chapter I: General considerations on the category of comparison 135
Chapter II: Means of expressing the degrees of comparison in the old Indo-European languages 137
Notes 142
Chapter III: Means of expressing the degrees of comparison in the main families of the modern Indo-European languages 148
Notes 157
General conclusions 159
Bibliography 160

- **Phases in the grammaticalization of the verb "to have". From the autonomous verb to the auxiliary verb** 162
- **Expressing "names of action" in Romanian and English (conclusions on the basis of the analysis of the *Work Code*, chapter VI-XII, 1965, in Romanian and English versions)** 170
- **The language of Wallachian chroniclers** 191

Several guide marks in Irina Tarabac's professional evolution 206
Several guide marks in Irina Tarabac's professional evolution 210

Facsimiles 16, 18, 22, 130, 132

Scanned with OKEN Scanner

Notă asupra ediției

Această carte este prima din seria **Studii de lingvistică** de *Irina Izverna-Tarabac*, apărută postum (2008), și care cuprinde:

Aspecte ale categoriei cazului: specific și universal. Aplicații la limbile română și engleză, lucrare de licență condusă de profesor dr. *Gabriela Pană Dindelegan* și susținută la Universitatea din București (1995);

Addenda – Câteva dintre numeroasele lucrări de seminar ale *Irinei Izverna-Tarabac* (dintre care multe s-au pierdut), din ultimii doi ani de studii universitare și din timpul masteratului de lingvistică teoretică făcut la București (1993-1994, 1994-1995 și 1995-1996);

Anafora, între gramatică și pragmasemantică, lucrare de absolvire a masteratului de lingvistică teoretică, condusă de profesor dr. *Valeria Guțu Romalo* și susținută la Universitatea din București (1996);

Addenda – Câteva dintre lucrările de seminar din timpul masteratului făcut la București (1995-1996);

Some Problems of Syntax. Application to the Romanian Language, lucrări realizate de *Irina Izverna-Tarabac* în cadrul Departamentului de lingvistică de la Universitatea Stony Brook – New York, în perioada de pregătire a doctoratului (conducător de doctorat: profesor dr. *Richard K. Larson*; consultant pentru doctorat: profesor dr. *Marcel den Dikken* de la CUNY - Grad School and University Center New York) – 2002-2007;

Other Problems of Syntax. Application to the Romanian Language, lucrări realizate de *Irina Izverna-Tarabac* în cadrul Departamentului de lingvistică de la Universitatea Stony Brook - New York, în perioada de pregătire a doctoratului (conducător de doctorat: profesor dr. *Richard K. Larson*; consultant pentru doctorat: profesor dr. *Marcel den Dikken* de la CUNY - Grad School and University Center New York) – 2002-2007.

Editorii

Scanned with OKEN Scanner

Note on the edition

This book is the first in a series of **Linguistics Studies** by *Irina Izverna-Tarabac*, posthumously published (2008), which contains:

Aspects of the Grammatical Category of Case: Specific and Universal. Applications to the Romanian and English Languages, BA thesis supervised by Professor *Gabriela Pană Dindelegan* and defended at the University of Bucharest (1995);

Addenda – Several of *Irina Izverna-Tarabac*'s numerous seminar papers – many of which have been lost – of the last two years of university studies and of the MA studies on Theoretical Linguistics attended in Bucharest (1993-1994, 1994-1995 and 1995-1996);

Anaphora, between Grammar and Pragma-semantics, MA dissertation on theoretical linguistics, supervised by Professor *Valeria Guțu Romalo* and defended at the University of Bucharest (1996);

Addenda – Seminar papers of the MA attended in Bucharest (1995-1996);

Some Problems of Syntax. Application to the Romanian Language, works produced by *Irina Izverna-Tarabac* in the Department of linguistics of the University Stony Brook, New York, while she was a PhD student (PhD supervisor: Professor *Richard K. Larson*; doctoral consultant: Professor *Marcel den Dikken* from CUNY – Grad School and University Center New York) – 2002-2007;

Other Problems of Syntax. Application to the Romanian Language, works written by *Irina Izverna-Tarabac* in the Department of linguistics of the University Stony Brook – New York, while she was a PhD student (PhD supervisor: Professor *Richard K. Larson*; doctoral consultant: Professor *Marcel den Dikken* from CUNY – Grad School and University Center New York) – 2002-2007.

The Editors

Scanned with OKEN Scanner

Cuvânt înainte

Teza de licență a Irinei Izverna-Tarabac, intitulată *Aspecte ale categoriei gramaticale a cazului: specific și universal. Aplicații la limbile română și engleză*, se publică după aproape 13 ani de la susținerea ei (la Facultatea de Litere din Universitatea București, iulie 1995), în condițiile extrem de tragice ale dispariției fulgerătoare a autoarei. Studentă și masterandă remarcabilă a facultății noastre, Irina a fost o speranță autentică pentru secția de lingvistică din facultate.

Izvorând din preocupări științifice de seamă ale școlii bucureștene de lingvistică (Paula Diaconescu, Emanuel Vasiliu, Valeria Guțu Romalo, Camelia Stan, Gabriela Pană Dindelegan; trei dintre aceste contribuții sunt, de altfel, analizate în lucrare), teza de licență a Irinei Izverna-Tarabac are o vădită intenție monografică, propunându-și realizarea unei sinteze a problematicii teoretice dificile și diverse pe care o ridică cercetările românești și străine destinate cazurilor. Teza urmărește, pe de o parte, integrarea cercetărilor românești în perspectiva modernă europeană a teoriei cazurilor, iar, pe de altă parte, realizarea unui început de studiu comparativ, în vederea surprinderii specificului limbii române privind organizarea și funcționarea cazurilor.

În referatul întocmit de mine cu ocazia susținerii tezei, remarcam maturitatea și acuratețea științifică a lucrării. De altfel, lucrarea venea să confirme impresiile pe care mi le formasem despre Irina Izverna-Tarabac de-a-lungul perioadei de lucru împreună: o inteligență sclipitoare, un interes puternic pentru cercetarea lingvistică, profunzime, capacitate de sinteză, ușurință și eleganță în redactare.

Cei treisprezece ani care s-au scurs de la elaborarea acestei teze, timp în care literatura științifică destinată cazului s-a îmbogățit cu

Scanned with OKEN Scanner

lucrări remarcabile, atât în lingvistica românească, cât şi în cea străină, nu ştirbesc din interesul ştiinţific al lucrării, care oferă un început de ghid teoretic pentru parcurgerea cercetărilor semnificative destinate cazului.

Plecată în străinătate în Olanda şi, apoi, în SUA, pentru desăvârşirea studiilor de lingvistică (printr-un al doilea masterat în Olanda, urmat de un doctorat în SUA), destinul ştiinţific al Irinei Izverna-Tarabac s-a încheiat extrem de timpuriu şi de abrupt. Ne facem o datorie de suflet prin scrierea acestui *Cuvânt înainte*, pentru o lucrare care, în momentul susţinerii ei, mi-a produs o reală bucurie ştiinţifică.

Bucureşti, mai 2008

Gabriela Pană Dindelegan
Membru al Academiei Române
Profesor la Catedra de limba română
Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti

Scanned with OKEN Scanner

Foreword

Irina Izverna-Tarabac's thesis entitled: *Aspects of the Grammatical Category of Case: Specific and Universal. Applications to the Romanian and English Languages* is published almost 13 years after its defense (at the Faculty of Letters, University of Bucharest, July 1995), under the extremely tragic circumstances of its author's untimely death. A remarkable BA and MA student of our faculty, Irina was an authentic hope for the section of linguistics in the faculty.

Springing out of the notable scientific preoccupations of the linguistics school in Bucharest (Paula Diaconescu, Emanuel Vasiliu, Valeria Guțu Romanlo, Camelia Stan, Gabriela Pană Dindelegan; three of these contributions are actually analyzed in the work), Irina Izverna-Tarabac's thesis shows an obvious monographic intention, aiming at the achievement of a synthesis of the difficult and various theoretical problems arising from Romanian and foreign research into the grammatical category of case. On the one hand, the paper aims at integrating Romanian research into the modern European perspective on the theory of cases and, on the other hand, it aims at starting a comparative study, in order to pinpoint the specific character of Romanian regarding the organisation and the functioning of cases.

In the report I wrote on the occasion of the thesis defense, I mentioned the scientific maturity and accuracy of the work. The work was a real confirmation of the impressions Irina Izverna-Tarabac had already given to me when we worked together: a brilliant intelligence, a strong interest in linguistic research, depth, capacity of synthesis, easiness and elegance in writing.

The thirteen years that have passed since the elaboration of this thesis, a period in which scientific literature on the grammatical case

Scanned with OKEN Scanner

has enriched with outstanding papers, in both Romanian and foreign linguistics, do not blunt the scientific interest of the paper, which offers a beginning of a theoretical guide for the examination of the significant research into the grammatical category of case.

Irina Izverna-Tarabac left for Holland and, then, for the USA to accomplish her studies in linguistics (a second MA in Holland followed by a PhD in the USA). Unfortunately her scientific destiny ended extremely early and abruptly. We wrote this *Foreword* with feeling for a work which, when it was defended, made me feel a real scientific joy.

Bucharest, May 2008

Gabriela Pană Dindelegan
Member of the Romanian Academy
Professor at the Department of Romanian Language
Faculty of Letters, University of Bucharest

Scanned with OKEN Scanner

Semantic Rules in Ł with the Polish notation:

1 and 2 = rules identical to the ones in Ł with standard

3. If ϕ is a sentence, then $N\phi$ is true iff ϕ is not

4. If ϕ and ψ are sentences, then $K\phi\psi$ is true iff both ϕ and ψ are true.

5. If ϕ and ψ are sentences, then $A\phi\psi$ is iff either ϕ is true or ψ is true.

6. If ϕ and ψ are sentences, then $C\phi\psi$ is true either ϕ is false or ψ is true.

7. If ϕ and ψ are sentences, then $E\phi\psi$ is iff either ϕ and ψ are both true or else ϕ or both false.

What changes are necessary if the connectives are treated syncategorematically, that are assigned semantic values directly?

In this case, the basic expressions of Ł have to extra categories:

Basic expressions

Sentence operators: N

Sentence connectives: K, A, C, E

Syntactic rules:

If ϕ is a sentence and $\overset{\alpha}{V}$ is a sentence operator, then ϕ is a sentence.

If ϕ and ψ are sentences and α is a sentential connective, then $\alpha\phi\psi$ is a sentence

Pagină dintr-un caiet de lucru al Irinei Izverna-Tarabac (1)

Scanned with OKEN Scanner

ASPECTE ALE CATEGORIEI GRAMATICALE A CAZULUI: SPECIFIC ŞI UNIVERSAL. APLICAŢII LA LIMBILE ROMÂNĂ ŞI ENGLEZĂ

Sala II 180356

Scanned with OKEN Scanner

Semantic rules:

If ϕ is a sentence and α is a sentence operator, then
$[\![\alpha\phi]\!] = [\![\alpha]\!]([\![\phi]\!])$

If ϕ and ψ are sentences and α is a sentence connective then $[\![\alpha\phi\psi]\!] = [\![\alpha]\!](\langle [\![\phi]\!], [\![\psi]\!] \rangle$

It can be seen that when the connectives are treated categorematically, the semantic rules are rules of functional application where the order of function and arguments corresponds exactly to the order of the corresponding elements in the syntax

Exercise 4 page 54

Give a syntax and a semantics for a language which is like $\mathcal{L}_0$ except that it contains only one logical connective, "|", defined by the following truth table:

p	q	[p | q]
1	1	0
1	0	1
0	1	1
0	0	1

$|\,|$ = $\langle 1,1\rangle \to 0$; $\langle 1,0\rangle \to 1$; $\langle 0,1\rangle \to 1$; $\langle 0,0\rangle \to 1$

In $\mathcal{L}_0$, connectives are treated syntactically categorematically

Syntactic rule: If p and q are sentences then [p|q] is a sentence

Semantic rule: If p and q are sentences, then [p|q] is true iff at least p or q is false.

Pagină dintr-un caiet de lucru al Irinei Izverna-Tarabac (2)

Scanned with OKEN Scanner

Introducere

Definit tradiţional ca *„fiind o categorie gramaticală asociată unei sintagme nominale şi care exprimă funcţia sintactică a acesteia"* (Jean Dubois - *Dictionnaire de linguistigue*, Ed. Larousse, 1973, p. 75), cazul gramatical reprezintă poate cea mai abstractă şi cea mai complexă noţiune din teoria limbii, apărută din necesitatea clarificării raporturilor existente între cuvintele aflate în lanţul vorbirii. Situându-se la întâlnirea morfologiei cu sintaxa, neaparţinând exclusiv niciuneia dintre cele două discipline, cazul gramatical este expresia cea mai clară a faptului că limba este un sistem unitar, pentru care clasificarea în paradigme se face în urma descompunerii sintagmelor şi analizei compatibilităţilor şi incompatibilităţilor cuvintelor.

Cum fiecare limbă are particularităţile ei de combinare şi cum, la nivelul expresiei, ne confruntăm în primul rând cu acest specific ce diferenţiază atât de puternic limbile între ele, este firesc ca numărul cazurilor gramaticale, aşa cum sunt ele cercetate de gramatica tradiţională, să varieze de la o limbă la alta. Conform acestei viziuni teoretice, identificarea lor se făcea pe baza luării în considerare a mărcilor formale ale nominalelor declinate.

În cazul unui studiu contrastiv între română şi engleză, o abordare tradiţională a teoriei cazului scoate în evidenţă similitudinile şi deosebirile de structură ale celor două limbi. Faţă de acest punct de vedere, gramatica generativă oferă criterii de analiză unificatoare ce se străduiesc să depăşească inconvenientele clasificărilor făcute pe materiale lingvistice din diferite limbi, arătând că, dincolo de diversele definiţii sintactico-semantice date până acum cazului gramatical, acesta este de fapt o noţiune ce exprimă relaţiile universale existente între termenii lanţului vorbirii.

Lucrarea de faţă îşi propune să scoată în evidenţă atât particularităţile celor două limbi (utilizând viziunea gramaticii tra-

Scanned with OKEN Scanner

diționale), cât şi să arate felul în care această specificitate este eludată dacă se ține cont de raporturile logice dintre cuvinte. Cele două perspective (cea tradițională şi cea generativistă) nu pot fi separate şi numai studierea lor complementară ne oferă o imagine completă asupra acestei probleme. Dificultățile de clasificare ale primei abordări (din pricina amestecului criteriilor luate în discuție, eclectism metodologic izvorât de altfel din însăşi imposibilitatea operării unui studiu exhaustiv asupra unui material atât de bogat şi de dinamic cum este limba) dispar din perspectiva logic-speculativă a noilor teorii generativiste.

Pe de altă parte, privind invers problema, se poate spune că baza clasificatoare este extrem de necesară, ea fiind atât expresia analizei unei limbi, deci a caracterului ei unic, cât şi metoda optimă de învățare a ei.

Ținând seama de cele spuse mai sus, lucrarea prezintă două părți: în prima parte, categoria cazului este analizată din perspectiva gramaticii tradiționale, în scopul de a se evidenția caracterul specific al sistemelor cazuale din română şi engleză. Studiul analitic, efectuat pentru fiecare caz în parte în Capitolul I, este completat - pentru sistemul cazual românesc - prin analiza sa din două perspective generalizatoare:

A. Definire din perspectiva trăsăturilor semantice (Modelul Paula Diaconescu) şi

B. Definire din perspectiva particularităților combinatorii (Modelul Em.Vasiliu şi Modelul Valeria Guțu-Romalo) (Capitolul II).

Partea I a lucrării se încheie cu observațiile generale la studiul comparativ al sistemului cazual al limbilor română şi engleză (Capitolul III).

În ***Partea a II-a*** a lucrării, prin analiza categoriei cazului din perspectiva teoriei Gramaticii Cazurilor (teoriile lui Charles Fillmore şi John Anderson), se pune în evidență caracterul universal al acestei categorii gramaticale (Capitolul IV).

În Capitolul V, cu care se încheie partea a II -a a lucrării, se prezintă unele observații cu privire la locul pe care îl ocupă categoria Cazului în ansamblul Gramaticii Universale.

Scanned with OKEN Scanner

La sfârşitul lucrării, se prezintă ***Concluziile generale***, trase din studiul categoriei cazului din perspectiva gramaticii tradiționale, pentru evidențierea aspectului său specific (***Partea I***) şi din perspectiva teoriei Gramaticii Cazurilor (modelele Ch. Fillmore şi John Anderson), pentru evidențierea aspectului său universal (***Partea a II-a***).

Scanned with OKEN Scanner

Psych – Verbs and θ theory.

temere
preoccupare
piacere

apparently psych-verbs allow a certain freedom in the mapping from the thematic representation into the syntax.

Sianni teme questo.

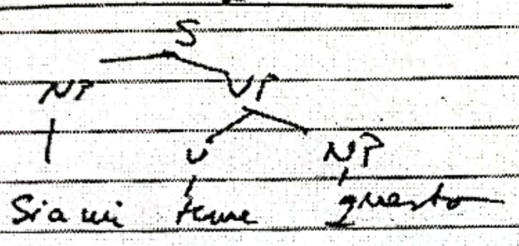

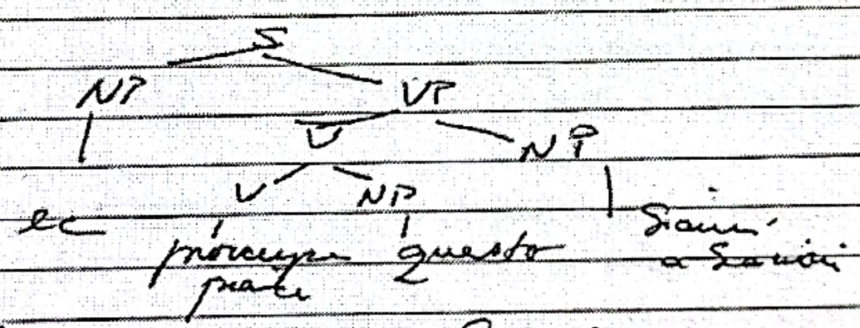

Questo preoccupa Siani.

There are strict principles constraining the projection of θ-structures into D-structures. In spite of the differences, the two structures have a property in common: in both cases the verb directly ω marks the theme, and the constituent verb & theme compositionally,

Pagină dintr-un caiet de lucru al Irinei Izverna-Tarabac (3)

Partea I

Categoria gramaticală a cazului din perspectiva gramaticii tradiționale

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul I
Caracterizarea cazurilor

A. ÎNCERCĂRI DE DEFINIRE A CONCEPTULUI DE *CAZ*

În gramatica europeană există o tradiție îndelungată conform căreia categoria gramaticală a cazului este una strict formală, specifică flexiunii numelui (şi implicit substitutului său pronumelui) şi adjectivului şi recognoscibilă în cursul flexiunii acestora numai prin intermediul morfemelor de caz. Considerată a fi relevantă numai sub aspectul ei strict formal, variația flexionară ar aparține morfologiei. Pentru Cassidy [1], termenul de caz gramatical poate fi corect folosit şi are sens numai dacă există flexiune, deci modificare în forma cuvântului, alte distincții de expresie nefiind semnificative. Meigret [2] face o observație asemănătoare, remarcând că, în conformitate cu acest punct de vedere, limba franceză nu cunoaşte categoria de caz gramatical, pentru că substantivele din această limbă nu-şi modifică finalul. Mai mult sau mai puțin în cadrul aceleiaşi tradiții lingvistice, Jespersen [3] şi Curme [4] consideră că distincția de caz se face prin multiple mijloace formale:

1) mijloace flexionare (desinență sau desinență asociată cu variația articolului);

2) mijloace analitice (prepoziție asociată cu un articol);

3) topică fixă în raport cu verbul (ante-punere versus post-punere);

4) chiar şi flexiune verbală pentru marcarea diferitelor cazuri ale verbului, în limbi ca filipineza.

Jespersen mai observă că există o strânsă relație între verb (centru al comunicării) şi numele care se află în vecinătatea acestuia. Astfel, un verb ca *a întreba* prezintă trei valențe combinatorii specifice: un nominativ [+ animat], un acuzativ [+ animat] şi un acuzativ [- animat].

Un verb ca *a spune* are trei valențe combinatorii specifice: un nominativ [+ animat], un dativ [+ animat] şi un acuzativ [-animat].

Scanned with OKEN Scanner

Lingviştii care susţin că sistemul cazual este reprezentat de flexiunea substantivului, a pronumelui şi a adjectivului consideră că mărcile de caz au implicit o caracteristică semantică, adică un sens de bază (Grundbedeutung), după Hjelmslev [5].

Astfel, cazul nominativ este cazul autorului acţiunii exprimate de un verb: *Copilul loveşte mingea*.

În virtutea acestei caracterizări a nominativului, devine clar că autorul acţiunii, ca factor instigator al ei, trebuie să prezinte - în mod necesar - trăsătura de [+ animat] [6].

Caracterul incomplet al unei asemenea definiţii este pus în evidenţă de contraexemplele de tipul: a) *Acest plic conţine bani;* b) *Piatra a spart geamul;* c) *Maria este tristă* etc. În propoziţiile a-c, cazului nominativ al nominalului subliniat nu-i mai corespunde funcţia semantică de autor al acţiunii. Constatându-se deficienţele acestui mod de caracterizare şi ţinându-se seama de faptul că este vorba de o categorie de tip relaţional, ce exprimă relaţiile sintactice pe care numele (substantivul, pronumele, numeralul) le contractează în limitele unei propoziţii, cazul începe a fi considerat ca reprezentând asocierea dintre o formă gramaticală (de ex. o desinenţă proprie), o relaţie specifică (de ex.un regent propriu) şi o valoare specifică. Astfel, nominativul reprezintă asocierea dintre o formă gramaticală de nominativ, o relaţie de nominativ (subordonarea faţă de verb care cere funcţia de subiect, nume predicativ, apoziţie, element predicativ suplimentar) şi o valoare semantică de nominativ (agent, experimentator, instrument).

În funcţie de diferite criterii, cazurile au fost clasificate în [7]:

1) Cazuri abstracte (nominativul, acuzativul, ergativul, esivul) şi cazuri concrete (ablativul, elativul, alativul, adesivul, inesivul, comitativul şi instrumentalul);

2) Cazul subiectului (nominativul) vs. caz regim (acuzativ, dativ, genitiv) [8]

3) Cazuri directe, legate direct de regent, vs. cazuri oblice, legate de regent printr-o prepoziţie: nominativul şi acuzativul vs. genitivul şi dativul [9] (în română este vorba de restricţiile de caz impuse

Scanned with OKEN Scanner

nominalelor de unele prepoziții: asupra, deasupra, împotriva şi conform, potrivit, contrar).

Acest criteriu de clasificare nu are valoare generală, fiind valabil mai ales în franceză, pentru care a şi fost propus.

B. INVENTARUL CAZURILOR

Stabilirea inventarului de cazuri gramaticale, unul dintre cele mai importante obiective ale gramaticii structuraliste, s-a lovit de o serie de dificultăți ce țin de două trăsături foarte răspândite în sistemul cazual al oricărei limbi: *sincretismul* şi *ambiguitatea* [10]

Sincretismul cazual sau omonimia cazuală se referă la formele de caz identice, forme ce se diferențiază între ele, nu la nivelul expresiei, ci numai din punct de vedere al valorii semantice şi al tipului de relație sintactică. Simpla identitate de expresie dintre două cazuri gramaticale nu înseamnă neapărat că acestea sunt sincretice. Din punct de vedere teoretic, două cazuri sunt sincretice dacă şi numai dacă există, cel puțin în paradigma unei părți de vorbire flexibile, două forme diferite pentru exprimarea celor două relații de caz considerate. Astfel, în limba română, se poate vorbi de sincretismul cazual nominativ-acuzativ şi genitiv-dativ în declinarea substantivului, numai pe baza faptului că paradigma pronumelui personal cunoaşte forme diferite pentru cele patru cazuri.

Ambiguitatea se referă la capacitatea unui caz gramatical de a avea valori semantice foarte diferite. Un inventar restrâns de cazuri înseamnă un grad înalt de ambiguitate a sistemului cazual al limbii respective. Diferențele dintre numărul de cazuri din diferite limbi țin şi de modul în care fiecare dintre aceste limbi separă valorile semantice unele de altele. În comparație cu alte limbi, româna şi engleza dispun de un număr relativ mic de cazuri (există 12 cazuri în finlandeză şi 46 în tabasariană, o limbă vorbită în Oceania).

Rezultă că atât româna cât şi engleza au un mare grad de ambiguitate pentru fiecare caz în parte, aşa cum ne-o dovedesc valorile foarte numeroase ale genitivului şi dativului din aceste două limbi.

Scanned with OKEN Scanner

În general, gramaticile româneşti înregistrează 5 cazuri: nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, şi vocativ [11]. Punerea lor în evidenţă presupune luarea în consideraţie a flexiunii substantivale şi pronominale (a pronumelui personal) căci, în flexiunea substantivală, cel puţin nominativul şi acuzativul, genitivul şi dativul sunt întotdeauna omonime, iar în flexiunea pronumelui personal, care permite distincţia dintre nominativ şi acuzativ, genitiv şi dativ, vocativul, posibil în cazul persoanei a 2-a, nu are formă specifică; forme specifice de vocativ apar însă în flexiunea unor substantive.

Ţinând seama de aceste particularităţi formale, Dana Manea [12] consideră că, în limba română, ar fi 3 cazuri: nominativ-acuzativ, genitiv-dativ şi vocativ şi că numărul de 5 cazuri, unanim recunoscut, a fost stabilit pe criterii sintactice.

Ambiguitatea cazuală a formelor substantivale – nominativ şi acuzativ *(Vine trenul* şi *Aşteaptă trenul),* genitiv şi dativ *(Mersul trenului* şi *Adaugă vagoane trenului)* – se clarifică prin raportarea la formele echivalente ale pronumelor personale: *El vine* şi *Îl aşteaptă; Mersul lui* şi *Îi adaugă vagoane.*

Apelul la flexiunea pronominală, deci substituirea prin forme pronominale capabile să pună în evidenţă diferenţele de valoare redate de substantive printr-o formă unică, nu este întotdeauna posibil [13]. Există în limba română enunţuri ca: *A lucrat noaptea* şi *A aşteptat ani* etc., în care această substituţie nu se poate face. În construcţiile de acest fel, gramaticile vorbesc, în general, de cazul acuzativ, fără să dea o justificare soluţiei [14, 15]. Această constatare i-a făcut pe lingvişti să vorbească de un caz, distinct de celelalte cinci, cazul locativ, cazul temporal la S. Puşcariu [16], cazul direct la Vladimir Horejsi [17], cazul neutru la Paula Diaconescu [18].

Includerea vocativului în inventarul de cazuri a format obiectul multor discuţii, o serie de lingvişti [19] aducând obiecţia că acest caz nu respectă caracterul relaţional ce defineşte categoria cazurilor (prezentarea argumentelor pro şi contra aduse de lingvişti este dată la punctul C al acestui capitol).

Scanned with OKEN Scanner

În limba engleză existând foarte puține părți de vorbire care au forme deosebite pentru diferențierea cazurilor (pronumele personale, pronumele interogativ who), relațiile cazuale sunt arătate, în genere, prin ordinea fixă a cuvintelor în propoziție (mai ales pentru nominativ, dativ şi acuzativ) [20] sau prin prepoziții (pentru genitiv şi dativ) [21].

Spre deosebire de gramatica română care inventariază 5 cazuri, majoritatea gramaticilor limbii engleze recunosc doar 4 (nominativ, genitiv, dativ şi acuzativ), vocativul fiind considerat ca o formă a nominativului şi numit nominativ al adresării [22].

Unii autori dau numele de caz prepozițional (Prepositional Case) cazului în care se află substantivul când este precedat de prepoziție. Alți gramaticieni reunesc dativul, acuzativul şi cazul prepozițional într-un singur caz denumit Objective Case (cazul obiectiv) care este cazul complementului direct, indirect şi prepoziţional.

Forma unică neflexionară folosită pentru toate cazurile în afară de genitivul saxon este denumită adeseori Common Case (caz comun).

C. MĂRCILE, VALORILE SEMANTICE ŞI FUNCȚIILE SINTACTICE ALE CAZURILOR ÎN ROMÂNĂ ŞI ENGLEZĂ - Studiu comparativ

1. NOMINATIVUL. În gramatica limbii române [23], nominativul este definit prin funcțiile sale sintactice de:

a) subiect *(Copilul aleargă)*;

b) nume predicativ *(Bunicul era un om blând)*;

c) apoziție *(Chomsky, lingvistul, este cunoscut în toată lumea)*;

d) element predicativ suplimentar *(S-a întors profesor)*.

Ca şi în română, în engleză nominativul are funcțiile de:

a) subiect *(The girls come home; Fetele au venit acasă)*;

b) nume predicativ *(She is my student; Ea este studenta mea)*;

c) apoziție *(Mary, his daughter, likes novel; Mariei, fiica lui, îi place acest roman)*.

Printre rolurile pe care le îndeplineşte nominativul în engleză (dat fiind că majoritatea gramaticilor engleze nu recunosc vocativul ca

Scanned with OKEN Scanner

fiind un caz aparte) se mai adaugă şi acela de nominativ al adresării (Nominative of Address). Deşi gramaticile engleze îl includ în cazul nominativ sub denumirea specială de nominativ al adresării, el se suprapune exact peste vocativul românesc, denumind o fiinţă sau un lucru căreia/căruia ne adresăm (ex. *Ann, Steve, children, where are you?; Ana, Steve, copii, unde sunteţi?).*

În termeni semantici, gramatica defineşte nominativul, în general, ca fiind cazul autorului acţiunii exprimate de verb (ex. *Fata a deschis fereastra; The girl opened the window).* În conformitate cu această definiţie, autorul acţiunii, ca factor instigator al ei, trebuie să prezinte trăsătura de [+animat]. Exemple ca: *Acest plic conţine bani (This envelope contains money); Ion e fericit (John is happy); Ciocanul a spart fereastra (The hammer broke the window)* etc. arată că definiţia dată mai sus este incompletă, nominativul putând să aibă şi alte valori semantice [ca aceea de locativ (Acest plic), experimentator (Ion), instrument (Ciocanul)], la fel de frecvente ca şi aceea de autor [+animat] al acţiunii exprimate de verb.

2. GENITIVUL. În limba română, indiferent de trăsătura semantică a substantivului determinat [± animat], cazul genitiv se exprimă cu ajutorul morfemelor de caz şi/sau al unor combinaţii cu formele articolului, în timp ce în limba engleză natura semantică a acestui nominal contribuie la diferenţierea unui genitiv sintetic (denumit şi genitiv saxon, caz posesiv sau genitiv flexionar), folosit în cazul când determinantul este nume propriu sau marcat de trăsătura [+ animat] (ex. *John's father = tatăl lui Ion; the boy's book = cartea băiatului) [24]* şi a unui genitiv analitic (denumit şi genitiv prepoziţional, genitiv „francez" sau genitiv „normand"), folosit pe scară mult mai largă şi caracteristic, mai ales, pentru exprimarea relaţiei de apartenenţă în cazul substantivelor inanimate (*the legs of the table = picioarele mesei*).

Deşi există un raport de variaţie liberă între formele a) *The novels of Charles Dickens* (genitiv analitic) şi b) *The Charles Dickens's novels* (genitiv sintetic), alegerea uneia dintre aceste două posibilităţi de exprimare a genitivului atrage după sine o diferenţă de nuanţă

Scanned with OKEN Scanner

semantică: în a), în centrul atenției stă numele autorului, în timp ce în b), nominalul novels este accentuat cel puțin tot atât cât și nominalul Dickens's.

Menționez că, în limba engleză, există și un genitiv nemarcat cunoscut și sub numele de genitiv implicit. Procesul elidării morfemului de caz fiind foarte productiv în engleza contemporană (în special în stilul jurnalistic și în cel colocvial), exprimările de tipul afternoon-tea, child-study, doctor-degree au intrat de mult în uzul comun.

Este important de subliniat că, spre deosebire de limba română, substantivele în cazul genitiv sintetic precedă numele obiectului posedat care, la rândul său, este precedat de atributele sale. Traducerea în limba română se face începându-se cu ultimul cuvânt din grup (substantivul determinat) și continuându-se cu acelea care îl precedă, în ordinea apropierii de el (ex. *My elder sister's letter = scrisoarea surorii mele mai mari; the children's new toys = jucăriile noi ale copiilor).*

Existența a două forme de exprimare a genitivului (genitivul sintetic și genitivul analitic) este specifică limbii engleze și prezintă avantaje stilistice.

Astfel, în vreme ce genitivul saxon (sintetic) are avantajul de a fi mai scurt, genitivul prepozițional (analitic) scoate mai mult în evidență substantivul determinant și dă echilibru, amploare și o mai mare claritate stilului. Acest fapt explică foarte frecventa folosire a genitivului saxon în stilul colocvial și utilizarea genitivului analitic cu precădere în vorbirea ceremonioasă, la titlurile de cărți etc.

Numele în genitiv îndeplinește, în cele mai multe cazuri, funcția sintactică de atribut. Spre deosebire de engleză, unde se întâlnește această unică situație, în română se înregistrează construcții de tipul: *Sat păstrător al tradițiilor,* unde nominalul în genitiv, fiind determinant al unui adjectiv (păstrător), îndeplinește funcția sintactică de complement. În acest caz, genitivul este marcat de articolul posesiv genitival al (sau de pronumele semi-independent al) [25]. Sintagmele nominale cu complementul în genitiv au ca centru un adjectiv obținut prin derivare de la verbe cu dublă posibilitate combinatorie (cu un

Scanned with OKEN Scanner

nominativ-subiect şi cu un acuzativ-obiect direct): astfel, din *Satul păstrează tradiţiile* se poate ajunge, prin derivare, la *Sat păstrător al tradiţiilor* [26]. În cazul verbelor benefactive, al, a, ai, ale marchează relaţia de apartenenţă dintre un beneficiar (sat) şi un obiect (tradiţiile).

Într-o structură de tipul *filologi cunoscători ai vocabularului*, obţinută prin derivare din: *filologi care beneficiază de cunoaşterea vocabularului*, natura non-benefactivă a verbului a cunoaşte face ca relaţia de apartenenţă să nu se mai exercite între un obiect şi beneficiarul acestuia (ca în exemplul *Sat păstrător al tradiţiilor)*, ci între un pacient (vocabularului) şi un beneficiar (filologi).

De altfel, această ultimă structură este similară genitivului subiectiv *(trecerea clipei)* şi genitivului obiectiv *(lăudarea elevului)*, pentru care numele aflat în genitiv (clipei, elevului) reprezintă un beneficiar ocazional al anumitor evenimente exprimate cu ajutorul unor verbe non-benefactive (a trece, a lăuda etc.) [27].

Valorile semantice ale genitivului, aceleaşi atât în română cât şi în engleză, sunt multiple. Gramatica limbii române [28, 29] le semnalează, ca fiind cele mai răspândite, pe următoarele:

1. Genitivul posesiv cu subdiviziunile:

a) genitivul posesiv propriu-zis *(cartea copilului; the child's book)*;

b) genitivul posesiv al dependenţei *(copilul mamei; the mother's child)*;

c) genitivul posesiv al apartenenţei - raport parte/întreg *(mâna copilului; the child's hand)*;

2. Genitivul subiectiv, ce exprimă autorul acţiunii denumite de substantivul determinat, când acesta are origine verbală sau sens verbal (*sosirea copilului; the child's arrival)*;

3. Genitivul obiectiv, ce exprimă obiectul direct al acţiunii denumite de un substantiv de origine verbală sau cu sens verbal *(uciderea lui Cezar; Cesar's murder)*;

4. Genitivul denumirii (*Valea Oltului; the city of Bucharest)*;

5. Genitivul calităţii (*omul datoriei; the man of duty)*;

Scanned with OKEN Scanner

6. Genitivul superlativ *(poemul poemelor; the poem of poems)*.

În afară de aceste valori, Dana Manea [30] mai distinge:

a) genitivul originii, al provenienței *(căldura soarelui; the heat of the sun)*;

b) genitivul speciei *(specia antilopelor; the species of antilope)*;

c) genitivul duratei *(trecerea zilelor; the passing of the days)*;

d) genitivul locului *(nisipul mării; the sand of the sea)*.

Deficiența acestei clasificări, valabilă atât pentru română cât și pentru engleză, constă, în primul rând, în amestecarea criteriilor ce stau la baza ei. Astfel, delimitarea genitivului subiectiv și a celui obiectiv se face pe baze sintactice, pe când aceea a celorlalte valori se face pe baza aplicării unor criterii semantice, în funcție de sensul termenului determinat și al celui determinant.

3.DATIVUL, În limba română există două modalități de exprimare a dativului: o modalitate sintetică, prin intermediul desinențelor și/sau prin mărci ale articolului (ex. *dau elevei, dau elevului)* și o modalitate analitică, cu ajutorul prepoziției la, exprimare obligatorie atunci când substantivul este precedat de un numeral cardinal (ex. *Se dau burse la trei elevi)*. În acest caz complementul cu la nu poate fi înlocuit printr-un complement în dativ. Omiterea numeralului conduce însă la construcții compatibile cu dativul. În: *Se dau burse la elevi,* de pildă, putem utiliza și dativul: *Se dau burse elevilor.* Substituirea cu dativul este posibilă și în cazul în care determinarea cantitativă a substantivului precedat de la are caracter nedeterminat, ca în: *Se dau burse la mulți (puțini, câțiva) elevi,* și *Se dau burse multor (puținor, câtorva) elevi.*

Substituția prin dativ, în cazul construcțiilor cu la în care substantivul este determinat printr-un numeral cardinal, nu este posibilă din pricina caracterului cazual invariabil al numeralului și a situării obligatorii a determinantului înaintea substantivului, poziție în care substantivul nu este compatibil cu articularea și, ca atare, în cazul multor substantive (a celor masculine și neutre, a celor invariabile) nu este capabil să exprime cazul.

Scanned with OKEN Scanner

Faptul că grupările cu la în care substantivul este precedat de numeral aparţin clasei de substituţie a complementului indirect este indicat şi de posibilitatea reluării sau anticipării prin pronume aton în dativ (ex. *Li se dau burse la trei elevi* sau *La trei elevi li se dau burse).*

Construcţiile prepoziţionale cu *la* şi cele cu dativul sunt în raport de variaţie liberă (ex. *Povesteşte copiilor şi Povesteşte la copii).* Realizarea prepoziţională este frecventă mai ales în varianta populară şi familiară a limbii române, limba literară preferând, pentru o largă clasă de verbe, construcţia cu dativul [31].

În engleză, dativul se exprimă:

a) analitic, cu ajutorul prepoziţiilor to, from, for (ex. *Give my best regards to Jane)* şi

b) printr-un nume neînsoţit de prepoziţie, cazul fiind indicat, în această situaţie, de locul substantivului aşezat imediat după verb (ex. *Give Jane my best regards),*

Dacă, în engleza veche, prepoziţia to era folosită pentru exprimarea orientării în spaţiu (ex. *He went to London = El s-a dus la Londra), în* engleza medie prepoziţia to începe să fie utilizată cu un sens locativ mult mai abstract, eliminând total dativul exprimat prin desinenţe, ce existase în fazele timpurii ale limbii [32]. În acest fel, se diferenţiază în engleză un dativ folosit în sensul localizării abstracte:

a) I gave flowers to Mary/I gave Mary flowers (I-am dat flori Mariei)

b) I bought a book to John/I bought John a book (I-am cumpărat o carte lui Ion). Nominalul în dativ are aici funcţie de obiect indirect şi nu de dativ cu un sens locativ concret.

Aşa cum am spus mai sus, marcarea cazului dativ se face, în engleză, foarte frecvent, prin topică. Astfel, când dativul este însoţit de un acuzativ (situaţie foarte obişnuită), succesiunea:

a) Verb + dativ (- prep.) + acuzativ reprezintă o structură bine formată, în timp ce o construcţie de tipul: Verb + acuzativ + dativ (- prep.) este greşită (se spune: *I give John a book* şi nu *I give a book*

Scanned with OKEN Scanner

John). Dativul cu prepoziție se așază după acuzativ, structura formată corect fiind de tipul:

b) Verb + acuzativ + dativ (+ prepoziție); ex: *Give the seat* (ac.) *to my sister* (dat.).

Atât în română, cât și în engleză, dativul este definit, în termeni sintactici, ca îndeplinind funcția de complement indirect pe lângă un verb (cazul cel mai frecvent), adjectiv, adverb, interjecție sau (cu elipsa verbului) un substantiv, cărora li se atribuie o acțiune, o însușire sau o caracteristică [33]. Dativul arată deci cui i se adresează acțiunea exprimată de verb sau însușirea și caracteristica denumite de părțile de vorbire determinate.

Conform definiției, nominalul în dativ poate îndeplini funcțiile de:

1. Complement indirect

a) Complement indirect pe lângă un verb (ex. *Trimite tatălui tău un dar!; Send your father a present!);*

b) Complement indirect pe lângă un adjectiv (ex. *Poet scump inimii noastre; You are like your mother)*;

c) Complement indirect după o interjecție (ex. *Bravo jucătorilor ce- au câștigat medalia!; Hurray for the holidays!*);

d) Complement indirect al unui substantiv (cu un verb eliptic) (ex. *Salut fierbinte tuturor luptătorilor pentru pace!; Greetings to all your family!*).

Menționăm că, în limba română, se răspândesc tot mai mult și construcții de felul: *nu putem să le încadrăm lanțului logic; să scape controlului; impenetrabil oricărei curiozități etc.*, unde dativul figurează în locul acuzativului cu prepoziție.

2. Substantivul în dativ poate avea și funcția de atribut al unui substantiv (ex. *nepoată cumnatei mele; preot deșteptării noastre; semnelor vremii profet* etc.). Aceeași funcție se regăsește și în engleză la substantivele în cazul dativ (exprimat cu prepoziție). Ex. *He was a great help to his co-workers; He kept his promise to his pupils.*

În română, acest fel de atribut constituie o categorie specifică limbii vechi, folosită în limba literară contemporană pentru a da un

Scanned with OKEN Scanner

ton solemn frazei. În calitate de atribut, substantivul în dativ determină un substantiv nearticulat, ca în exemplele: *nepoată cumnatei mele, preot deşteptării noastre* etc. [34].

Atributul pronominal în dativ se exprimă prin forma neaccentuată de dativ a pronumelui personal sau reflexiv. Când pronumele neaccentuat în dativ stă pe lângă un substantiv, el este atribut pronominal (ex. *„Scânteie disperarea, în ochii-i, crunți de sânge"*). În aceeaşi situație este şi pronumele ataşat la atributul adjectival al substantivului pe care-l determină (ex. *„Şi negrele-i bucle….."*),

Spre deosebire de atributul substantival în dativ, care nu determină decât substantive nearticulate, atributul pronominal în dativ determină mai ales substantive articulate (în unele situații şi nearticulate). Dativul cu rol de atribut pronominal este cunoscut sub numele de dativ posesiv. De fapt, valorile exprimate de atributul în dativ sunt mai numeroase şi, în general, paralele cu acelea exprimate de atributul pronominal în genitiv [35].

Dativul posesiv are următoarele sensuri:

a) posesia propriu-zisă: *Calu-i alb…; Lângă cortu-i.*;

b) apartenența: *„Iară sufletu-mi se pierde"; „Las'să mă uit în ochii-ți ucigător de dulci"*;

c) dependența: *„În negru şi în lacrimi prietenii-mi s-arată"; „Dacă fiii-ți mândri asta le nutresc"*;

Formele de dativ posesiv singular au fost folosite foarte mult în secolul al XIX-lea, în special în poezie. Astăzi, întrebuințarea lor este poetică sau livrescă. Ex: *Moartea-i timpurie a impresionat; Chemarea-mi asculta-vei?; De doru-i se topeşte.*

Formele de plural (*-ne, -vă, -le*) sunt învechite.

Când stau pe lângă un verb, formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal cu sens posesiv sunt izolate sau fac corp comun cu verbul sau cu un cuvânt care precedă verbul (ex.: *Vorba nu mi-ai ascultat).*

În această situație, pronumele are o funcție sintactică la limită între funcția de complement indirect şi aceea de atribut.

Scanned with OKEN Scanner

De multe ori este greu de făcut distincția între cele două funcțiuni ale pronumelui în dativ. Menționăm că, atunci când pronumele neaccentuat are funcție de complement, alături de el poate apărea în propoziție și complementul indirect exprimat prin substantiv sau prin forma accentuată a aceluiași pronume (complement pe care pronumele neaccentuat îl reia sau îl anticipează); când pronumele este atribut, acest complement nu poate să apară. Astfel, pronumele este complement indirect în propoziția: *Fusul îi scapă din mână,* deoarece este posibilă propoziția: *Fusul îi scapă fetei din mână.*

Pronumele este atribut în propoziția: *Vezi-ți de treabă,* deoarece nu este posibilă propoziția: *Vezi-ți ție de treabă.*

Formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal cu valoare posesivă (în sens larg) pot sta și pe lângă unele prepoziții, fiind legate de acestea (ex: *Amintirea* se *contura înainte-mi; Și am zvârlit asupră-ți; Împrejuru-ne* se *adună).*

În această situație, folosirea pronumelui este poetică sau livrescă.

3. În română, după prepozițiile *datorită, grație, mulțumită,* substantivele se pun în dativ, îndeplinind funcția de complement circumstanțial (ex.: *datorită curajului tău; grație muncii depuse; mulțumită Domnului).* Tot cu dativul se construiesc și prepozițiile *conform, potrivit, asemenea* (ex: *conform dispozițiilor; potrivit legilor; asemenea zeilor).*

4. Câteodată, în română, dativul are funcția unui complement circumstanțial de loc (dativ locativ) (ex: *Așterne-te drumului; Stai locului).* Puțin înregistrată în limba vorbită,această utilizare reprezintă o valoare de întrebuințare arhaică a dativului.

Pronumele neaccentuate de persoana I și a II-a singular în cazul dativ pot fi utilizate pentru a arăta participarea povestitorului (în narațiuni) sau a vorbitorului la cele relatate. În acest caz, vorbim de o construcție specifică limbii române (ca, de altfel, și dativul posesiv) și caracteristică mai ales literaturii populare sau literaturii culte influențate de ea. Această construcție este cunoscută sub numele de dativ etic. Exemple: *Aici mi-ai fost?; „Am căzut în Ozana, cât mi ți-i băietul!"*

Scanned with OKEN Scanner

Valorile semantice ale dativului, aceleaşi - în general - pentru română şi engleză, sunt multiple, indicând obiectul spre care este dirijată acţiunea verbului. Astfel se disting:

1. Dativul atribuirii(*a da cuiva ceva; to give something to somebody);*
2. Dativul provenienței *(a lua ceva cuiva; to take something from somebody);*
3. Dativul interpelării *(a zice cuiva ceva; to tell something to somebody)*
4. Dativul destinației *(a face ceva cuiva; to do something to somebody).*

În română, se constată existența unor sintagme de tipul: *Acordarea de premii elevilor*, unde nominalul în dativ determină un substantiv de origine verbală [36]. În grupările de acest fel, prezența dativului (atribut al substantivului verbal) este condiționată de concurența unui atribut prepozițional (*de premii,* în exemplul dat).

Structurile de tipul : *acordare de premii elevilor; atribuire de pensii veteranilor de război; alocare de fonduri învățământului* etc. (dativ dependent de un substantiv verbal) fac parte din structurile derivate ce rezultă din transformarea unor structuri primare cu centru verbal (Se *acordă premii elevilor; Se atribuie pensii veteranilor de război; Se alocă fonduri învățământului)* .

În cazul formelor impersonale ale unor verbe personale, caracterizate de absența poziției de subiect din enunțurile pe care le formează, ca în exemplele *îi arde de joacă; îi pare bine de asta; îmi pasă de asta,* se constată prezența obligatorie a doi determinanți: un nominal în dativ, prin care se realizează referirea la persoană, şi un nominal prepozițional. În cazul utilizării impersonale a verbelor a trebui, a plăcea, a conveni, a ajunge, a fi se constată că verbul centru este bivalent, impunând următoarele restricții celor doi determinanți obligatorii [37]:

1. restricția de caz (dativul şi nominativul);
2. preferința pentru o anumită topică (în *Mi-e foame/frică/ sete/frig/ruşine/somn/lene/milă/silă/rău/ cald/greu/uşor,* se constată că dativul este antepus, iar nominativul postpus);

Scanned with OKEN Scanner

3. restricții lexicale: referirea la persoană se realizează prin dativul [+ personal], în timp ce subiectul este caracterizat de trăsătura [- personal].

Această construcție reprezintă un tipar sintactic impersonal, caracteristic limbii române: obiect indirect în dativ + verb + subiect nonanimat.

În engleză, nu se constată utilizarea impersonală a aceloraşi verbe. În consecință, pentru exprimarea valorilor semantice similare din română, aceste verbe nu înregistrează un tipar propriu. Ex.: *I like this book; I need your help.* Pentru folosirea impersonală a verbului a fi (din română), engleza cunoaşte următorul tipar: subiect + verb copulativ (to be) + nume predicativ (adjectiv). Ex.: *I am hungry/ thirsty/sleepy* etc.

4. ACUZATIVUL este exprimat în română cu ajutorul morfemelor de caz (identice cu acelea ale nominativului). Forma flexionară pentru acest caz gramatical a dispărut în engleză, distincția dintre nominativ şi acuzativ făcându-se prin topică. Astfel, în propozițiile afirmative, subiectul în nominativ stă întotdeauna la stânga predicatului, în timp ce nominalul în acuzativ stă la dreapta lui (ex.: *John burned the papers).*

Inventarul verbelor tranzitive nu este acelaşi în română şi engleză. Un verb românesc tranzitiv (urmat de un obiect direct) poate avea drept corespondent în engleză un verb intranzitiv construit cu o prepoziție ce impune nominalului următor restricția de caz acuzativ.

Ex.: *El asculta radioul când am intrat în cameră* - verb tranzitiv;
He was listening to the radio, when I came in - verb intranzitiv;
Aşteaptă-mă, te rog! - verb tranzitiv;
Wait for me, please!- verb intranzitiv.

Situația inversă este şi ea posibilă (în acest caz, verbul românesc este urmat de un acuzativ prepozițional, în timp ce verbul corespunzător din limba engleză este tranzitiv)

Ex.: *S-a căsătorit cu ea ieri* - verb intranzitiv;
He *married her yesterday* - verb tranzitiv;

Scanned with OKEN Scanner

El a intrat în cameră - verb intranzitiv;
He has entered the room - verb tranzitiv;
El cântă la pian - verb intranzitiv;
He plays the piano - verb tranzitiv .

În general, ținând cont de natura tranzitivă a verbului după care se folosește acuzativul, gramatica tradițională l-a definit, din punct de vedere semantic, ca fiind cazul gramatical ce denotă persoana sau lucrul asupra căruia se răsfrânge acțiunea exprimată de verb.

În engleză, dar și în română, această definiție dată de Jespersen în 1965 [38] este improprie pentru multe contexte.

Într-un exemplu ca: *John suffers pain,* nominalul în acuzativ *pain* îndeplinește funcția de obiect direct, lipsa prepoziției introductive fiind un argument formal pentru considerarea verbului ca tranzitiv, deși nominalul nu se încadrează în definiția dată mai sus.

La fel, în cazul verbelor de percepție pentru care acțiunea exprimată de verb este involuntară, definiția de mai sus este incorectă. Ex.: *Îl văd pe Ion trecând strada; I see John crossing the street.*

Există în engleză și situații de tipul: *He fears that man* unde, deși gramatica tradițională a stabilit rolul de subiect pentru primul nominal și rolul de obiect direct pentru cel de al doilea, relația dintre cei doi termeni, în raport cu semantica verbului, exprimă, de fapt, un raport invers. Nominativul *He* reprezintă obiectul afectat, și nu instigatorul acțiunii, iar obiectul direct *that man* exprimă cauza acțiunii și nu obiectul afectat de ea.

Atât în română, cât și în engleză, se înregistrează construcții cu complement direct intern, adică sintagme în care complementul direct are aceeași rădăcină cu cea a verbului determinat, sau același sens (ex.: *a trăi traiul; a visa un vis; a cânta un cântec; to sleep the sleep of the righteous; to live a sad life; to sing a song; to dream a dream*).

În cazul neexprimării obiectului direct al verbelor tranzitive, vorbim de folosirea absolută a acestora (ex.: *Spune-mi repede!; Tell me quickly!*).

Uneori, atât în română cât și în engleză, se constată folosirea tranzitivă a unor verbe intranzitive. Aceasta are de obicei un pronunțat

Scanned with OKEN Scanner

caracter stilistic, ținând şi de plurisemantismul verbului [39] (ex.: *Am rătăcit scrisoarea; „Eu alergai/Luminile de-a-rândul!"*).

Există şi verbe caracterizate prin posibilitatea lor de a accepta după obiecte directe: un obiect direct [+ animat,+ personal] şi un obiect direct [- animat] (ex.: *a întreba pe cineva ceva; to ask somebody something*).

Un verb ca *a economisi*, cu un singur obiect direct în română, are un dublu caracter tranzitiv în engleză (ex.: *This will save me: a great deal of trouble)* [40].

În cazul verbelor tranzitive, ce admit obiect direct animat (personal, dar şi non-personal), pentru individualizarea acestuia, româna cunoaşte o exprimare prepoziţională cu ajutorul prepoziţiei (morfemului) de acuzativ pe, în timp ce în engleză acelaşi obiect direct este ataşat verbului tranzitiv în imediata vecinătate a acestuia. (Ex.: *L-am văzut pe profesorul tău ieri; I saw your teacher yesterday.*)

În afara funcţiei sintactice de obiect direct, nominalul în acuzativ poate îndeplini diferite funcţii (de complement instrumental, de complement circumstanţial de loc, de complement sociativ, de complement indirect etc.), ţinând cont de natura semantică a prepoziţiei.

Acuzativul introdus de o prepoziţie poate fi şi cazul gramatical al unui grup nominal, ce determină un alt nominal (ex.: *bordei de paie; ţinte de argint; livada de vişini*). În acest caz, funcţia sintactică a nominalului în acuzativ este de atribut substantival.

În engleză, acuzativul îndeplineşte funcţia de [41]:

a) Obiect direct (*I love him);*

b) Obiect prepoziţional *(He is looking after his sisters);*

c) Complement sociativ *(He comes with his friends);*

d) Complement instrumental *(He cuts the bread with a knife);*

e) Complement circumstanţial de loc *(There is a carpet on the floor);*

f) Complement circumstanţial de timp *(After the meeting we went home);*

Scanned with OKEN Scanner

g) Complement circumstanțial de cauză (*We lost a lot of time because of your laziness);*

h) Complement circumstanțial de scop (*She went in town after gasoline;*

i) Complement circumstanțial de mod *(Without energy, we can't do anything).*

5. VOCATIVUL. Definind categoria gramaticală a cazului ca fiind una ce exprimă relația existentă între două obiecte, L.Hjelmslev [42] exclude vocativul dintre cazuri pentru că el nu respectă această definiție.

Referindu-se la interjecții şi la vocative, J.Ries [43], în concordanță cu opinia lui L.Hjelmslev, afirmă că ele nu intră în structura propoziției, aducând drept argumente faptul că se pot uni numai între ele, nu pot fi completate cu un verb, nu pot fi concepute ca intrând în structuri bimembre. De aceea, după părerea lui J.Ries, chiar atunci când par a ține de o propoziție, ele rămân de fapt în afara ei.

În contradicție cu aceste opinii, lucrările teoretice ale lui P. Trost [44] şi J. Kurylowicz [45] consideră că vocativul este un caz distinct pentru că, făcând parte din paradigmă, e o formă gramaticală. În lingvistica românească, Al. Rosetti [46] consideră vocativul ca fiind un caz gramatical capabil de a forma, el singur, o frază. Astfel, vocativul indică persoana căreia ne adresăm, fiind deci, din punct de vedere morfologic, cazul persoanei a 2-a sau imperativul nominal. Oricum, *Gramatica limbii române* [47] îl trece, fără discuție, printre cazuri şi îl defineşte prin aceea că „exprimă o chemare adresată cuiva în scopul de a-i atrage atenția asupra unei comunicări". Laura Vasiliu [48] reține de la P. Trost afirmația că vocativul trebuie să fie considerat caz distinct pentru că face parte din paradigmă şi întăreşte această afirmație arătând că, în română, vocativul are formă proprie, foarte bine marcată (deci o serie de desinențe pentru ambele genuri). Vocativul îndeplineşte funcția unei propoziții imperative [49, 50] şi conține invitația pe care i-o face vorbitorul interlocutorului său de a fi atent la cele ce urmează să-i comunice [51]. Această invitație poate

Scanned with OKEN Scanner

fi mai slabă sau mai categorică, fiind deci expresia unei chemări, a unui îndemn sau chiar a unei porunci, în funcție de intonație și de contextul mai larg lingvistic și mai ales extralingvistic situațional. Intonația reprezintă, în cazul vocativului, un morfem suprasegmental, putând - în anumite situații de omonimie - (ex.: *Frate (dragă)!; Soare (sfânt)!*) să distingă vocativul de alte cazuri.

Vocativul are sens prin el însuși, poate apărea singur într-un enunț (*Ioane!*), iar când apare însoțit (*Ioane, vino încoace!*), poate fi considerat ca fiind în afara propoziției de care e atașat, pauza marcată prin virgulă indicând independența lui. În studiile sale asupra vocativului, M. Zdrenghea [52] analizează enunțurile în care vocativul apare alături de imperativ și trage concluzia că vocativul reprezintă subiectul imperativului, dar subliniază faptul că relația dintre subiect și predicat este o relație de interdependență, în care cei doi termeni se presupun obligatorii; or, într-un enunț ca: *Băiete, vino repede!* există posibilitatea de omisiune a oricăruia dintre termenii componenți, enunțul putând fi redus la: *Băiete!* sau la *Vino repede!*. Asocierea frecventă a vocativului cu imperativul (*Fiule, ascultă-mă!*) sau cu interjecția (*Ah, fiule!*), eventual cu amândouă (*Ah, fiule, ascultă-mă!*), evidențiază caracterul afectiv al acestui caz.

Dacă luăm în considerare afirmația lui Sorin Stati [53] că în vorbire nu există decât propoziții, ajungem la concluzia că statutul sintactic al vocativului este acela de propoziție. Argumentul lui J. Ries că vocativul nu poate fi propoziție, pentru că nu poate fi conceput în structuri bimembre, nu-și mai menține valabilitatea, întrucât în vorbire există și propoziții monomembre (situația unei propoziții exclamative cu un nominal la nominativ).

Desinențele (-e și -ule pentru masc. sing., -o pentru fem. sing. și -lor pentru ambele genuri la plural) nu constituie, în limba română, unicul mod de exprimare a vocativului [54]. De fapt, putem constata existența a patru situații:

1. Vocativ cu desinență proprie, însoțit și de o intonație caracteristică: *Copile!*

Scanned with OKEN Scanner

2. Vocativ cu desinență proprie, cu lungirea vocalei finale și cu intonație caracteristică: *Marineee!*

3. Vocativ cu lungirea vocalei finale, cu intonație caracteristică și fără desinență specifică: *Irinaaa!*

4. Vocativ numai cu intonație caracteristică, pentru vocativele ce au aceeași formă cu nominativul: *Mamă!*

În limba română contemporană, există din ce în ce mai mult tendința ca nominativul să ia locul vocativului cu desinență specifică. Pierderea flexiunii nominale se explică prin faptul că, fiind marcat prin intonație și în scris prin virgulă, vocativul nu mai are nevoie de desinență.

Așa cum se va vedea în capitolul II, Em. Vasiliu [55] caracterizează vocativul ca fiind, împreună cu nominativul, singurele cazuri gramaticale ce pot avea calitatea de a fi centre absolute și exocentrice: nominativul în funcția de subiect și vocativul în funcția de subiect al imperativului. În studiul său asupra sistemului cazual românesc, Valeria Guțu Romalo [56] aduce argumente în favoarea independenței vocativului și îl caracterizează ca non-dependent, non-subordonat, non-verbal, non-adjectival (ca și modelul lui Em. Vasiliu, modelul Valeriei Guțu Romalo este prezentat în capitolul II).

În ceea ce privește limba engleză, se poate spune că includerea vocativului în nominativ sub denumirea specială de nominativ al adresării (Nominative of Address) este o problemă ce ține de criteriul de clasificare adoptat, sau doar de nomenclatură; de fapt, acest nominativ al adresării se suprapune întru totul peste vocativul românesc; ca atare, considerațiile făcute asupra vocativului românesc sunt valabile și în cazul echivalentului lui din engleză.

Scanned with OKEN Scanner

Note

1. *Apud* Fillmore, *The Case for Case*, Bach and Harms eds., 1968.

2. *Apud* John Anderson, *The Grammar of Case: Towards a Localistic Theory*, Cambridge, Cambridge University Press, 1971.

3. O. Jespersen, *A modern English Grammar of Historical Principles*, London, 1949.

4. G. Curme, *Syntax: the Parts of Speech*, Boston, 1931.

5. L. Hjelmslev, *La catégorie des cas*, „Acta Jutlandica" 7, 1, pp. 1-184.

6. Otto Jespersen, *The Philosophy of Grammar*, New York, The Norton Library, 1965, p.160. Autorul arată aici că, dacă într-o propoziție există mai multe nume şi numai unul dintre ele este animat, există o tendință puternică de a se ataşa acestui nume cazul nominativ şi - ca urmare - respectivul nume devine subiect al propoziției. Relația dintre nominativ şi caracterul [+animat], mai puternică în limba engleză decât în română, este scoasă în evidență de evoluția limbii. Asfel, în engleza veche, o propoziție ca: *Him* (Ac) *dreams a strange dream* (N), are pronumele [+ animat] *him* la cazul acuzativ. Tendința puternică a numelor [+animat] de a deveni subiecte ale propozițiilor a dus, în engleza contemporană, la forma: *He* (N) *dreams a strange dream* (Ac).

Jespersen arată că, în cazul verbului to like, trecerea de la *Him like oyters* (în engleza veche) la *He likes oyters* (în engleza contemporană) a fost însoțită de o schimbare semantică: de la înțelesul de „a plăcea" (*to please*), a fi agreabil cuiva (*to be agreeable to*), verbul *to like* a ajuns să însemne *to feel pleasure.*

7. Gabriela Pană Dindelegan, *Categoria gramaticală a cazului,* LR (sub tipar).

8. Gabriela Pană Dindelegan, *op. cit.*

9. Gabriela Pană Dindelegan, *op. cit.*

10. Jean Dubois, *Dictionnaire de linguistique,* Paris, Librairie Larousse, 1973, p.76.

11. *Gramatica limbii române,* vol I, Bucureşti, Ed. Academiei, 1963, p.74.

12. Dana Manea, *La relation génitif-datif en roumain contemporain,* RRL, XXXIV, 4, p.364.

13. Georgeta Ciompec, C. Dominte, Narcisa Forăscu, Valeria Guțu

Scanned with OKEN Scanner

Romalo, Em.Vasiliu, *Limba română contemporană,* Bucureşti, Ed.Didactică şi Pedagogică, 1985, p.119.

14. Vezi *Gramatica limbii române*, vol I, Bucureşti, Ed. Academiei, 1963, p.78. Această afirmaţie ar putea avea în vedere poziţia sintactică de circumstanţial a substantivelor (noaptea, ani), după cum s-ar putea baza şi pe următorul raţionament indirect: dacă nominativul este cazul subiectului, al numelui predicativ şi al apoziţiei, iar în construcţia de acest fel nu are niciuna dintre aceste funcţii, rezultă că nu poate fi decât în acuzativ.

15. L. Seche, *Substantive sau adverbe*, LR 6, 1958, pp.15-19. În cazul substantivelor ce exprimă timpul, ca în: *se întoarce seara, a lucrat noaptea*, autorul vorbeşte chiar de transformarea lor în adverbe.

16. Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol.I, Bucureşti, 1940, p.143.

17. Vladimir Horejsi, *Cazul direct şi sintaxa lui în limba română*, SCL, 3, 1960, p. 495 şi urm. Menţionăm că autorul cuprinde sub denumirea de caz direct şi situaţii de tipul aceleia din „*A venit profesor*", în care se poate pune în evidenţă nominativul, prin intermediul unui nume predicativ.

18. Paula Diaconescu, *Un mod de descriere a flexiunii nominale cu aplicaţii la limba română contemporană*, SCL, 2, 1961, pp.173-174.

19. L. Hjelmslev în *La catégorie des cas*, „Acta Jutlandica" 7, 1, 1931 şi J. Ries în *Was ist ein Satz*?, Praga, 1931, p.114.

20. Alice Bădescu, *Gramatica limbii engleze*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, p.562.

21. Alice Bădescu, *op.cit*, p.493: prepoziţia *of* contribuie la formarea genitivului analitic, iar prepoziţiile *to, for, from* formează cazul dativ prepoziţional. În această calitate, prepoziţia îşi pierde conţinutul noţional şi devine o particulă cazuală întrebuinţată în locul vechilor desinenţe dispărute din limbă.

22. Alice Bădescu, *op.cit*, p.64.

23. *Gramatica limbii române*, vol I, Bucureşti, Ed. Academiei, 1963, p.75.

24. Genitivul sintetic, singurul caz din limba engleză format prin flexiune, este o rămăşiţă a vechiului genitiv saxon. Vechiul genitiv saxon, cf. genitivul german de azi al substantivelor masculine şi neutre (*des Mannes*), se termină în -es. Apostroful indică prezenţa vocalei *e*, ce a dispărut în engleza contemporană. În ultimele decenii s-a încetăţenit forma de genitiv saxon (apărută până atunci doar sporadic), caracterizată prin folosirea apostrofului fără *s*.

Scanned with OKEN Scanner

25. Mioara Avram, *Genitivul complement al unui adjectiv şi rolul lui* al, SCL, 5, 1980, p.54.

26. Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa limbii române. Partea I, Sintaxa grupului verbal*, Bucureşti, TUB, 1976, pp.178-179.

27. Dana Manea, *La relation génitif-datif, op.cit*, p.368.

28. *Gramatica limbii române*, vol I, Bucureşti, Ed. Academiei, 1963, p.211.

29. Ioana Ştefănescu, *English Morphology*, vol.II, Bucureşti, TUB, 1988, p.187.

30. Dana Manea, *op.cit*, p.368.

31. Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Ed.Didactică şi Pedagogică, 1973, pp.175-176.

32. Ioana Ştefănescu, *op.cit*, p.210.

33. *Gramatica limbii române, op. cit.*, pp.76-77.

34. Mioara Avram, *O specie modernă a artibutului în dativ şi alte probleme ale determinării atributive*, LR, 4, 1965, p.405.

35. *Gramatica limbii române, op. cit.*, p.141.

36. Gabriela Pană Dindelegan, *op. cit*, p.166 şi urm. Structurile de tipul: *acordarea de premii elevilor* (dativ dependent de un substantiv verbal) sunt structuri derivate ce rezultă din transformarea unor structuri primare cu centru verbal (*Se acordă premii elevilor*).

37. Gabriela Pană Dindelegan, *Teorie şi analiză gramaticală*, Bucureşti, Ed. Coresi, 1992, pp.48, 52, 57-58, 64.

38. Otto Jespersen, *The Philosophy of Grammar*, New York, The Norton Library, 1965.

39. *Gramatica limbii române, op. cit.*, p.207.

40. Ioana Ştefănescu, *English Morphology*, vol.II, Bucureşti, TUB, 1988, p.209.

41. Leon Levițchi şi I. Preda, *Gramatica limbii engleze*, Bucureşti, Ed.Didactică şi Pedagogică, 1967.

42. L. Hjelmslev, *La catégorie des cas*, „Acta Jutlandica" 7, 1, pp.1-78.

43. J. Ries, *Was ist ein Satz*?, Praga, 1931, p.114, citat de Laura Vasiliu în *Observații asupra vocativului în limba română*, SG, vol. I, 1956, p. 6.

44. P. Trost, *Qu'est-ce que le vocatif?*, „Bulletin linguistique", 1947, vol. XV, pp.5-7. Autorul defineşte vocativul, din punct de vedere sintactic, ca fiind „un caz predestinat unei fraze exclamative".

Scanned with OKEN Scanner

45. J. Kurylowicz, *Le problème du classement des cas,* „Esquisses linguistiques", Wroclaw, 1960, p.148.

46. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, vol.I, Bucureşti, 1940, p.101.

47. *Gramatica limbii române, op. cit.*, pp.78-81.

48. Laura Vasiliu, *Observaţii asupra vocativului în limba română*, SG., I, 1956, pp. 6-23.

49. Sorin Stati, *Contribuţii la studiul definiţiei şi clasificării propoziţiei*, SCL, VI, 3-4, 1955, p. 299.

50. Em.Vasiliu, *Observaţii asupra flexiunii nominale în limba română*, SCL, anul IV (1953), p. 145. Autorul, ca şi Sorin Stati (*op.cit.*), conchide că vocativul este un caz distinct ce îndeplineşte funcţia unei propoziţii imperative, exprimând o relaţie de independenţă sau de dependenţă neobligatorie.

51. Iorgu Iordan şi V Robu (*Limba română contemporană*,.Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978, p. 387) consideră că vocativul se caracterizează prin funcţia lui de adresare.

52. M. Zdrenghea, *Este vocativul un caz?*, în SCL, 3, 1960, p. 180.

53. S. Stati, *op.cit.*, p. 299.

54. Laura Vasiliu, *op.cit.*, p.3.

55. Em.Vasiliu, *Le système des cas en roumain*, CLTA, vol.2 (1965), pp.311-340. În cadrul acestui studiu, autorul defineşte cazurile pe baza particularităţilor lor combinatorii. Trăsăturile fundamentale pe baza cărora se face distincţia dintre cazuri sunt: a) calitatea de a se prezenta ca un centru absolut şi exocentric,E; b) calitatea de a fi adjunct al substantivului, AN; c) calitatea de a fi adjunct al verbului, AV.

56. Valeria Guţu Romalo, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Ed.Didactică şi Pedagogică, 1985, p. 121.

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul II
Sistemul cazual al limbii române

Pentru a sublinia trăsăturile specifice ale sistemului cazual al limbii române, în completarea studiului analitic efectuat pentru fiecare caz în parte în Capitolul I, voi prezenta în cele ce urmează o analiză a SISTEMULUI CAZUAL ROMÂNESC din două perspective generalizatoare:

A. DEFINIREA CAZURILOR DIN PERSPECTIVA TRĂSĂTURILOR LOR SEMANTICE

1.Modelul Paula Diaconescu

B. DEFINIREA CAZURILOR DIN PERSPECTIVA PARTICULARITĂȚILOR LOR COMBINATORII

1. Modelul Em. Vasiliu

2. Modelul Valeria Guțu Romalo

A. DEFINIREA CAZURILOR DIN PERSPECTIVA TRĂSĂTURILOR LOR SEMANTICE

1. Modelul Paula Diaconescu

În analiza sistemului cazual, Paula Diaconescu [1] porneşte de la concepţia că raportul dintre sens (semnificat) şi expresie (semnificant) este un raport complex între două planuri (planul semantic şi planul expresiei) ce au, fiecare, câte două straturi. Dacă se notează cele două planuri cu S (planul semantic) şi cu E (planul expresiei), şi cele patru straturi cu C_S (conținutul semantic), C_E (conținutul expresiei), F_S (forma semantică) şi F_E (forma expresiei), raportul de interdependență dintre planul semantic (S) şi planul expresiei (E) poate fi reprezentat ca în următoarea figură:

Scanned with OKEN Scanner

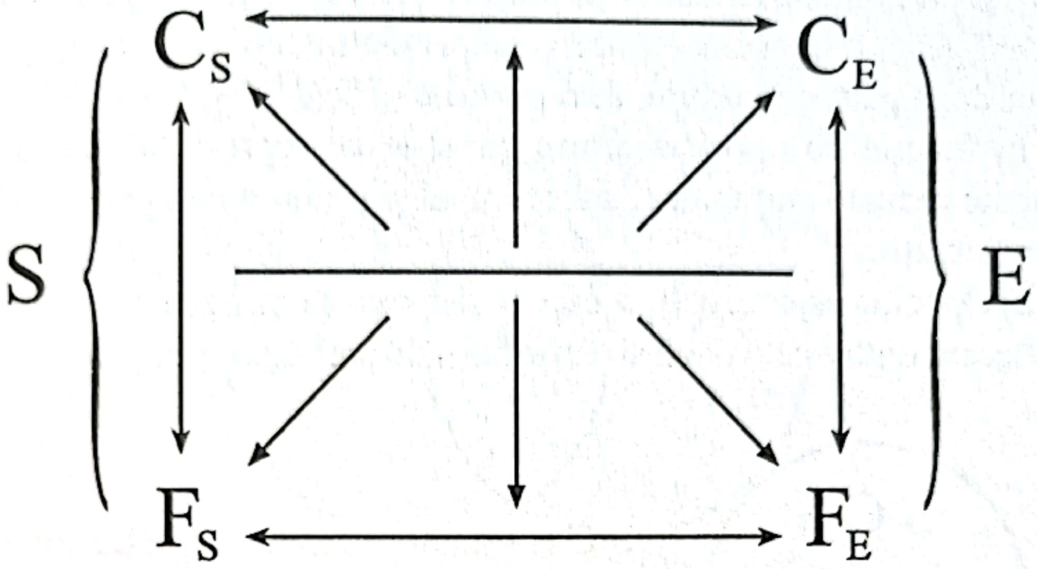

Analiza cazurilor în lumina categoriilor conținut şi formă ne îngăduie să distingem, atât în planul semantic, cât şi în planul expresiei, elemente ce reprezintă conținutul şi forma, şi funcții ce reprezintă relații între conținut şi conținut, între formă şi formă, şi între conținut şi formă.

Studiul Paulei Diaconescu are drept obiect sistemul cazual general al flexiunii părților de vorbire declinabile, în măsura în care acest sistem aparține planului semantic. Autoarea îşi propune ca, pe baza analizei elementelor C_S, F_S şi a relațiilor dintre C_S şi F_S (în interiorul fiecărui caz), ca şi a relațiilor dintre cazuri din punctul de vedere al F_S, să descopere - pentru fiecare caz - o valoare fundamentală din care să se poată deduce valorile particulare.

1.1 Delimitarea unităților sistemului cazual general

În concepția Paulei Diaconescu, sistemul cazual general nu este constituit nici din totalitatea cazurilor (ca în modelul propus de Em.Vaslliu [2]), nici din cazurile ce alcătuiesc sistemul cazual particular cel mai bogat în termeni, specific pentru o anumită parte de vorbire declinabilă, ci din cazurile comune flexiunii tuturor părților de vorbire declinabile. De exemplu, dacă într-o anumită limbă părțile de vorbire declinabile sunt substantivul, caracterizat prin cazurile a, b, c,

Scanned with OKEN Scanner

d, e, şi pronumele, caracterizat prin cazurile a, b, c, d, f, g, sistemul cazual general al acestei limbi va cuprinde numai cazurile comune celor două părţi de vorbire, deci cazurile a,b,c,d.

În funcție de opoziția dintre cazurile ce reprezintă cele două sisteme cazuale particulare, substantival şi pronominal, pot avea loc patru situații:

a) Opoziția este zero. În acest caz sistemul cazual general coincide cu fiecare dintre cele două sisteme cazuale particulare (*fig.1*):

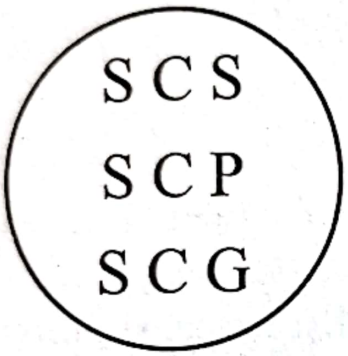

S C S = sistem cazual substantival
S C P = sistem cazual pronominal
S C G = sistem cazual general

fig.1

b) Opoziția este privativă. În această situație, sistemul cazual general coincide cu unul dintre cele două sisteme cazuale particulare (*fig. 2 a* şi *b*)

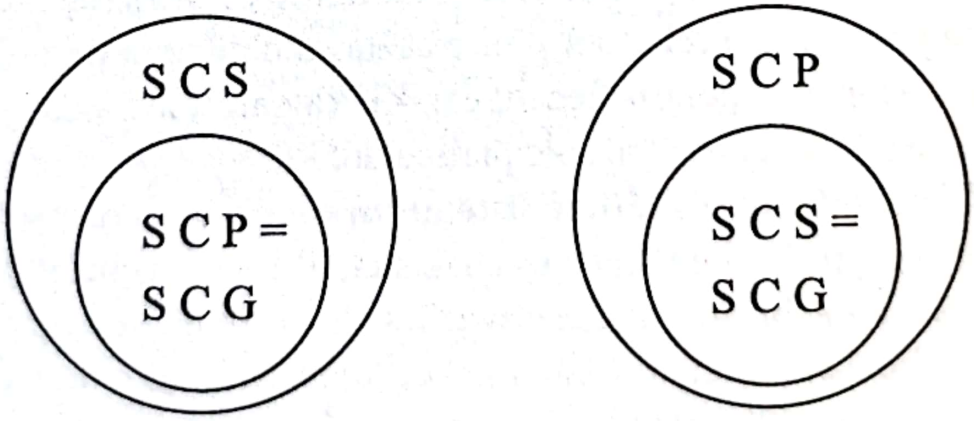

a b

fig.2

Scanned with OKEN Scanner

c) Opoziția este echipolentă [3]. În această situație, sistemul cazual general nu coincide cu niciunul dintre sistemele cazuale particulare; el este o parte din fiecare dintre ele (*fig. 3*):

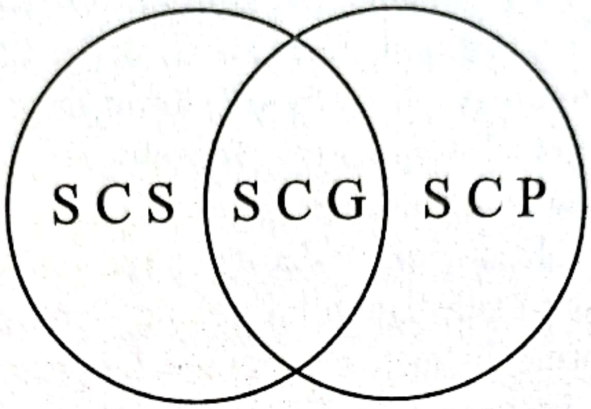

fig.3

d) Opoziția este disjunctivă. În această situație, nu există un sistem cazual general (*fig. 4*):

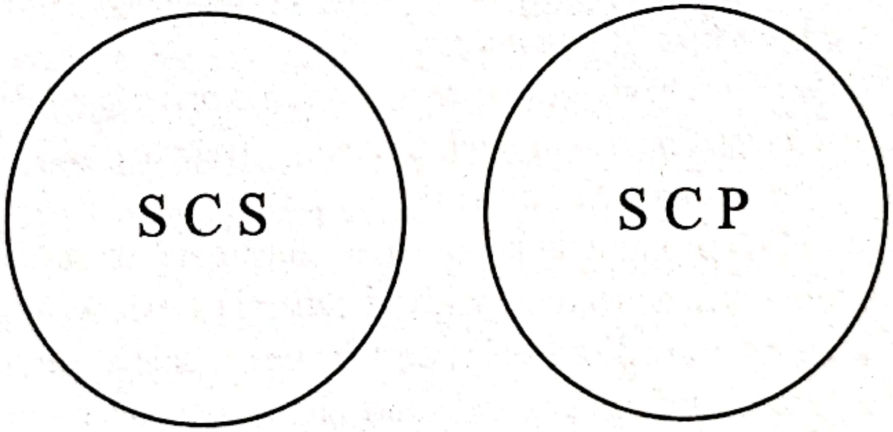

fig.4

1.2 Sistemul cazual general al părților de vorbire declinabile din limba română.

În flexiunea părților de vorbire declinabile (substantiv, pronume, numeral) [4] găsim cinci forme diferite de expresie, deci cinci cazuri. Cei cinci termeni ai paradigmei cazuale, în terminologia gramaticii tradiționale, sunt: nominativul, genitivul, dativul, acuzativul și vocativul [5].

Scanned with OKEN Scanner

În limba română, nominativul şi acuzativul, genitivul şi dativul nu sunt diferite, în planul expresiei, decât pentru pronumele personale. În declinarea pronumelor demonstrative, a celor relativ-interogative, a celor nehotărâte, ca şi în declinarea substantivelor articulate, la singular şi plural, nu există decât două forme distincte:

1) forma de nominativ - acuzativ şi 2) forma de genitiv - dativ [6].

Sincretismul cazual nominativ - acuzativ şi genitiv - dativ nu trebuie să ne conducă la concluzia greşită că, de exemplu, în cazul flexiunii substantivale, n-ar exista decât două cazuri. Analiza formelor cazuale ale declinării substantivului trebuie făcută luându-se drept bază cele patru forme distincte ale pronumelor personale la cazurile nominativ, acuzativ, genitiv şi dativ [7, 8, 9]. Această metodă de analiză, bazată, în cazul de faţă, pe compararea sistemului cazual substantival cu acela pronominal, poate fi folosită aici deoarece cele două părţi de vorbire considerate, substantivul şi pronumele, admit poziţii comune, putându-se substitui una pe cealaltă ca în exemplele:

N. *Fata munceşte. Ea munceşte.*

Ac. *Mama şi-a privit fata cu drag. Mama a privit-o cu drag.*

G. *Cartea fetei; o carte a fetei. Cartea ei; o carte a ei.*

D. *Dă fetei cartea! Dă-i cartea!*

Din faptul că pronumele personal are forme de expresie diferite pentru nominativ şi acuzativ, genitiv şi dativ şi că există cel puţin un context în care fiecare dintre cele patru forme cazuale ale pronumelui poate fi înlocuită cu forma cazuală corespunzătoare a substantivului, rezultă că nominativul şi acuzativul, genitivul şi dativul sunt cazuri distincte ale substantivului.

Constatând că forma comună pentru nominativ şi acuzativ a substantivului este folosită şi în poziţii sintactice în care formele de nominativ sau de acuzativ ale pronumelui personal nu pot să apară, Vladimir Horejsi [10] consideră această formă flexionară a substantivului ca fiind un alt caz al substantivului. (După definiţia dată de Horejsi, cazul direct *„este plasat deasupra categoriilor de nominativ şi de acuzativ, fiind o unitate comună şi suprapusă, un fel*

Scanned with OKEN Scanner

de formă zero sau neutră, ce nu participă la opoziția dintre cazuri" [11].) Menționăm că înlocuirea substantivului prin forme pronominale nu este întotdeauna posibilă și din cauza conținutului lor noțional. Substantivul poate să apară în combinații de cuvinte mai variate și să exprime raporturi mai numeroase decât pronumele.

Ținând seama de ansamblul flexiunilor părților de vorbire declinabile, Paula Diaconescu consideră că sistemul cazual al limbii române cuprinde șase termeni: nominativul, genitivul, dativul, acuzativul, vocativul și cazul neutru, ce este rezervat declinării nominale [12]. Cu toate că fiecare dintre primele cinci cazuri are o sferă de utilizare mai largă sau mai restrânsă, în funcție de partea de vorbire căreia îi aparține cuvântul declinat, există posibilitatea comparării diferitelor paradigme între ele căci, pentru fiecare caz, se poate găsi cel puțin un context în care diferitele părți de vorbire declinabile se pot înlocui între ele. În acest fel se poate stabili ceea ce este comun tuturor sistemelor cazuale particulare, specifice diferitelor părți de vorbire declinabile din limba română.

Sistemul cazual general poate fi stabilit la diferite niveluri de abstractizare. La cel mai înalt nivel de abstractizare, sistemul cazual general, în concepția Paulei Diaconescu, ar trebui să cuprindă numai cazurile comune pentru toate paradigmele tuturor părților de vorbire declinabile [13]. La acest nivel de abstractizare, vocativul (ce nu intră, de exemplu, în paradigma cazuală a pronumelor relative), genitivul (ce nu intră în paradigma cazuală a pronumelui personal la persoana I și a II-a) și chiar și nominativul (ce nu există în paradigma cazuală a pronumelui reflexiv) nu ar fi cazuri ale sistemului cazual general.

La un nivel de abstractizare mai redus, sistemul cazual general cuprinde *„cazurile comune în ansamblul declinării anumitor părți de vorbire diferite"* [14]. În limba română, la acest nivel de abstractizare, termenii sistemului cazual general sunt: nominativul (cu funcția de subiect), genitivul (cu funcția de atribut), dativul (cu funcția de obiect indirect) și acuzativul (cu funcția de obiect direct). Vocativul este exclus pentru că nu apare în paradigma declinării numeralului.

Scanned with OKEN Scanner

În concluzie, sistemul cazual general al flexiunii părților de vorbire declinabile coincide cu sistemul cazual al numeralului și cuprinde patru cazuri: nominativ, genitiv, dativ și acuzativ. Sistemul cazual substantival îl conține pe cel pronominal, iar acesta - la rândul lui - îl conține pe cel al numeralului ce coincide cu sistemul cazual general (*fig. 5*):

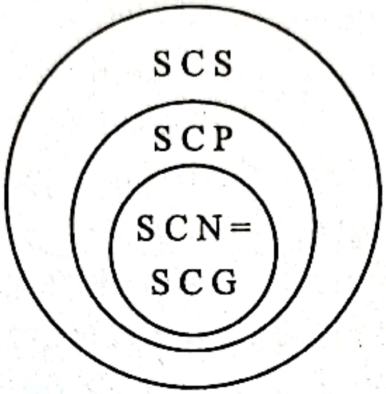

fig.5

1.3 Definirea semantică a cazurilor

Se impune o analiză la un grad înalt de abstractizare pentru a se putea trece de la valorile poziționale ale unui caz la o valoare independentă [15], necondiționată de context. Valoarea independentă este elementul constant, permanent în toate pozițiile în care apare cazul considerat.

Astfel, în exemplele: *a) aud un cântec*; *b) compun un cântec* și *c) cânt un cântec*, substantivele la acuzativ exprimă obiectul asupra căruia se exercită acțiunea verbului; în *a)*, exprimă proiecția verbului asupra unui obiect preexistent, exterior acțiunii, în *b)*, proiecția verbului asupra unui obiect care este rezultatul acțiunii verbului și în *c)*, proiecția verbului asupra unui obieĉt care este conținutul determinat al acțiunii.

Din analiza exemplelor de mai sus, se constată că elementul semantic constant al acuzativului este proiecția verbului asupra unui obiect. Obiectul exterior, rezultatul, conținutul sunt trăsături semantice variabile ale acuzativului, determinate de context.

Scanned with OKEN Scanner

Analizând notele semantice comune pentru toate contextele în care apare cazul considerat, Paula Diaconescu obţine următoarele valori generale invariante, ce caracterizează, în plan semantic, cazurile sistemului cazual general al limbii române:

a) pentru genitiv, *selecţia* prin posesiune a unui obiect [16]

b) pentru dativ, *orientarea* (către un obiect) [17]

c) pentru acuzativ, *proiecţia* (asupra unui obiect) [18]

1.4 Analiza relaţiilor semantice dintre cazuri

În definirea semantică a fiecărui caz, cele trei valori invariante (selecţia, orientarea şi proiecţia) intervin nu numai ca elemente pur semantice, dar şi ca elemente semantice relaţionale.

Astfel, genitivul, dativul şl acuzativul se deosebesc de nominativ prin aceea că nominativul nu se defineşte prin nici una dintre cele trei valori invariante determinate. Genitivul, dativul şi acuzativul se deosebesc între ele prin aceea că fiecare dintre aceste cazuri se defineşte printr-o altă valoare invariantă:

Nominativul se defineşte prin absenţa celor trei trăsături distinctive posibile, deci prin non-selecţie, non-orientare şi non-proiecţie;

Genitivul se defineşte prin selecţie, non-orientare şi non-proiecţie;

Dativul se defineşte prin orientare, non-selecţie şi non-proiecţie;

Acuzativul se defineşte prin proiecţie, non-selecţie şi non-orientare.

Plecând de la această analiză, se construieşte schema ce reprezintă descrierea sistemului de opoziţii semnificative dintre cazurile din limba română (*fig.6*):

S = selecţie

O = orientare

P = proiecţie

Prin { - } se simbolizează caracteristica negativă, prin { + } se simbolizează caracteristica pozitivă.

	S	O	P
N	–	–	–
G	+	–	–
D	–	+	–
Ac	–	–	+

fig.6

Scanned with OKEN Scanner

Note

1. Paula Diaconescu, *Le système casuel du roumain*, „Cahiers de linguistique théorique et appliquée", I., 1962, pp. 28-33.

2. Em.Vasiliu , *Le système des cas en roumain*, CLTA, vol. 2, 1965, pp. 311-340.

3. În distribuția echipolentă, cele două cazuri admit cel puțin un context comun și fiecare dintre cei doi termeni are cel puțin un context care nu aparține celuilalt.

4. Cazurile adjectivului, fiind impuse de acord, nu vor fi luate în discuție; de asemenea, nu vor fi discutate cazurile precedate de prepoziții.

5. Numeroşi lingvişti exclud vocativul dintre cazuri, pentru că el nu exprimă o relație între două obiecte (L.Hjelmslev, *La catégorie des cas*, 1935, p. 43). În cercetările ulterioare, vocativul este considerat un termen al paradigmei cazuale.

Astfel, în lingvistica românească, Al.Rosetti (*Istoria limbii române*, vol. I, Bucureşti, 1938, p. 98) consideră vocativul ca un caz ce poate forma, el singur, o frază. Al. Rosetti mai afirmă (*ibid.*, p. 99) şi că vocativul indică persoana căreia ne adresăm. Deci, din punct de vedere morfologic, vocativul este considerat un caz al persoanei a 2-a sau un imperativ nominal. Vocativul este interpretat în acelaşi mod şi de P. Trost (în *Qu'est-ce que le vocatif?*, articol apărut în „Bulletin linguistique", XV, 1947, pp, 5-7) şi Mircea Zdrenghea, *Este vocativul un caz?*, articol apărut în SCL, 3, 1960, p.180). Laura Vasiliu, în *Observații asupra vocativului în limba română* (SG, I, pp. 6-7) analizează diferitele tipuri de relații în care poate să intre vocativul şi, după ce îi delimitează funcția sintactică, include vocativul în definiția generală a cazului.

6. Se face abstracție de formele diferite de vocativ de la declinarea anumitor substantive.

7. Al.Graur, *Note asupra structurii morfologice a cuvintelor*, SG, II, 1957, p. 11.

8. Vladimir Horejsi, *Cazul direct şi sintaxa lui în limba română*, SCL, 3, 1960, p.496.

9. Paula Diaconescu, *Un mod de descriere a flexiunii nominale cu aplicație în limba română contemporană*, SCL, 2, 1961, pp.173-174.

10. Vezi Vladimir Horejsi, *Cazul direct şi sintaxa lui în limba română*, SCL, 3, 1960, p.495.

Scanned with OKEN Scanner

11. *Ibidem*, p. 496

12. Cazul neutru (numit şi caz direct) este rezervat declinării nominale. Prin expresie, el nu se deosebeşte de nominativ sau de acuzativ; ceea ce îl distinge de aceste două cazuri este poziţia sa sintactică.

13. Paula Diaconescu, *Le système casuel du roumain,* CLTA, I, 1962, pp. 28-33.

14. *Ibidem*, p. 33.

15. Pentru discutarea raportului dintre valorile concrete, particulare, şi valoarea fundamentală, generală a anumitor forme gramaticale de expresie, vezi L.Hjelmslev, *op.cit.*, pp.84-94; R.Jakobson, *Beitrag für allgemeinen Kasuslehre*, în „Travaux du Cercle linguistique de Prague", 6, 1936, pp. 240-247.

16. Caracteristica de selecţie prin posesiune arată că, dintr-o totalitate de obiecte, numai o parte participă la un enunţ. Astfel, în propoziţia *„cărţile elevului sunt curate", „elevului"* arată că numai o parte din totalitatea cărţilor participă la conţinutul acestui enunţ.

17. Caracteristica de *orientare* indică rolul unui caz de a semnala obiectul spre care se dirijează acţiunea verbului.

18. Caracteristica de *proiecţie* indică rolul unui caz de a semnala asupra cui (fiinţă, lucru, fenomen etc.) se exercită, direct, acţiunea unui verb tranzitiv. În română, caracteristica de proiecţie nu se regăseşte decât la acuzativ.

B. DEFINIREA CAZURILOR DIN PERSPECTIVA PARTICULARITĂŢILOR LOR COMBINATORII

I. Modelul Em.Vasiliu

Modelul propus de Em.Vasiliu în articolul său *Le système des cas en roumain* [1] reprezintă o încercare de definire strict formală a cazurilor din limba română. El se deosebeşte, în principiu, de cele propuse anterior de Hjelmslev [2], Jakobson [3] şi - pentru limba română - de Paula Diaconescu [4] prin aceea că, pe când autorii mai sus citaţi definesc cazurile pe baza trăsăturilor lor semantice distinctive, Em.Vasiliu defineşte cazurile exclusiv pe baza relaţiilor sintagmatice.

Spre deosebire de punctul de vedere al Paulei Diaconescu, la care sistemul cazual general (considerat ca etalon) nu cuprinde decât

Scanned with OKEN Scanner

cazurile comune flexiunii tuturor părţilor de vorbire declinabile, sistemul cazual general conceput de Em.Vasiliu este constituit din suma tuturor cazurilor existente la toate părţile de vorbire declinabile.

Atât la Paula Diaconescu cât şi la Em.Vasiliu, sistemul cazual general (SCG) reprezintă un sistem etalon, un meta-sistem, la care se raportează pentru a descrie sistemele concrete, particulare, caracteristice fiecărei părţi de vorbire.

În elaborarea modelului său, Em.Vasiliu porneşte de la următoarele consideraţii de bază:

a) caracteristica, unanim admisă, a categoriei cazurilor constă în aceea că ea exprimă raportul unui cuvânt declinabil cu alte părţi ale propoziţiei;

b) admiţând această idee, alegerea contextelor definitorii trebuie făcută în aşa fel încât ele să indice:

partea de vorbire de care se leagă forma cazuală (dacă se leagă de verb, de substantiv etc.) sau - altfel spus - dacă ea apare într-un grup nominal, un grup verbal etc.;

natura relaţiei (dependentă, independentă) dintre forma cazuală şi partea de vorbire de care ea se leagă;

c) dat fiind că, în română, nu există forme de caz care să fie numai independente şi altele care să fie numai dependente, opoziţia dependent/non-dependent a fost considerată non-semnificativă.

S-a operat numai cu relaţiile de dependenţă, formele de caz diferenţiindu-se numai după natura părţilor de vorbire de care ele depind (termen independent) [5].

Trăsăturile fundamentale pe baza cărora se face distincţia dintre cele 6 cazuri (nominativ-N, genitiv-G, dativ-D, acuzativ-A, prepoziţional-P şi vocativ-V), considerate de Em.Vasiliu ca existând în limba română [6], sunt următoarele:

a) Calitatea de a se prezenta ca centru absolut şi exocentric în construcţia exocentrică NVN (E) [7];

b) Calitatea de a fi adjunct al substantivului (AN);

c) Calitatea de a fi adjunct al verbului (AV) [8].

Scanned with OKEN Scanner

Comportamentul cazurilor în raport cu cele trei particularități distributive enumerate mai sus este studiat în conformitate cu principiul binar al opozițiilor, verificând dacă un anumit caz posedă (+) sau nu posedă (-) particularitățile menționate.

Simbolurile folosite sunt: E/nE = Exocentric/non-Exocentric; AN/nAN = Adjunct nominal/ non - Adjunct nominal; AV/nAV = Adjunct Verbal /non-Adjunct Verbal.

E/nE Singurele cazuri care pot fi E sunt N şi V: N în calitate de subiect şi V în calitate de „subiect" al unui imperativ [9], [10]. Cazurile în care subiectul este exprimat printr-un genitiv trebuie eliminate din discuție căci articolul genitival *ai* (din construcții ca *ai vecinului pleacă, ai noştri pleacă*) nu este altceva decât un pronume la nominativ (opus formei *alor*, de la genitiv-dativ), determinat de un substantiv la genitiv (sau de un posesiv la genitiv) [11].

AN/nAN În calitate de AN pot să apară substantive sau pronume la genitiv: *grădina vecinului este frumoasă, grădina lui este frumoasă*. (aşa cum arată Maria Manoliu [12], adjectivele posesive nu sunt altceva decât formele de genitiv ale pronumelui personal). În construcții ca *salut ție, salut prietenului meu,* calitatea de AN poate fi deținută şi de pronume şi substantive la cazul dativ [13].

Cazurile N, A, V şi P nu pot să apară în calitatea de adjunct al numelui, (Apoziția trebuie interpretată ca un caz special de coordonare [14].)

AV/nAV Calitatea de adjunct al verbului (AV) poate fi deținută de părțile de vorbire declinabile la cazurile dativ şi acuzativ (ex.: *dă-mi cartea, dă elevului cartea, dă cartea, dă-i-o.*)

După verbele copulative, poate să apară în calitate de AV un substantiv sau un pronume la nominativ (ex.: *tu devii profesor*).

Cazurile G, P, V, nu posedă calitatea de a fi AV.

Rezumând cele prezentate mai sus se poate spune că în sistemul cazual al limbii române se stabilesc următoarele corelații:

a) E/nE: {N,V}/ {G,D,A,P}

Scanned with OKEN Scanner

b) AN/nAN: {G,D}/{N,A,P,V}
c) AV/nAV: {N,D,A}/{G,P,V}

Dacă notăm cu (+) şi (-) prezenţa sau absenţa uneia dintre cele trei trăsături definitorii (AV, AN, E) , se obţine matricea caracteristică a sistemului cazual general, considerat ca sistem etalon, faţă de care se face descrierea tuturor sistemelor cazuale concrete, specifice părţilor de vorbire declinabile (*fig. 7*):

	N	G	D	A	P	V
AV/nAV	+	–	+	+	–	–
AN/nAN	–	+	+	–	–	–
E/nE	+	0	0	–	–	+

fig.7

Sistemul cazual general al limbii române poate fi prezentat, în mod foarte sugestiv, printr-un grafic în care fiecare corelaţie este reprezentată printr-un nod. (Liniile orientate spre stânga au o orientare pozitivă, cele orientate spre dreapta au o orientare negativă.) Locul fiecărui caz în sistemul cazual al limbii române se determină urmărind felul în care simbolurile cazurilor sunt legate de nodurile diagramei (*fig. 8*):

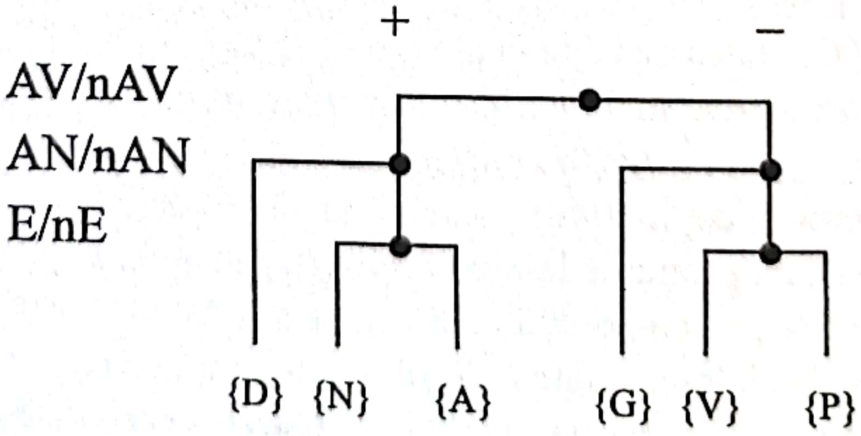

fig.8

Scanned with OKEN Scanner

Din graficul de mai sus se vede că sistemul descris este caracterizat prin aceea că formele de caz se disting printr-o singură trăsătură diferențială: {P} este non-marcat din punctul de vedere al tuturor corelațiilor;

{V} se deosebeşte de {P} prin trăsătura E;

{G} se distinge de {V} prin trăsătura AN;

{D} se distinge de {G} prin trăsătura AV şi de {N} prin trăsătura AN;

{N} se distinge de {V} prin trăsătura AV şi de {A} prin trăsătura E;

{A} se distinge de {P} prin trăsătura AV.

Descrierea sistemelor cazuale specifice fiecărei părți de vorbire declinabile (stabilirea sistemului de opoziții, a matricei caracteristice, a distanței în raport cu sistemul cazual general) se face ținându-se seama de sincretismele paradigmatice, adică de situațiile în care unele distincții cazuale sunt suprimate în paradigma anumitor clase de cuvinte.

Menționăm că, în cadrul unui demers ştiințific foarte elaborat, Em.Vasiliu studiază sincretismele de caz şi sistemele de opoziții care apar în interiorul fiecăreia dintre clasele: substantiv, adjectiv, pronume personal; în interiorul eventualelor subclase ale claselor menționate mai sus; în raport cu prezența altor morfeme (de determinare, număr, gen) [15].

Clasificarea subsistemelor cazuale din limba română

Ținând seama de sincretismele şi de sistemele de opoziții stabilite, Em. Vasiliu dă următoarea clasificare a sub-sistemelor cazuale din română:

I Sisteme care se bazează pe trei trăsături distinctive: AV/nAV, AN/nAN, E/nE.

În această categorie intră:

1. Sistemul {D},{N}, {A}, {G}, {P}, caracteristic pronumelui personal pers. I, care e defectiv de vocativ;

2. Sistemul {D}, {N-V}, {A}, {G}, {P}, caracteristic pronumelui personal pers. a II-a;

Scanned with OKEN Scanner

3. Sistemul {D},{N-P}, {A}, {G}, caracteristic pronumelui personal masculin pers.a III-a singular şi plural şi pronumelui personal feminin pers. a III-a singular, toate defective de vocativ.

II Sisteme care se bazează pe două trăsături distinctive

Sistemele din această categorie se împart în două clase:

1) Sisteme bazate pe trăsăturile AV / nAV şi AN / nAN

Intră aici sistemul {G - D}, {N - A - P}, {V}, caracteristic substantivelor masculine ce conţin cazul {V} în paradigma cu articol definit, substantivelor feminine care conţin cazul {V} în paradigma fără articol, substantivelor neutre cu articol, adjectivelor masculine care, în paradigma cu articol,conţin cazul {V}.

2) Sisteme bazate pe trăsăturile AV / nAV şi E / nE

Sistemele din această categorie se împart în:

a) defective de {V}

b) non-defective de {V}

a) Sisteme defective de {V}

Intră aici sistemul {N - P}, {D - A}, {G}, caracteristic pentru pronumele personal persoana I plural şi pentru pronumele personal feminin persoana a III-a plural.

b) Sisteme non-defective de {V}

Intră aici un singur sistem: {N - P - V}, {D - A}, {G}, caracteristic declinării pronumelui personal, persoana a II-a plural.

III Sisteme care se bazează pe o singură trăsătură distinctivă: AN / nAN

Sistemele de acest fel se împart în:

a) defective de vocativ

b) non-defective de vocativ

a) Sisteme defective de vocativ

Intră aici sistemul {G - D}, {N - A - P}, caracteristic pentru declinarea substantivelor masculine articulate, fără vocativ (tip *câine*),

Scanned with OKEN Scanner

pentru substantivele feminine cu articol la singular, pentru o parte dintre adjectivele masculine cu articol la singular (tip *mare*), pentru adjectivele feminine fără articol la singular, pentru adjectivele pronominale.

b) Sisteme non-defective de vocativ

Intră aici:

1) Sistemul {G - D}, {N - A - P - V}, caracteristic pentru substantivele feminine din categoria *casă* care au, fără articol, vocativul identic ca formă cu {N - A - P}, şi pentru adjectivele feminine non-determinate, la singular;

2) Sistemul { G - D - V}, {N - A - P}, caracteristic substantivelor masculine fără articol, la plural, substantivelor feminine cu articol, la plural, substantivelor neutre cu articol, la plural, adjectivelor masculine fără articol, la plural, adjectivelor masculine cu articol, la plural, adjectivelor feminine articulate, la plural.

IV Sisteme bazate pe zero trăsături distinctive

Se încadrează aici sistemul {N - G - D - A - P - V}, caracterizat printr-un sincretism total. Toate cazurile se confundă într-o formă unică; numărul trăsăturilor distinctive se reduce, deci, la zero.

Un asemenea sincretism total prezintă toate substantivele masculine fără articol, la singular şi plural, substantivele neutre fără articol, la singular şi plural, substantivele feminine, la plural, adjectivele fără articol, masculine şi feminine, la singular şi plural, pronumele *ce*, *nişte*, *orice* etc.

Prezentarea particularităţilor sistemelor cazuale corespunzătoare fiecărei părţi de vorbire declinabile, evidenţiate prin raportare la sistemul cazual general luat ca sistem-etalon, este dată de Em. Vasiliu în tabelul general (p. 64).

Aşa cum se vede din tabel, fiecare sistem cazual particular este caracterizat prin: matricea sa de transformare în raport cu sistemul general luat ca etalon (coloana 2); distanţa faţă de sistemul etalon (coloana 3); sistemul de opoziţii (matricea specifică) (coloana 4); sincretismele specifice (coloana 5).

Scanned with OKEN Scanner

TABEL GENERAL
SISTEMUL CAZUAL AL LIMBII ROMÂNE

1		2						3			4						5
		Matricea de transformare						Distanța în raport cu sistemul general etalon			Sisteme de opoziții – Matricea specifică						Sincretisme specifice
		N	G	D	A	P	V	TD	D	SR	N	G	D	A	P	V	
1	AV/nAV	+	-	+	+	-	-	0	0	0	+	-	+	+	-	-	{D} {N} {A} {G} {V} {P}
	AN/nAN	-	+	+	-	-	-				-	+	+	-	-	-	
	E/nE	+	0	0	-	-	+				+	0	0	-	-	+	
2	AV/nAV	+	-	+	+	-	-/+	0	0	2	+	-	+	+	-	+	{D} {N-V} {A} {G} {P}
	AN/nAN	-	+	+	-	-	-				-	+	+	-	-	-	
	E/nE	+	0	0	-	-/0	+				+	0	0	-	0	+	
3	AV/nAV	+	-	+	+	-	0	0	1	1	+	-	+	+	-		{D} {N} {A} {G} {P}
	AN/nAN	-	+	+	-	-	↑				-	+	+	-	-		
	E/nE	+	0	0	-	-/0	>				+	0	0	-	0		
4	AV/nAV	+	-	+	+	-/+	0	0	1	3	+	-	+	+	+		{D} {N-P} {A} {G}
	AN/nAN	-	+/0	+	-	-	↑				-	0	+	-	-		
	E/nE	+	0	0	-	-/+	>				+	0	0	-	+		
5	AV/nAV	+	-/+	+	+	-/+	-	1	0	3	+	+	+	+	+	-	{G-D} {N-A-P} {V}
	AN/nAN	-	+	+	-	-	-/0				-	+	+	-	-	0	
	E/nE	E/nE → 0															
6	AV/nAV	+	-	+	+	-/+	-/+	1	0	4	+	-	+	+	+	+	{N-P-V} {D-A} {G}
	AN/nAN	AN/nAN → 0															
	E/nE	+	0	0/-	-	-/+	+				+	0	-	-	+	+	
7	AV/nAV	+	-	+	+	-/+	0	1	1	3	+	-	+	+	+		{N-P} {D-A} {G}
	AN/nAN	AN/nAN → 0					↑										
	E/nE	+	0	0/-	-	-/+	>				+	0	-	-	+		
8	AV/nAV	AV/nAV → 0						2	0	0							{G-D} {N-A-P-V}
	AN/nAN	-	+	+	-	-	-				-	+	+	-	-	-	
	E/nE	E/nE → 0															
9	AV/nAV	AV/nAV → 0						2	0	1							{G-D-V} {N-A-P}
	AN/nAN	-	+	+	-	-	-/+				-	+	+	-	-	+	
	E/nE	E/nE → 0															
10	AV/nAV	AV/nAV → 0						2	0	3							{N-G-D-A-P} {V}
	AN/nAN	-/+	+	+	-/+	-/+	-				+	+	+	+	+	-	
	E/nE	E/nE → 0															
11	AV/nAV	V/nV → 0					0	2	1	0							{G-D} {N-A-P}
	AN/nAN	-	+	+	-	-	↑				-	+	+	-	-		
	E/nE	E/nE → 0					>										
12	AV/nAV AN/nAN E/nE	AV/nAV → 0 AN/nAN → 0 E/nE → 0						3	0	0							{N-G-D-A-P-V}

Scanned with OKEN Scanner

În capul tabelului, la poziţia 1 (coloanele 1-5) sunt prezentate caracteristicile sistemului general-etalon, faţă de care se face descrierea tuturor sistemelor particulare.

Menţionăm că matricea de transformare (coloana 2) reprezintă tranziţia de la matricea specifică sistemului general-etalon (poziţia 1, coloanele 1-5) la matricea specifică sistemului particular considerat (coloana 4). Bara oblică / indică substituirea semnului din stânga prin cel din dreapta. Pentru a înţelege semnificaţia semnului (→) O aşezat la dreapta unor simboluri, precum şi semnificaţia semnului O, voi lua ca exemplu sistemul cazual al pronumelui personal, pers. 1 (poziţia 3 în tabelul general): aici V (→) O simbolizează absenţa vocativului, iar semnul O de la intersecţia liniei E / nE cu coloana P indică faptul că P devine neutru în raport cu corelaţia E / nE, prin absenţa unui termen corelativ V, care se distinge de P prin prezenţa trăsăturii E.

Disţanţa diferitelor sisteme particulare faţă de sistemul general-etalon (coloana 3) este evaluată în funcţie de: a) numărul de trăsături distinctive (-TD); b) numărul de situaţii de defectivare (D); (între două sisteme particulare, bazate pe acelaşi număr de trăsături distinctive, sistemul cu cel mai mic număr de situaţii de defectivare este cel mai apropiat de sistemul general-etalon); c) numărul de simboluri semnificative ce trebuie schimbate în matricea sistemului general-etalon pentru a se obţine sistemul particular (SR).

Fiecare sistem de la coloana 4 se obţine ca rezultat al transformării sistemului de la coloana 2, poziţia 1 (sistemul general-etalon), cu ajutorul matricei de transformare de la poziţia respectivă (coloana 2). Astfel, sistemul de la coloana 4, poziţia 6, se obţine pe baza matricei de transformare de la coloana 2, poziţia 6; sistemul de la coloana 4, poziţia 9, se obţine pe baza matricei de transformare de la coloana 2, poziţia 9.

Coloana 5, în care sunt prezentate sincretismele specifice fiecărui sistem particular studiat, arată care este numărul flexiunilor de caz distincte corespunzătoare părţilor de vorbire ce aparţin sistemului respectiv. Astfel { G - D },{ N - A - P }, { V } reprezintă sincretismele

Scanned with OKEN Scanner

caracteristice sistemului ce figurează în coloana 4, poziția 5 și arată că partea de vorbire ce aparține acestui sistem prezintă o flexiune pentru {G - D}, o flexiune pentru {N-A-P} și una pentru {V} (este cazul substantivelor masculine cu articol definit: *lupul*, *lupului*, *lupule*).

Note

1. Em.Vasiliu, *Le système des cas en roumain*, „Cahiers de linguistique théorique et appliquée" II, 1965, pp.313-340.

2. Louis Hjelmslev, *La catégorie des cas*, „Acta Jutlandica" 7, 1, pp.1-184, 1936.

3. R.Jakobson, *Beitrag für allgemeinen Kasuelehre des russischen Kasus*, „Travaux du Cercle linguistique de Prague" VI, 1936, pp 210-288.

4. Paula Diaconescu, *Le système casuel du roumain*, „Cahiers de linguistique théorique et appliquée" I, 1962, pp. 27-37.

5. Așa cum arată Em.Vasiliu în articolul citat la 1, p. 315, calitatea de element independent se manifestă prin funcția sa de centru într-o construcție, iar calitatea de element dependent prin funcția de adjunct (= modificator) în construcția respectivă.

6. Em.Vasiliu, *Case and Emphasis of Pronoum in Rumanian*, „Philologica Pragensia Rocnik" VII, 1964, partea 2, pp.168-172.

Inventarul cazurilor stabilit de autor se deosebește de inventarul general admis prin prezența prepoziționalului (P), reprezentat prin alomorfele pronominale *mine, tine* ce apar numai după o prepoziție, spre deosebire de alomorfele: *mă, te*.

7. În articolul citat la 1, la p. 316, Em.Vasiliu definește termenii de *endocentric* și *exocentric* astfel: construcția este *endocentrică* atunci când totalitatea membrilor săi are aceeași distribuție ca și centrul construcției și ea este *exocentrică* atunci când nu îndeplinește această condiție. O construcție precum grupul verbal (GV) este o *construcție endocentrică*, pentru că totalitatea membrilor secvenței are aceeași distribuție ca și centrul construcției. O construcție de tipul GN + GV (= subiect + grup verbal) este *exocentrică* deoarece subiectul nu are aceeași distribuție ca și centrul (reprezentat de verb).

Din exemplele: *Copilul silitor citește cartea frumoasă repede, Copilul citește cartea repede* și *Copilul citește repede* se vede că N în calitate de

Scanned with OKEN Scanner

subiect se deosebeşte de N în calitate de complement direct, care poate fi şi el centrul unui grup nominal, dar care are aceeaşi distribuţie ca şi centrul construcţiei GV, în calitate de adjunct al verbului. Caracteristic pentru un N- subiect în construcţia NVN este faptul că N este un membru exocentric (în raport cu V) şi un centru absolut (adică un centru care nu este în acelaşi timp şi adjunct al unui alt centru).

8. Menţionăm că o formă cazuală este considerată a avea calitatea de adjunct al unui centru dat numai atunci când forma respectivă apare în această calitate în mod direct, nu precedată de o prepoziţie. Ca urmare, prepoziţionalul nu poate fi considerat adjunct direct al verbului, căci formele mine, tine nu apar niciodată legate direct de verb, ci numai prin intermediul unei prepoziţii.

9. *Gramatica limbii române,* vol.I, II, Bucureşti, Ed. Academiei, 1963.

10. Laura Vasiliu, *Observaţii asupra vocativului în limba română*, „Studii de gramatică" I, 1956, pp.5-23.

11. Maria Manoliu, *Articolul posesiv în româna contemporană*, SCL, XV, 1964, pp.69-76.

12. Maria Manoliu, *Asupra claselor pronominale din limba română*, SCL, XV, 1964, pp. 181-193.

13. *Gramatica limbii române,* vol, I, *ed. cit.*, p.77.

14. Mircea Mitran, *Note despre coordonare*, „Limba română", 5, 1962, pp.507-513.

15. Pentru a înţelege metoda de lucru folosită de Em.Vasiliu (în *op.cit.*l) la stabilirea sistemelor de opoziţie caracteristice pentru fiecare parte de vorbire declinabilă (clase, sub-clase, diferite categorii etc.), dau mai jos exemplul aplicării ei în cazul substantivelor masculine non-determinate (= fără articol definit). Aceste substantive se împart în două categorii:

a) Sm 1, care prezintă sincretismul tuturor cazurilor la singular şi la plural (ex.: *câine, ochi* etc.) şi

b) Sm 2, care prezintă, la singular, distincţia dintre {V}, pe de o parte, şi un fel de „caz comun", în care se află sincretizate toate celelalte cazuri (ex.: *băiat, copil* etc., cu vocativul *băiete, copile,* etc., care se opune celorlalte cazuri sincretizate: *băiat, copil* etc.).

La plural, substantivele Sm2 prezintă sincretismul tuturor cazurilor: *băieţi, copii* pentru {N, G, D, A, P, V}.

Scanned with OKEN Scanner

Se observă că în categoria a) toate opozițiile bazate pe cele trei corelații sunt suprimate.

În interiorul categoriei b) se suprimă, la singular, corelația E/nE, deoarece {V} ca și forma sincretizată pot apărea în poziția E.(ex.: *un băiat aleargă*; *băiete, intră în casă*!). „Cazul comun" și vocativul se opun in virtutea celorlalte două corelații, AV/nAV și AN/nAN, căci {V} nu poate fi nici adjunct al verbului și nici adjunct al numelui, în timp ce forma sincretizată poate ocupa amândouă pozițiile (*fig. 9*):

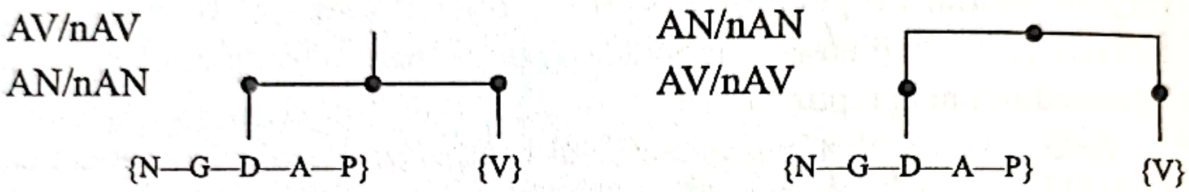

fig. 9

Obs. Se observă că una dintre trăsături devine redundantă în paradigma cazurilor substantivelor din această categorie.

16. SR este întotdeauna un număr negativ pentru că exprimă numărul de simboluri ce se schimbă în matricea de bază (aceea a sistemului etalon) pentru transformarea ei în matricea specifică unui sistem particular. Pentru Tabelul general I, cf. Em.Vasiliu, *Le système des cas en roumain*, CLTA II, 1965, pp.338-339.

2. Modelul Valeria Guțu Romalo

Pornind de la faptul că *„diferitele cazuri implică o relație, satisfacerea unei anumite poziții în organizarea lanțului sonor pe* care *îl reprezintă o comunicare organizată sintactic"*, V.Guțu Romalo [1] caracterizează cele cinci cazuri pe care le recunoaște ca existând în limba română (nominativul, genitivul, dativul, acuzativul și vocativul) pe baza raporturilor lor cu ceilalți constituienți ai enunțului.

Apropiindu-se, prin natura criteriului de bază urmărit, de modelul elaborat de Em.Vasiliu, caracterizarea propusă de V.Guțu Romalo ține

Scanned with OKEN Scanner

seama de particularităţile combinatorii ale numelui, particularităţi ce sunt descrise în termenii trăsăturilor sintagmatice: a) *dependent/non-dependent*; b) *subordonat/non-subordonat* c) *verbal/non-verbal* şi d) *adjectival/non-adjectival.*

O situaţie specială are vocativul, care se caracterizează prin *independenţă*. Argumentul cel mai de seamă este că vocativul poate apărea singur, constituind un element de sine stătător. (Aşa cum s-a arătat mai sus, enunţuri ca: *Fiule!* reprezintă tot atâtea comunicări ce, în funcţie de intonaţie şi de contextul lingvistic şi situaţional, pot să exprime o chemare, un ordin, o ameninţare, o rugăminte.) Asocierea frecventă între un nominal la vocativ şi un verb la imperativ i-a determinat pe unii lingvişti [2, 3] să considere că vocativul reprezintă subiectul imperativului.

Subliniem însă faptul că relaţia dintre subiect şi predicat este o relaţie de interdependenţă, în care cei doi termeni ai relaţiei se presupun obligatorii, pe când într-un enunţ format dintr-un nominal la vocativ şi un verb la imperativ (ex.: *Băiete, vino repede* !) există posibilitatea omisiunii oricăruia din termenii componenţi (de ex.enunţul de mai sus poate fi redus la *Băiete !* sau la *Vino repede*!)

Se deduce de aici că, chiar şi în situaţiile în care este cuprins într-un enunţ alături de alte cuvinte, substantivul în vocativ nu intră în relaţie de dependenţă cu ceilalţi termeni.

Dacă *vocativul* se deosebeşte de toate celelalte cazuri prin caracterul său non-dependent, toate celelalte cazuri pot fi caracterizate prin modul în care se includ în structura enunţului, adică prin particularităţile lor combinatorii.

Nominativul ca subiect se caracterizează prin *non-subordonare* (relaţia dintre subiect şi predicat e o relaţie de interdependenţă şi nu de subordonare). Această trăsătură îl deosebeşte de toate celelalte cazuri care în relaţiile de dependenţă din enunţ se caracterizează prin subordonare.

Genitivul se deosebeşte de celelalte cazuri ale subordonării (dativ şi acuzativ) prin dependenţa sa faţă de un substantiv şi prin incompatibilitatea de a avea ca regent un verb.

Scanned with OKEN Scanner

Distincția dintre *dativ* și *acuzativ* se face ținând seama de particularitatea, proprie numai dativului, de a fi subordonat unui adjectiv.

Rezumând datele obținute prin analiza particularităților combinatorii ale cazurilor descrise în termenii trăsăturilor sintagmatice enunțate mai sus, V.Guțu Romalo arată că *vocativul* se caracterizează ca non-dependent, non-subordonat, non-verbal, non-adjectival, *nominativul* ca dependent, dar non-subordonat [4] (non-verbal, non-adjectival), *genitivul* ca dependent, subordonat, non-verbal, non-adjectival, *acuzativul* ca dependent, subordonat, verbal, non-adjectival, iar *dativul* ca dependent, subordonat, verbal și adjectival.

Caracterizarea cazurilor în aceşti termeni poate fi cuprinsă în următorul tabel (*fig. 10*):

	Dependență	Subordonare	Verbal	Adjectival
V	–	–	–	–
N	+	–	–	–
G	+	+	–	–
D	+	+	+	+
A	+	+	+	–

fig. 10

Menționăm că această modalitate de definire a cazurilor pune în evidență relația sintactică specifică, capabilă să diferențieze un caz de celălalt, şi nu distribuția totală a diferitelor cazuri, care presupune înregistrarea diverselor tipuri de contexte cu care este compatibil un caz [5]. Astfel, de exemplu, definirea *genitivului* prin *subordonare non-verbală* şi *non-adjectivală* înregistrează numai situația cea mai frecventă, în care acest caz participă ca determinant la structura unui grup al cărui centru este un substantiv sau un pronume. Descrierea acestui caz impune însă şi înregistrarea contextelor în care genitivul este cerut de o prepoziție (ex.: *lupta contra <u>dușmanului</u>*) sau apare ca subordonat unui adjectiv (ex.: *echipă deținătoare <u>a medaliei</u>*). Con-

Scanned with OKEN Scanner

strucțiile de ultimul tip, relativ recente, se caracterizează prin prezența unui adjectiv „verbal" (care prin sens se raportează la un verb) [6,7].

Definirea dativului prin subordonare verbală și adjectivală trimite la două contexte specifice: gruparea cu un verb (ex.: *mulțumesc colaboratorilor*) și cu un adjectiv regent (ex.: *timp prielnic culesului*). Mai există însă și construcții în care dativul este subordonat unei interjecții (ex.: *bravo învingătorilor*), impus de o prepoziție (ex.: *a izbândi grație muncii*) sau subordonat unui substantiv verbal (ex.: *acordarea de burse studenților*) [8].

Așa cum arată G.Pană Dindelegan [9], genitivul și dativul dependente de un adjectiv și, respectiv, de un substantiv verbal fac parte din structuri derivate rezultând din transformarea unor structuri primare cu centru verbal (ca: *Echipa deține medalia*; *Se acordă burse studenților*).

Note

1. V. Guțu Romalo, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1985, pp. 119-122.
2. M.Zdrenghea, *Este vocativul un caz?*, SCL, 3, 1960, pp. 798-801.
3. Laura Vasiliu, *Observații asupra vocativului în limba română*, SG, I, pp. 6-23.
4. I.Iordan, V.Robu, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi pedagogică, 1978, p. 385.
5. Se propune ca definiție descrierea ce constă în enumerarea funcțiilor sintactice cu care este compatibil un caz.Cf. *Gramatica Academiei* (1966), I, p.75 şi urm.
6. G.Pană Dindelegan, *Sintaxa limbii române, Partea I, Sintaxa grupului verbal*,Bucureşti, TUB, 1976, pp. 178-179.
7. M.Avram, *Genitivul complement al unui adjectiv şi rolul lui* **al**, SCL, 1980, 5, p.54 şi urm.
8. M.Avram, *O specie modernă a atributului în dativ şi alte probleme ale determinării atributive*, LR, 4, 1965, p. 405 şi urm. Gramaticile înregistrează şi alte situații cu „dativ adnominal", care sunt arhaice (*soră cumnatei lui*) sau poetice (*preot deșteptării noastre*).
9. G. Pană Dindelegan, *op.cit*, p. 166 şi urm.

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul III
Observaţii la studiul comparativ al sistemului cazual al limbilor română şi engleză

Din studiul comparativ efectuat asupra categoriei cazului, în limbile română şi engleză, se desprind următoarele concluzii generale:

1. Asemănarea fundamentală dintre aceste două limbi decurge din faptul că amândouă sunt limbi acuzative (selectează agentul în poziţie de subiect şi pacientul în poziţie de obiect direct).

2. Din pricina numărului mic de cazuri (5 cazuri în română, 4 cazuri în engleză), atât româna cât şi engleza se caracterizează printr-un grad înalt de ambiguitate pentru fiecare caz în parte, aşa cum ne-o dovedesc valorile semantice foarte numeroase ale genitivului şi dativului din aceste două limbi.

3. Spre deosebire de limba română, în care majoritatea lingviştilor recunosc existenţa a 5 cazuri (nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, vocativ), gramaticile limbii engleze nu înregistrează decât 4 cazuri (nominativ, genitiv, dativ, acuzativ), vocativul nefiind considerat un caz distinct, ci fiind inclus în nominativ, sub numele de nominativ al adresării (Nominative of Address).

Această posibilă diferenţă între inventarele cazuale ale celor două limbi ţine mai mult de criteriul de clasificare adoptat. Toate caracteristicile menţionate pentru vocativul românesc sunt perfect valabile şi pentru vocativul limbii engleze, includerea acestuia din urmă în clasa nominativului fiind doar consecinţa lipsei mărcilor formale desinenţiale.

De altfel, trebuie să menţionăm că, şi în limba română, includerea vocativului în inventarul de cazuri a format obiectul multor discuţii, o serie de lingvişti aducând obiecţia că vocativul nu respectă caracterul relaţional ce defineşte categoria de caz. Marcarea prin desinenţe

Scanned with OKEN Scanner

proprii (absentă în engleză) a constituit un important argument în favoarea recunoaşterii vocativului ca fiind, în română, un caz distinct.

4. Atât limba română cât şi engleza prezintă un accentuat sincretism cazual. Acesta e mai puternic în engleză, unde se înregistrează omonimia tuturor formelor cazuale, cu excepţia genitivului saxon (N = G analitic = D = Ac) şi - comparativ - mai slab în română, unde se remarcă formele N = Ac, G = D, V (ambiguitatea cazuală a formelor substantivale N = Ac, G = D se clarifică prin raportarea lor la formele echivalente ale pronumelor personale).

5. La formarea genitivului, spre deosebire de limba română, unde nu se ţine seama de trăsătura [± animat] a posesorului, în engleză natura semantică a acestui nominal contribuie la diferenţierea unui genitiv sintetic (saxon), folosit când posesorul este un nume propriu sau marcat de trăsătura [+ animat] şi a unui genitiv analitic, folosit pe scară mult mai largă, mai ales pentru exprimarea relaţiei de apartenenţă în cazul substantivelor inanimate.

Existenţa acestor două forme de exprimare a cazului genitiv, în funcţie de caracterul [± animat] al posesorului, este specifică limbii engleze; în situaţiile în care este admisă, alegerea liberă a uneia dintre forme poate fi folosită cu efecte stilistice.

6. Spre deosebire de limba română, substantivul în cazul genitiv (forma sintetică) precedă numele obiectului posedat (*John's book*); ca şi în limba română, substantivul în cazul genitiv (forma analitică) se aşază după numele obiectului posedat (*The book of my sister*).

7. Spre deosebire de limba română, singura funcţie a genitivului în engleză este aceea de atribut; engleza nu înregistrează nici complemente în cazul genitiv (ca, în română, în construcţii de tipul *sat păstrător al tradiţiilor*) şi nici atribute pronominale în dativ (ca, în română, în construcţii de tipul *casa-i*).

8. În engleză, spre deosebire de română, din pricina absenţei formelor flexionare (excepţie fac doar pronumele personal şi pronumele relativ-interogativ *who*), relaţiile cazuale sunt marcate, în general, prin ordinea cuvintelor în propoziţie şi prin prepoziţii.

Scanned with OKEN Scanner

Spre deosebire de limba română, limbă semi-analitică, în care ordinea cuvintelor în propoziție este foarte elastică, înțelesul enunțului desprinzându-se cu claritate datorită existenței formelor flexionare, limba engleză (limbă analitică) se caracterizează printr-o topică foarte rigidă, raporturile sintactice dintre cuvinte fiind indicate, în mare măsură, de locul ocupat de acestea în enunț.

9. Ținând seama de ordinea în care se așază subiectul (S), verbul (V) și obiectul (O), putem spune că limba engleză este preponderent de tip SVO (ex.: *The farmer killed the duckling*).

În română, din pricina existenței flexiunii nominale, ordinea cuvintelor în propoziție este mult mai liberă. În funcție de natura verbului predicativ, se poate considera că limba română propune pentru cele trei componente fundamentale ale propoziției (subiectul, verbul și obiectul) două tipuri de ordine:

a) pentru verbele personale, ordinea firească, neemfatică, a componentelor este SVO, ca și în limba engleză. Majoritatea verbelor românești sunt verbe personale, de unde și tendința acestei limbi spre o succesiune de tip SVO;

b) pentru verbele impersonale sau unipersonale, ordinea firească este (OI sau OD) + V + S, ca în construcțiile, specifice românei: *mă doare capul; îmi place cartea; îmi trebuie cărți; mi-e foame/frig/teamă/sete/dor/bine/rău.*

10. Spre deosebire de română, limba engleză impune anumite constrângeri clare privind poziția în enunț a nominalelor ce îndeplinesc anumite roluri sintactice.

Astfel, în propozițiile afirmative, ordinea cuvintelor în propoziție este, în mare, următoarea:

- Subiectul cu atributele lui (atributul adjectival precedându-l, atributul substantival urmându-l) este plasat întotdeauna la stânga verbului (în engleză, așezarea atributului adjectival înaintea numelui nu conferă construcției, ca în română, o valoare emfatică);

- Predicatul, precedat întotdeauna de complementele cu valoare temporală neprecizată (*ex.: rarely, always, seldom, never etc.*), este

Scanned with OKEN Scanner

urmat, în ordine, de complementul direct şi de complementul indirect prepoziţional (marcat prin prepoziţiile *to, for, from*);

- Complementele circumstanţiale (de loc, de mod, de timp precis).

În propoziţiile în care există un obiect direct şi un obiect indirect, există două posibilităţi de topică:

a) S + Vb.tranzitiv + Ob.direct + Ob.indirect (marcat prin + prepoziţie).

Ex.: *I give flowers to Mary.*

b) S + Vb. tranzitiv + Ob.indirect (- prepoziţie) + Ob.direct.

Ex.: *I give Mary flowers.*

11. Relativa libertate a topicii în română este legată de o serie de elemente de morfologie specifice limbii noastre ca:

a) faptul că substantivul, pronumele şi adjectivul au, în general, forme flexionare deosebite pentru a exprima raporturile dintre ele şi alte cuvinte din propoziţie; de aceea se evită, prin topică, numai situaţiile în care s-ar putea produce confuzii din cauza dublei posibilităţi de interpretare a unei forme ca, de exemplu, în unele împrejurări, confuzia între nominativ şi acuzativ sau între genitiv şi dativ;

b) existenţa articolului posesiv (*al, a, ai, ale*) şi a celui demonstrativ (*cel, cea, cei, cele*) care, fiind variabile după gen şi număr, pot marca legătura cu substantivul determinat chiar când atributele respective sunt aşezate mai departe;

c) existenţa formelor neaccentuate ale pronumelor personale prin care se poate relua acuzativul complement direct, identic ca formă cu nominativul subiect;

d) folosirea prepoziţiei obligatorii *pe* pentru acuzativul substantivelor animate individualizate cu rol de complement direct.

12. Încercând să definim limbile engleză şi română în funcţie de cei 4 parametri principali propuşi de Greenberg [1] în studiile sale privitoare la stabilirea unor tipologii lingvistice: a) ordinea în care se aşază subiectul S, verbul V şi obiectul O; b) ordinea aşezării adjectivului A şi a numelui N; c) ordinea aşezării numelui N şi a

Scanned with OKEN Scanner

genitivului posesiv G; d) utilizarea pre-poziției Pr sau a post-poziției Po), tragem concluzia că engleza este o limbă de tip:

SVO/Pr/NG/AN sau

GN (în cazul genitivului sintetic)

În limba română, deşi ordinea cuvintelor în propoziție este mult mai elastică, se constată, în cazul verbelor personale, o tendință clară spre o combinare a celor 4 parametri de tipul:

SVO/ Pr/ NG/ NA

În cazul verbelor impersonale sau unipersonale, ordinea firească este , în limba română, (OI sau OD) + V + S.

Menționăm că felul în care se combină între ei cei 4 parametri tipologici arată că româna se încadrează bine într-unul din cele patru tipuri de limbi ce se bucură de cea mai largă răspândire pe glob. În acelaşi timp trebuie să spunem că modurile în care Greenberg combină cei 4 parametri tipologici, ce stau la baza caracterizării celor mai răspândite patru tipuri de limbi de pe glob, nu reprezintă decât tendințe universale şi nu universalii absolute.

13. Studiul comparativ făcut asupra categoriei cazurilor în română şi engleză ne conduce la concluzia că limba română are un caracter mai conservator decât limba engleză.

În favoarea acestei idei pledează faptul că, în română, marcarea cazurilor se face cu ajutorul desinențelor, aşa cum se făcea şi în engleza veche. Urmând tendința generală a limbilor spre simplificare, engleza modernă a renunțat la marcarea cazurilor prin desinențe, înlocuind-o printr-o topică rigidă şi prin folosirea pe scară largă a prepozițiilor.

Un fapt lingvistic interesant, ce semnalează existența acestei tendințe spre simplificare şi în limba română,constă în folosirea, tot mai frecventă, a formelor nemarcate de nominativ în locul formelor proprii ale vocativului (ex.: *Fată!* în loc de *Fato!* etc.).

Notă

1. J.Greenberg, *Universal of Human Language*, Stanford, Stanford University Press, 1978.

Scanned with OKEN Scanner

Partea a II-a

Categoria gramaticală a cazului din perspectiva „Gramaticii Cazurilor“

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul IV
Categoria cazului din perspectiva teoriilor lingvistice propuse de Charles Fillmore şi John Anderson

Legătura dintre elementul verbal şi ceilalţi constituenţi ai frazei apare mult mai generală şi mai constantă din perspectiva „Gramaticii cazurilor", ce urmăreşte să formuleze reguli suficient de generale pentru a putea explica toate frazele dintr-o limbă, oricare ar fi ele, şi suficient de nuanţate pentru a permite determinarea statutului propriu fiecărui fenomen de suprafaţă. Realizarea acestui deziderat ţine, în primul rând, de organizarea cât mai adecvată a structurii de adâncime.

Elementele determinante ale structurii de adâncime sunt relaţiile ce se stabilesc între predicat şi argumentele sale.

Ideile fundamentale ce stau la baza teoriei cazurilor sunt:

1. Relaţiile cazuale sunt considerate ca reprezentând concepte primitive comune tuturor limbilor; în această calitate ele sunt universalii lingvistice;

2. Relaţiile cazuale se realizează în structura de suprafaţă printr-o diversitate de forme cazuale;

3. Există un sistem de reguli ce plasează un caz şi nominalul care e dominat de acest caz într-o poziţie privilegiată, aceea de subiect al frazei (reguli de formare a subiectului).

Forma pe care poate s-o îmbrace structura de adâncime diferă de la un model la altul.

În modul de analiză a relaţiilor cazuale există două orientari esenţiale:

A. Orientarea non-localistă (reprezentată, mai ales, de modelul Charles Fillmore).

Scanned with OKEN Scanner

B. Orientarea localistă (reprezentată, mai ales, de modelul John Anderson).

A. ORIENTAREA NON-LOCALISTĂ (MODELUL CHARLES FILLMORE)

1. Prezentarea teoriei non-localiste

Orientarea non-localistă a fost elaborată de Charles J. Fillmore într-o serie de studii publicate începând din 1966 [1, 2].

În sistemul lui Fillmore, structura profundă conține un verb și o serie de argumente sau cazuri, putând fi reprezentată printr-o schemă arborescentă de forma (*fig. 11*):

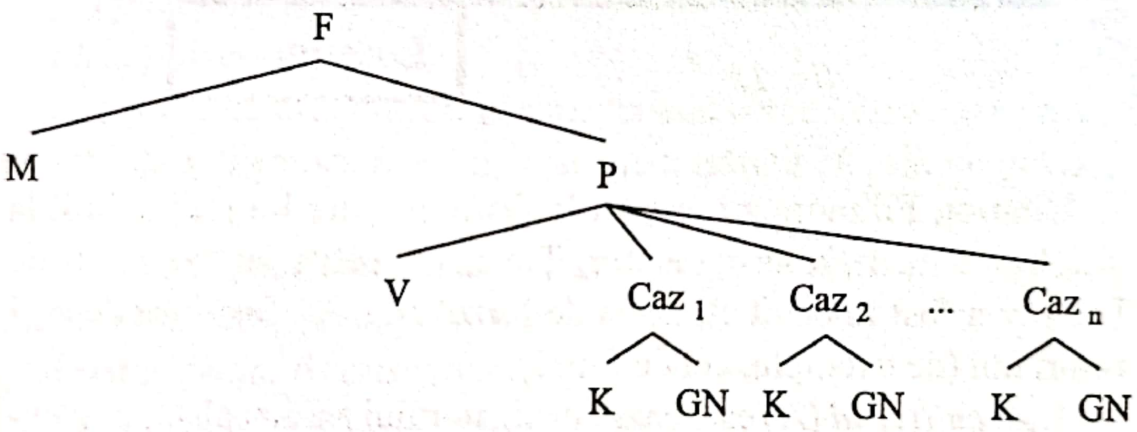

fig. 11

Simbolul inițial F (frază) este dezvoltat într-o serie de simboluri M (modalitate) + P (propoziție). La rândul ei, P (propoziția) se rescrie ca V (verb) + unul sau mai multe cazuri. Simbolul cazului se dezvoltă într-un simbol K, marca relației cazuale, și un grup nominal care realizează cazul.

Argumentele verbului se deosebesc între ele prin natura participării la procesul specificat de verb și prin trăsăturile inerente ale nominalelor implicate.

Scanned with OKEN Scanner

În ceea ce privește inventarul cazurilor, menționez că el a variat în diferitele versiuni propuse de Fillmore. Cel utilizat de lingvist în primele sale studii este, în funcție de caracterul [+ animat] sau [- animat] al nominalului ce realizează cazul, reprezentat în *fig. 12*:

Trăsătură / Participant	[+ animat]	[– animat]
Care acționează	Agentiv	Instrumental **Forță**
Care suportă acțiunea	Dativ	Obiectiv Factitiv
		Locativ

fig. 12

Ulterior, Fillmore a renunțat la Dativ pe care l-a redistribuit la alte trei roluri: Experimentator, Țintă, Obiectiv, iar termenul de Factitiv a fost înlocuit cu acela de Rezultativ. Au fost introduse și roluri noi (de exemplu, cel de Sursă).

1. *Agent(iv)-ul* (A) este cazul instigatorului animat al acțiunii exprimate de verb:

Fata a deschis fereastra.

The girl opened the window.

2. *Instrumentalul* (I) este cazul forței inanimate sau al obiectului implicat cazual în acțiunea sau starea exprimată de verb:

Maria a deschis ușa cu o cheie.

Mary opened the door with a key.

M-a deșteptat o explozie.

An explosion woke me up.

3. *Dativul* (D) este cazul ființei (deci [+ animat]) afectate de starea sau de acțiunea exprimată de verb. Dativul se diferențiază de

Scanned with OKEN Scanner

celelalte argumente prin natura participării sale receptive la proces şi prin trăsătura inerentă [+ animat] a nominalului:

Lui nu-i place acest oraş.

He doesn't like this town.

Având în vedere ambiguitatea termenului (ce desemnează, în acelaşi timp, un caz morfologic - dativul flexional), Fillmore renunță mai târziu (în scrierile sale din 1971) la acest caz semantic, împărțind gama de semnificații pe care el le cuprindea în mai multe relații cazuale ca:

a) *Experimentatorul* (E) [3], definit ca ființă (deci [+ animat]) care primeşte, acceptă, experimentează sau suportă efectul unei acțiuni sau al unei stări:

Ion e fericit.

John is happy.

Îmi plac florile.

I like flowers.

Experimentatorul este cazul caracteristic verbelor care exprimă o experiență subiectivă, adică marcate de trăsătura [+ psihologic] sau [+ fiziologic].

b) *Ținta* (Ț) se defineşte drept cazul impus de verbe care exprimă transferul a ceva spre o persoană:

I-am expediat o scrisoare.

I sent him a letter.

c) *Obiectivul* (O) este cazul (ataşat unor verbe non-psihologice) care indică obiectul ce suferă o modificare sau obiectul afectat de starea sau de acțiunea exprimată de verb.

Cazul Obiectiv este cel mai neutru din punct de vedere semantic. El nu trebuie confundat cu acuzativul de suprafață (Obiectul direct):

Irina a auzit răspunsul lui.

Irina heard his answer.

Operele acestui scriitor sunt traduse în multe limbi.

The works of this writer are translated in many languages.

4. *Factitivul-F (Rezultativul-R)* este cazul care indică obiectul rezultat din acțiunea exprimată de verb:

Scanned with OKEN Scanner

Ei au construit o clădire înaltă.
They erected a high building.

5. *Locativul (L)* este cazul care specifică localizarea sau orientarea spațială a acțiunii sau stării exprimate de verb:

Ion ține cărțile pe raft.
John keeps the books on the shelf.

Locativul verbelor de mișcare poate fi scindat, după orientare, în două cazuri:

a) *Sursa (S)* este cazul care indică locul de unde pornește mișcarea:

Am plecat ieri din București.
I left Bucharest yesterday.

b) *Ținta (Ț)* este cazul locului spre care se îndreaptă cineva sau ceva:

Mă duc la New York în fiecare an.
I go to New York every year.

Inventarul relațiilor cazuale are la bază principiul conform căruia o relație cazuală nu poate fi reprezentată decât o singură dată într-o propoziție. Pe de altă parte, în orice propoziție trebuie să existe cel puțin un caz semantic.

Între cazurile de adâncime și funcțiile gramaticale ale structurii de suprafață nu există o relație univocă: fiecare dintre cazurile de adâncime poate să ocupe în structura de suprafață poziții diferite.

De exemplu, cazului Dativ îi pot corespunde, în structura de suprafață, pozițiile de:

a) Subiect *(fig. 13)*:
Băieții iubesc acest joc.
The boys love this game.
b) Obiect direct *(fig. 14)*:
El i-a felicitat.
He congratulated them.
c) Obiect indirect *(fig. 15)*:
Irina arată cărțile lui Ion.
Irina shows the books to John.

Scanned with OKEN Scanner

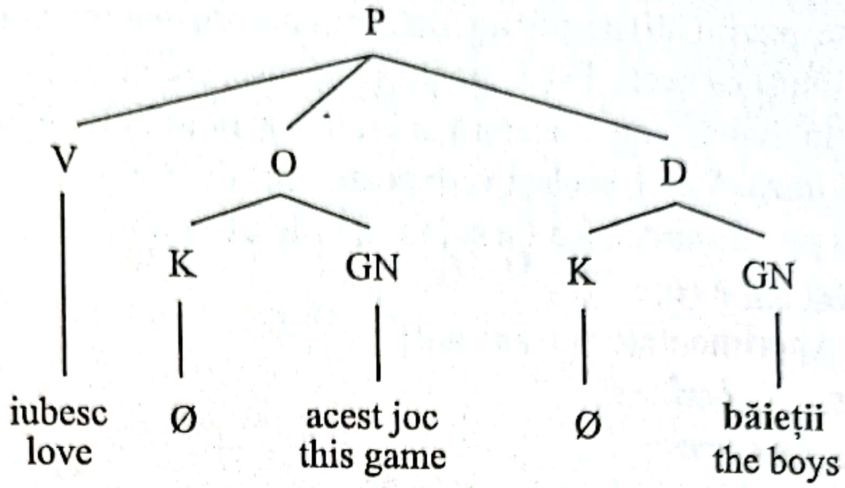

fig. 13

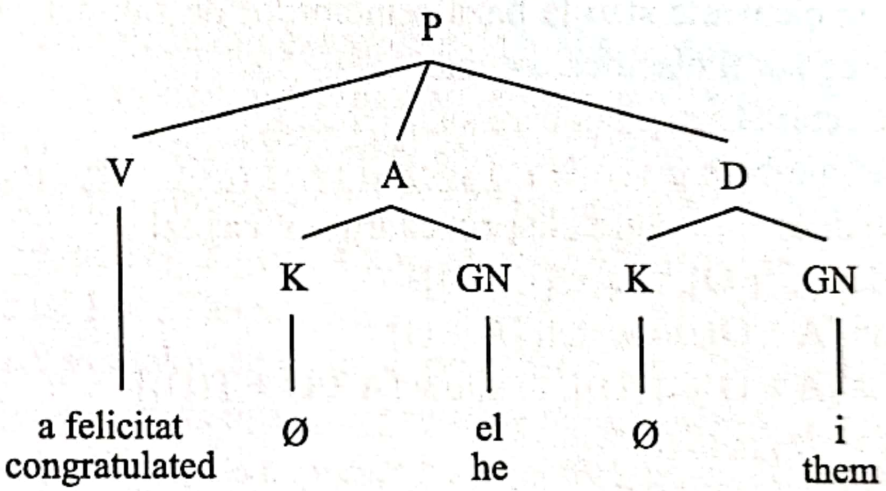

fig. 14

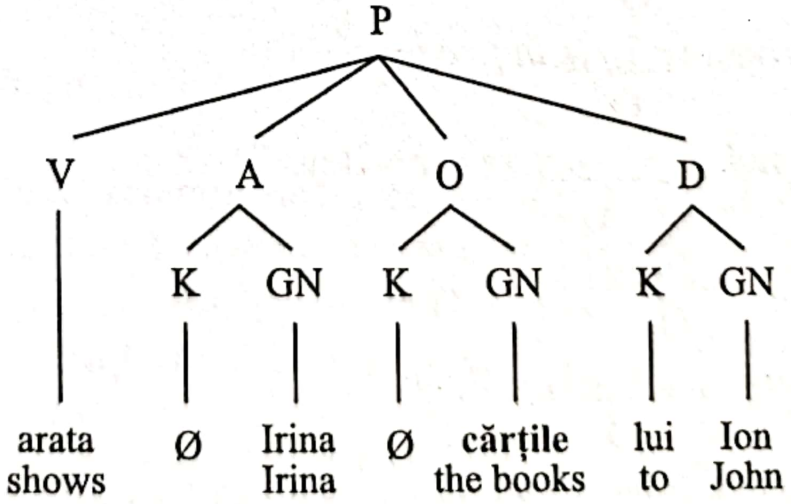

fig. 15

Scanned with OKEN Scanner

Aceste poziţii diferite sunt determinate de natura verbului. Se remarcă totuşi că acelaşi verb poate să se insereze în mai multe cadre cazuale, în funcţie de trăsătura inerentă a nominalelor pe care le comportă fraza. Astfel, acelaşi verb poate avea două argumente diferite, în aceeaşi poziţie sintactică de suprafaţă (de exemplu, de subiect):

1. *Acest om e rău.*
   Experimentator [+ animat]
   This man is bad.
2. *Vremea e rea.*
   Obiectiv [- animat]
   The weather is bad.

Aceste elemente stau la baza principiilor de sub-categorizare a verbelor ce pot fi clasificate după:

a) Structura cazuală în care se inserează.

Astfel, verbele *a vedea (to see), a privi (to watch), a arăta (to show)* se deosebesc între ele prin cadrul lor cazual:

a vedea [E + O], to see [E + O]
a privi [A + O], to watch [A + O]
a arăta [A + O + Ţ(D)], to show [A + O + Ţ(D)]

Irina vede cărţile.
E O
Irina sees *the books.*
E O
Irina priveşte afişele în fiecare zi.
A O
Irina watches the posters every day.
A O
Irina arată cărţile lui Ion.
A O Ţ
Irina shows the books to John.
A O Ţ

b) Formarea subiectului. Verbe cu aceeaşi valoare semantică şi cu aceeaşi structură cazuală fillmoriană (de exemplu: O + D) pot

Scanned with OKEN Scanner

alege fie *Obiectivul* ca *Subiect* şi *Dativul* ca *Obiect indirect* (a aparține), fie *Dativul* în poziție de *Subiect* şi *Obiectivul* în poziție de *Obiect direct* (a avea):

1. *Acest apartament aparține fratelui meu.*
   O D
   This flat belongs to my brother.
   O D
2. *Fratele meu are un apartament.*
   D O
   My brother has a flat.
   D O

Aşa cum se vede din exemplele de mai sus, un caz de adâncime poate să ocupe poziția privilegiată de subiect, trecând la stânga verbului. Din punct de vedere al selecției lor în poziție de subiect, cazurile se dispun într-o ordine de prioritate dictată de trăsăturile [+ animat], [+ activ]: Agent, Experimentator, Instrument, Obiectiv, Sursă, Țintă, Loc, Timp.

În cazul verbelor de acțiune, poziția de subiect este ocupată de Agent: *Ion a deschis uşa; John opened the door.*

În cazul verbelor de experiență subiectivă, poziția de subiect este ocupată de Experimentator:

Maria e fericită.
E
Mary is happy.
E

Operațiile de reierarhizare a cazurilor pot să schimbe această ordine de prioritate. Una dintre aceste operații este pasivizarea când, în poziția de subiect, este promovat Obiectivul:

Acest roman a fost tradus în engleză.
This novel was translated into English.

Există unele incompatibilități de combinare a cazurilor dictate de alegerea subiectului. Astfel, un verb care cere un Agent şi un Instrumental nu admite explicitarea în structura de suprafață a

Scanned with OKEN Scanner

Agentului, dacă poziția de subiect este ocupată de Instrumental:

Petre a deschis ușa cu cheia
A O I

Cheia a deschis ușa
I O

* Cheia a deschis uşa de către Petre.

Această ordine pentru stabilirea priorității cazului care va ocupa poziția de subiect în structura de suprafață este valabilă numai pentru limbile indoeuropene de tip acuzativ, limbi ce preferă selecția *Pacientului* în poziția Obiectului direct, atribuindu-i cazul acuzativ, şi a *Agentului* în poziția de Subiect, atribuindu-i cazul nominativ. Pentru limbile ergative, adică acele limbi ce preferă selecția *Pacientului* în poziția de Subiect, ordinea de prioritate stabilită de Fillmore nu mai este valabilă [4].

2. Modelul Charles Fillmore, reacție la modelul chomskian din 1965

Aşa numita „Gramatică a Cazurilor" a lui Charles Fillmore a apărut ca o replică la modelul sintactic propus de Noam Chomsky în 1965 în cartea sa *Aspects of the Theory of Syntax* [5]. Pe de altă parte, există o filiație foarte clară a celor două teorii lingvistice. Atât Chomsky, cât şi Fillmore recunosc existența a două niveluri ale structurii enunțului: unul de adâncime şi unul de suprafață. Însă, în timp ce la Chomsky propozițiile structurii de adâncime dau informații foarte amănunțite de natură sintactică, la Fillmore propozițiile aceleiaşi structuri dau informații numai de natură semantică, structurarea sintactică a enunțului rezultând în urma unor reguli de transformare. Multe propoziții nucleu din modelul *Aspects* sunt identice în structura de adâncime şi în aceea de suprafață, pentru că, în conformitate cu această teorie, transformările care operează pentru trecerea de la o structură la alta cuprind numai simboluri ca: Int.=interogație, Pas.=pasiv, Neg.=negație, Nmz.= nominalizare. Deci, de exemplu, o propoziție afirmativă cu subiect exprimat şi al

Scanned with OKEN Scanner

cărei verb se află la diateza activă (*Eleva citeşte o carte*) are o reprezentare identică în structura de adâncime şi în aceea de suprafaţă. La Fillmore însă, orice propoziţie din structura de adâncime este obligatoriu supusă uneia sau mai multor transformări, căci convertirea organizării semantice a enunţului într-o organizare sintactico-morfologică nu presupune altceva decât aşezarea categoriilor cazuale pe care le implică un verb [Agent(iv)ul, Dativul, Instrumentalul etc.] pe poziţia sintactică de subiect, de obiect, de circumstanţial. În acest sens, câmpul de operaţie al transformărilor devine nelimitat. Pentru Chomsky funcţionarea regulilor de transformare era exclusiv legată de condiţia păstrării integrităţii semantice a enunţului, în timp ce această condiţie se dovedeşte superfluă la Fillmore, pentru că pasivizarea şi nominalizarea n-au relevanţă semantică, ele constituind fenomene de organizare sintactică exterioare enunţului.

Modelul fillmorian scoate foarte mult în evidenţă rolul verbului în cadrul propoziţiei ca nucleu în jurul căruia gravitează determinanţii lui. Între aceştia intră şi nominalul care va ocupa poziţia de subiect în structura de suprafaţă, ceea ce nu se întâmplă la Chomsky.

Modelul fillmorian al cazurilor prezintă simplificări faţă de modelul din *Aspects*:

1. Regulile de structurare a frazei, atât de numeroase la Chomsky, se reduc la:

a) F —> M + P (Frază —> Modalitate + Propoziţie)

b) P —> V + (A) + (D) + (O) + (L) + (I) (Propoziţie —>Verb + Cazuri)

2. Subcategorizarea selecţională se reduce în mare măsură din pricina unor reguli de redundanţă sintactică.

La Chomsky, verbe cu aceleaşi compatibilităţi sintactice în structura de adâncime se deosebesc din punct de vedere selecţional, diferenţiindu-se în verbe cu obiect animat şi verbe cu obiect nonanimat. La Fillmore, verbe cu compatibilităţi similare în structura

Scanned with OKEN Scanner

de adâncime nu se deosebesc selecţional după criteriul [+animat], [-animat]. De aceea, în modelul *Aspects* restricţiile selectionale apar pentru fiecare articol de lexicon, la fiecare verb în parte fiind necesară precizarea capacităţilor lui combinatorii. La Fillmore, restricţiile selecţionale nu apar în lexicon decât o singură dată sub forma regulilor de redundanţă sintactică.

3. Simplificarea lexiconului rezultă şi din faptul că fenomenele de neutralizare sintactică şi fenomenele de sinonimie sintactică sunt interpretate şi puse în evidenţă într-un mod foarte original.

Fenomenul de neutralizare sintactică, adică acel tip de fenomen lingvistic prezent în construcţiile pentru care schimbarea poziţiilor de subiect şi de obiect direct între ele nu antrenează o modificare de diateză în forma verbului, este neglijat în gramatica generativă de tip chomskian. Este o particularitate lingvistică foarte frecventă în engleză. Ea apare mult mai rar în alte limbi care, pentru acest tip de transformare, prezintă o marcă foarte evidentă în structura de suprafaţă (de exemplu, în română, dacă nu diateza pasivă în forma ei clasică, măcar un pasiv reflexiv).

De exemplu:

1. *The boy opened the door.* — diateza activă
2. *The door opened* — diateza activă

În română însă, avem:

1. *Băiatul a deschis uşa.* — diateza activă
2. *Uşa s-a deschis.*— diateza pasiv-reflexivă şi NU diateza activă, ca în engleză.

Identitatea semantică a nominalului *the door* aflat în cele două exemple în ipostaze sintactice diferite (de subiect şi de obiect direct) şi diferenţa de interpretare semantică dintre nominalele *the door* şi *the boy* aflate în cele două exemple în ipostaze sintactice identice (poziţia de subiect) nu sunt înregistrate în gramatica de tip chomskian. Dacă am admite, conform teoriei lui Chomsky, că pentru structura de adâncime sunt relevante în special categoriile sintactice de *Subiect* şi de *Obiect*, ar însemna că întotdeauna două subiecte, ca şi

Scanned with OKEN Scanner

două obiecte directe sunt identice. Ca urmare, cele două subiecte ar putea fi întotdeauna coordonate, ceea ce este absurd pentru nominalele din exemplele:

1. *John broke the window with a hammer.*
2. *A hammer broke the window.*

În limba engleză nu se înregistrează o construcţie bine formată de tipul: * *John and a hammer broke the window.*

Exemplificarea fenomenului de neutralizare lingvistică prin prisma teoriei cazuale a lui Fillmore, conform căreia cele două subiecte identice din exemplele de mai sus sunt, de fapt, două cazuri semantice diferite (John- Agent şi *A hammer*- Instrument), duce la simplificarea lexiconului. Astfel, dacă luăm în considerare două perechi de enunţuri ca:

1. *The boy opened the door.*
The door opened.
2. *The shelf has some books.*
Some books are on the shelf.

atunci, în primul caz, verbul *to open* este înregistrat în lexicon o singură dată, deşi el este ocurent atât în construcţii tranzitive cât şi în construcţii intranzitive, iar - în al doilea caz - verbele *to have* şi *to be* constituie o singură unitate lexicografică pentru că admit aceleaşi cazuri fillmoriene.

Asemănarea fundamentală dintre cele două modele (vezi şi John Anderson) este dată mai ales de faptul că, o dată cu aceste teorii lingvistice, se admite că există un fond comun al tuturor limbilor, o parte înnăscută a limbajului uman. Pentru Fillmore, structura de adâncime, reprezentată sub forma unei organizări cazuale, rămâne neschimbată în istoria unei limbi şi aceeaşi de la o limbă la alta. Rezultă de aici că diferenţele dintre limbi sunt în structura de suprafaţă. Totuşi, deşi amândouă teoriile pledează pentru o gramatică de tip universal, gramatica transformaţională de tip chomskian, aplicată unui număr mare de limbi, a ajuns la stabilirea unor structuri de adâncime diferite pentru acestea, ceea ce privilegiază teoria lui

Scanned with OKEN Scanner

Fillmore, teorie cu un grad mai mare de abstractizare şi pentru care organizarea structurii de adâncime este mult simplificată.

3. Limitele modelului fillmorian

Inventarul diferit de cazuri, inventar pe care Fillmore îl rafinează mereu de la o lucrare la alta, ne lasă impresia că această listă, ce ar trebui să fie fixă şi definitiv precizată, este de fapt una perfectibilă. Variaţia numărului de cazuri stabilite este şi consecinţa felului în care ele au fost definite şi delimitate.

Deşi criteriul semantic este cel fundamental, totuşi, pentru unele dintre ele (de ex.Obiectivul), definiţia se dă ţinând cont şi de criterii sintactice [6]. Obiectivul este definit ca „fiind termenul ce desemnează funcţia reprezentată prin subiectul unui verb intranzitiv şi obiectul unui verb tranzitiv" [7].

Opţiunea pentru acest model gramatical nu se întemeiază pe avantajele de aplicare a teoriei. Este mai ales o teorie logico-semantică ce ne oferă un mod propriu de a concepe relaţiile dintre structura de adâncime şi cea de suprafaţă [8, 9].

B. ORIENTAREA LOCALISTĂ (MODELUL JOHN ANDERSON)

1. Prezentarea teoriei localiste

Orientarea localistă s-a născut din criticile aduse modelului fillmorian, în dorinţa de a găsi soluţii acolo unde cele date de acesta erau considerate nesatisfăcătoare.

Divergenţele dintre cele două orientări, localistă şi non-localistă, se bazează, în primul rând, pe felul cum e conceput inventarul cazurilor şi pe principiul de determinare a rolurilor semantice formulat de Fillmore în termenii „unui singur caz într-o propoziţie". Discuţiile purtate pe marginea acestui principiu şi obiecţiile aduse i-au făcut pe unii lingvişti, printre care trebuie citat în primul rând John M. Anderson [10], să regândească această teorie, fapt ce a avut drept

Scanned with OKEN Scanner

rezultat elaborarea unui nou model cazual.

La Fillmore, fiecărui nominal i se putea asocia o singură etichetă cazuală, astfel încât exista o corespondență univocă între numărul de nominale şi numărul de relaţii cazuale. Dar, de exemplu, lui Anderson i se pare că două verbe ca *a vedea* şi *a privi* nu se deosebesc numai prin faptul că primul selectează un *Obiectiv* şi un *Dativ*, iar al doilea un *Obiectiv* şi un *Agentiv*, pentru că, în propoziţiile:

1. *Ion a văzut maşina*,
2. *Ion a privit maşina*,

nominalul *Ion* este tot atât de mult afectat de starea sau de acţiunea descrisă de verb în ex.2 ca şi în ex.1. Rezultă că *Ion* (din ex.2) cumulează funcţiile semantice de *Agentiv* şi de *Dativ*.

J.M.Anderson ajunge să elaboreze un nou aparat conceptual care explică toate relaţiile cazuale ale structurii de adâncime în termenii de localizare şi direcţie. Aceste două concepte nu se mai limitează la interpretări spaţiale, concrete, ci se aplică şi la manifestări aşa-zis „spaţializate" sau „idealizate". Locativul cuprinde în acest fel şi relaţiile cazuale non-locale.

Trăsături / Caz	Localizare
Absolutiv	–
Ergativ	–
Locativ	+
Ablativ	+

fig. 16

Scanned with OKEN Scanner

În varianta localistă, cazurile relevante pentru structura de adâncime sunt patru. Ele sunt definite prin două trăsături fundamentale:

a) natura participării la proces (funcția actanțială).

b) poziția, pozitivă sau negativă, față de trăsătura de localizare.

În ceea ce privește participarea la realizarea procesului exprimat de verb, se disting următoarele relații cazuale: Absolutivul, Ergativul, Locativul și Ablativul.

Dacă se ține seama de prezența sau de absența trăsăturii de localizare, cele patru cazuri se definesc așa cum se vede din *fig. 16* de la pagina anterioară.

Un principiu esențial al teoriei localiste este reprezentat de caracterul central al verbului (predicatului) (*fig. 17*):

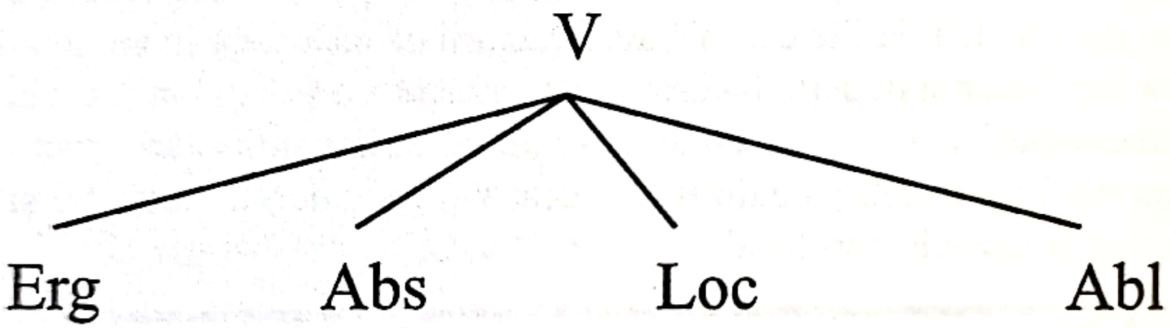

fig. 17

Caracteristicile relațiilor cazuale menționate sunt următoarele:

1. Absolutivul (Abs.) este cazul care indică participantul non-activ (non-instigator al procesului). Prezența obligatorie a acestui caz în toate structurile predicaționale, oricare ar fi ele, este constrângerea cea mai generală formulată de J.M.Anderson.

În structura de suprafață, *Absolutivul* poate să ocupe următoarele poziții:

a) Subiect, în propozițiile ce nu comportă Ergativ (*fig. 18, 19*):

1. *Maria doarme.*

1'. *Mary is sleeping.*

2. *Fereastra se deschide.*

2'. *The window opens.*

Scanned with OKEN Scanner

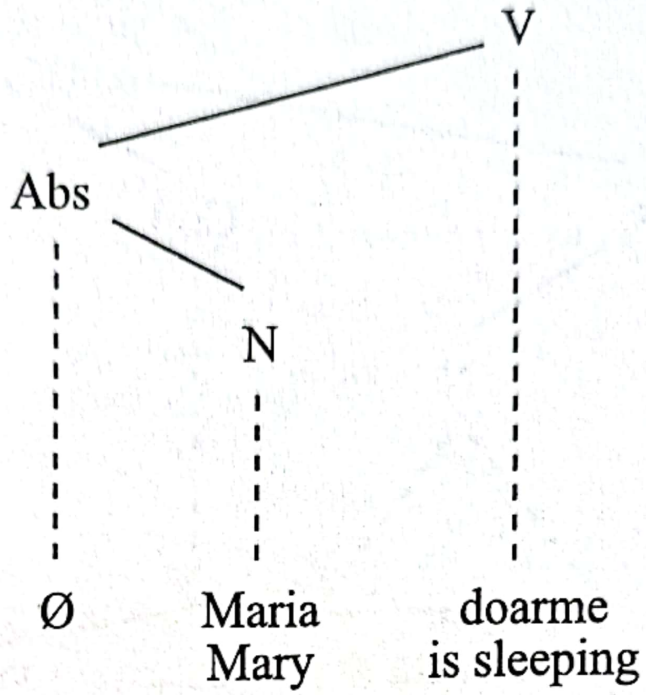

fig. 18

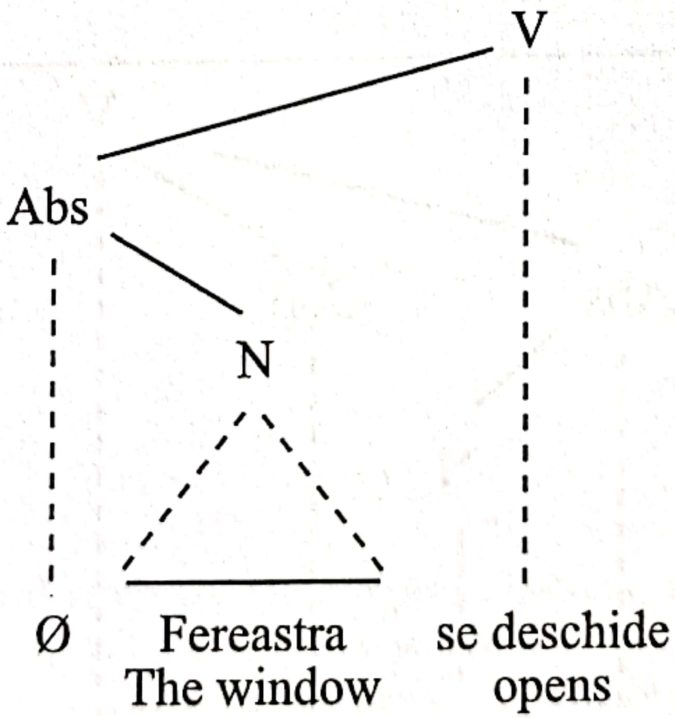

fig. 19

Subiect, în propozițiile cu predicat nominal (*fig. 20*) și în acelea în care verbul e la diateza pasivă (*fig. 21*):

Scanned with OKEN Scanner

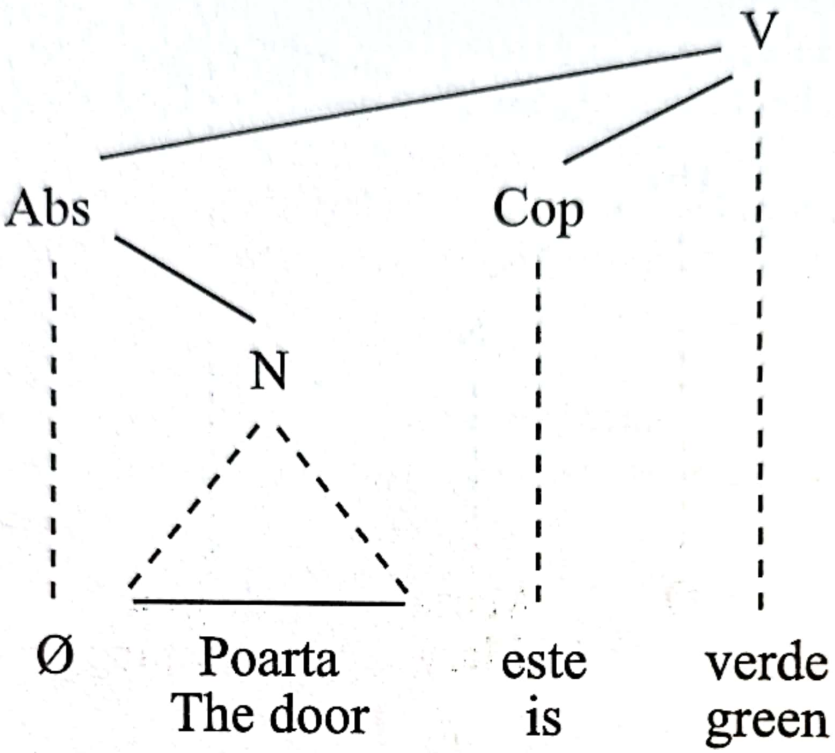

fig. 20

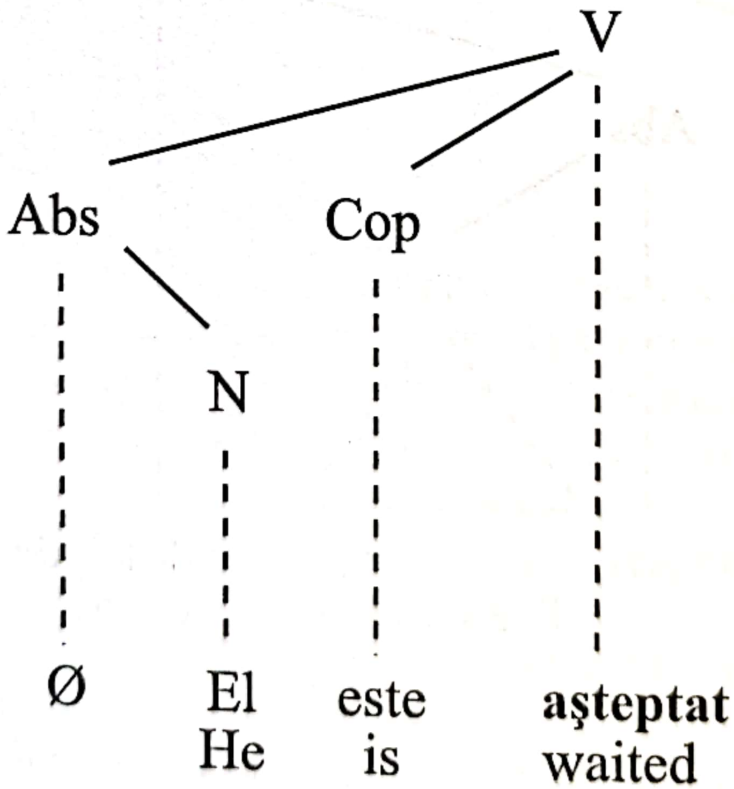

fig. 21

Scanned with OKEN Scanner

1. *Poarta este verde.*
1'. *The door is green.*
2. *El este aşteptat.*
2'. *He is waited.*

b) Obiect direct în propoziţiile active tranzitive ce cuprind un Ergativ (*fig. 22*):

1. *Irina deschide cartea.*
1'. *Irina opens the book.*

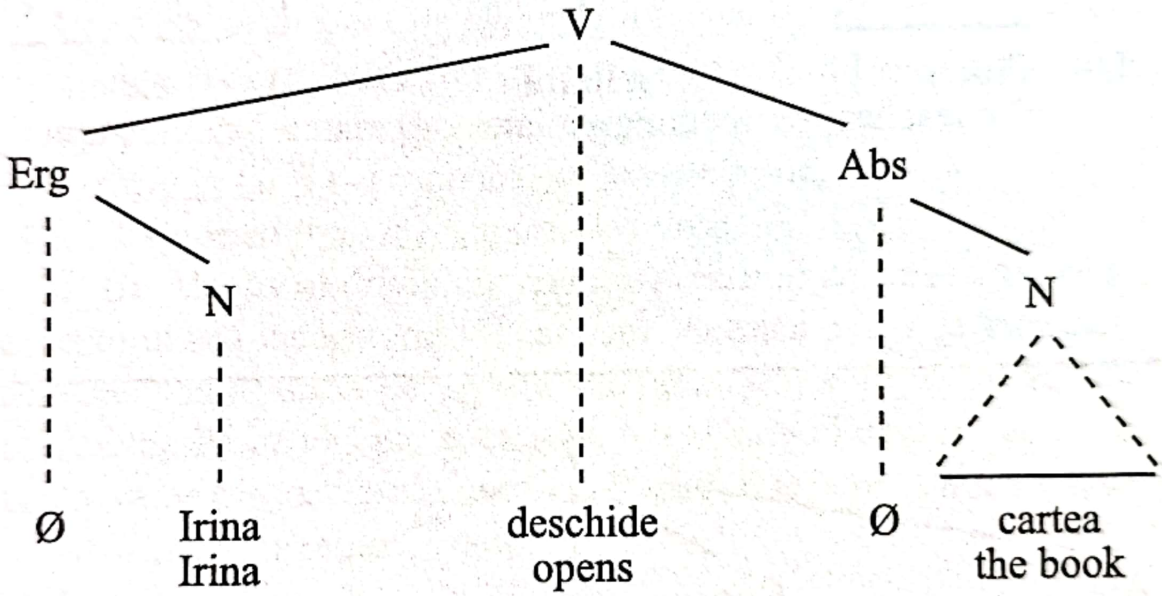

fig. 22

2. Ergativul este cazul ce indică instigatorul, animat dar şi neanimat, al acţiunii. El apare în prezenţa verbelor de acţiune tranzitive sau a verbelor la diateză pasivă (*fig. 23, 24*):

1. *Profesorul felicită elevul.*
1'. *The teacher congratulates the pupil.*
2. *Elevul este felicitat de profesor.*
2'. *The pupil is congratuleted by the teacher.*

Scanned with OKEN Scanner

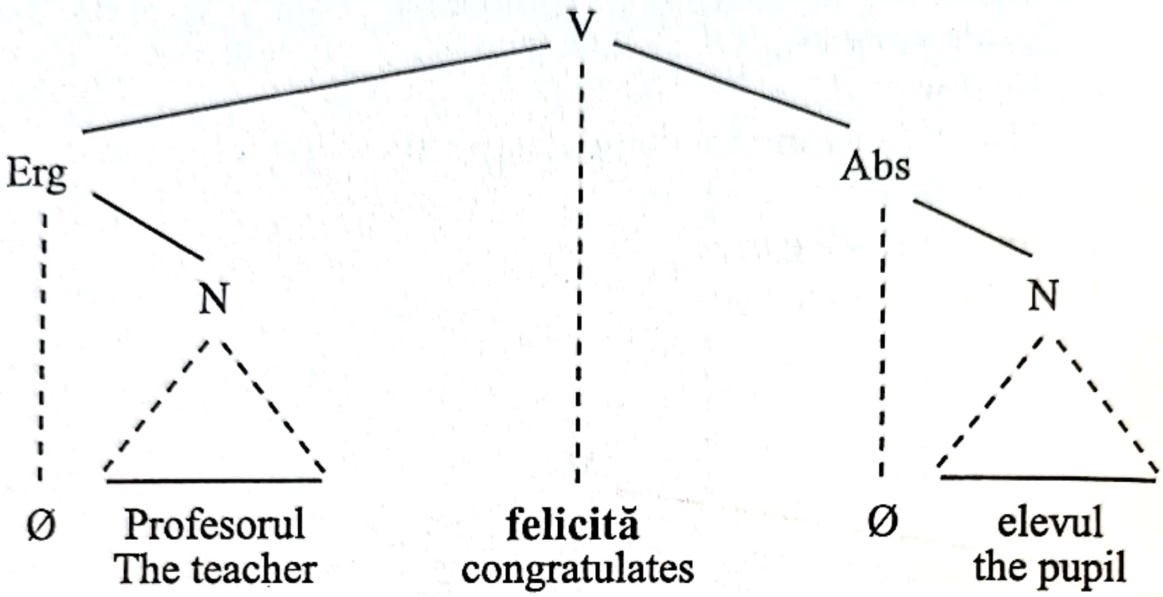

fig. 23

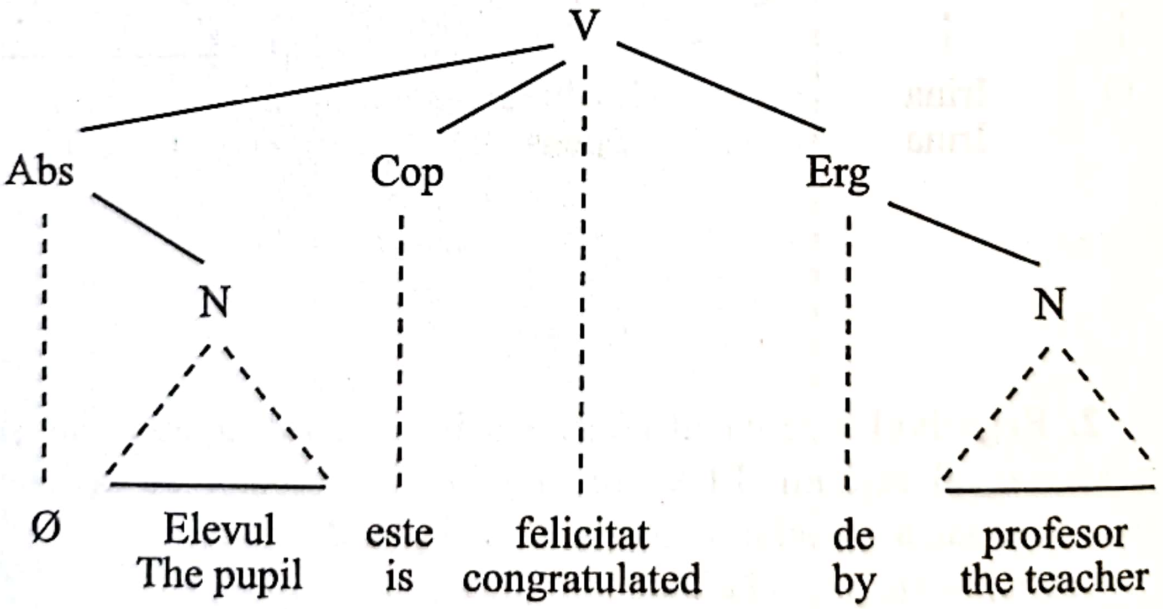

fig. 24

Scanned with OKEN Scanner

3. Ablativul [11] corespunde punctului de pornire, originii acțiunii (exterioare sau interioare).

Există:

a) un Ablativ al locului de unde începe acțiunea:

1. *Plec din București*

1'. *I leave Bucharest.*

2. *Ana a dat o carte Elenei.*

2'. *Ann gave a book to Helen.*

b) un Ablativ al timpului de când începe acțiunea:

1. *Lucrez de la ora șase.*

1'. *I have been working since six o'clock.*

c) un Ablativ al stării în care se află un obiect la începutul unui proces de transformare (pentru verbele incoative):

1. *Dintr-o fiară s-a transformat într-un prinț.*

1'. *He turned from a beast into a prince.*

d) Un Ablativ al originii acțiunii, reprezentat de sursa sau cauza, executorul sau instigatorul la o acțiune. Acestea pot fi de asemenea asimilate unor puncte de pornire exterioare acțiunii (pentru verbele cauzative). Pe de altă parte, există și un ablativ al cauzei interioare, pentru verbele incoative afective (*a se bucura, a se întrista, a se supăra*).

Ablativ al cauzei exterioare:

1. *Ana spală vasele.*

1'. *Ann washes the diskes.*

Ablativ al cauzei interioare:

2. *Mă bucur că te văd.*

2'. *I am glad to see you.*

Ablativul figurează în structura de suprafață în următoarele poziții:

a) Subiect (*fig. 25*):

1. *Irina a trimis o carte Mariei.*

1'. *Irina sent a book to Mary.*

b) Obiect direct (coocurent sub același nod cu un Absolutiv (*fig. 26*):

1. *Oamenii au părăsit orașul.*

1'. *The people left the town.*

Scanned with OKEN Scanner

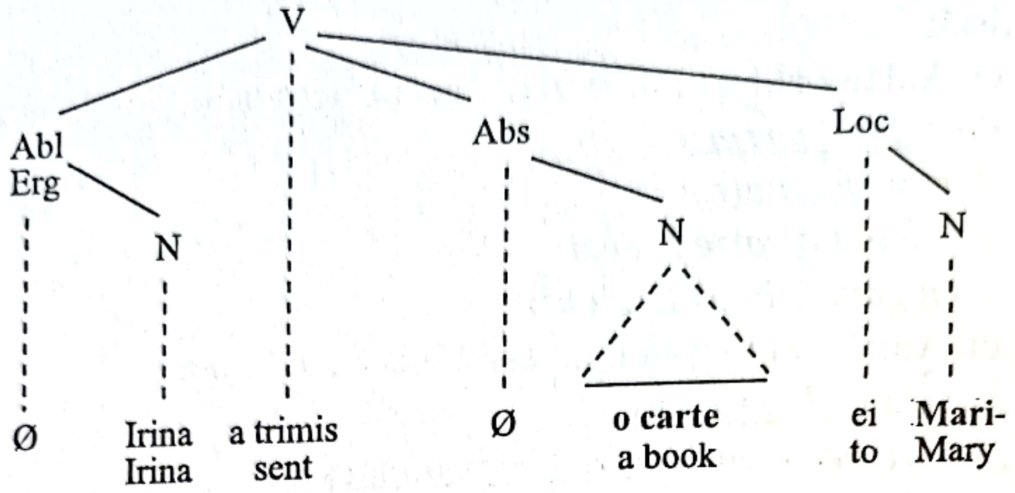

fig. 25

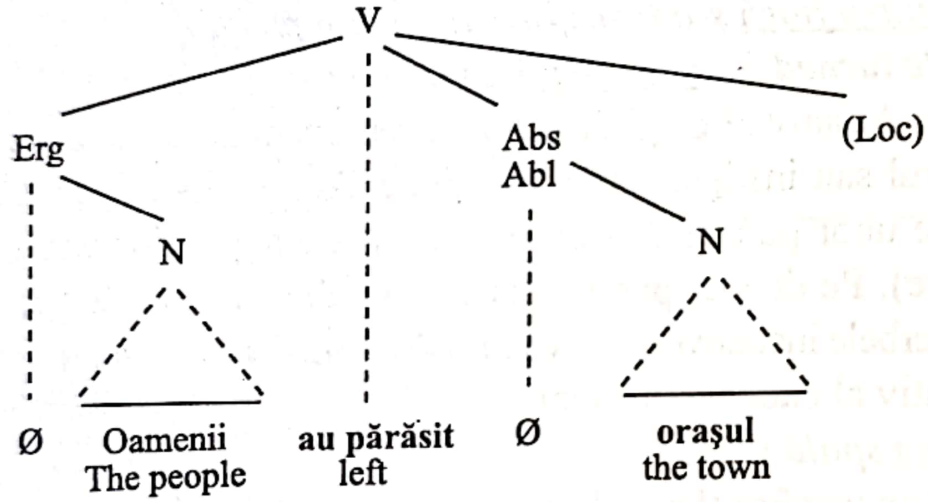

fig. 26

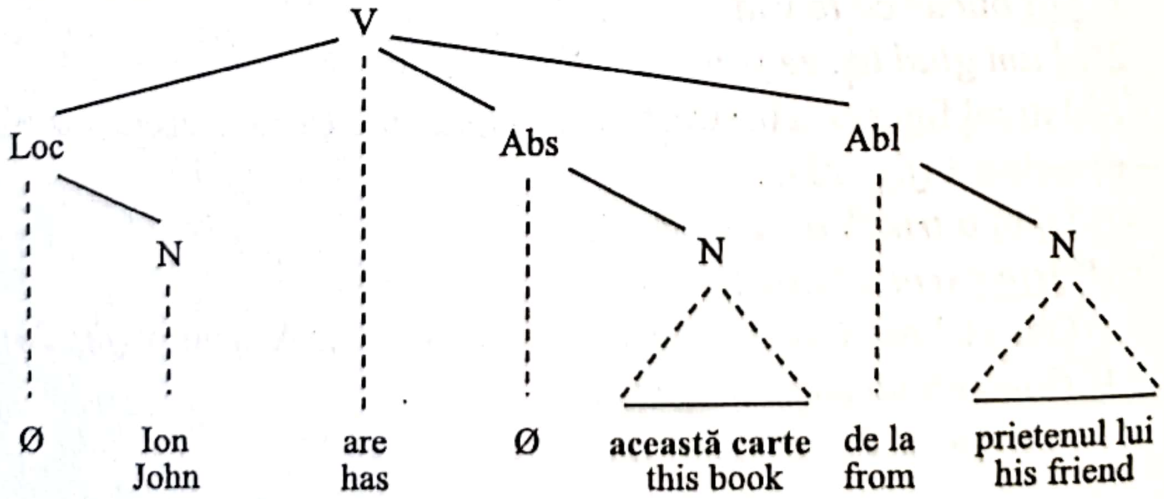

fig. 27

Scanned with OKEN Scanner

c) Obiect prepoziţional (*fig. 27, p. 98*):

1. *Ion are această carte de la prietenul său.*

1'. *John has this book from his friend.*

*4. **Locativul*** [12] corespunde actantului opus Ablativului. El indică localizarea spaţială sau „spaţializată" a unui Absolutiv. Se pot distinge:

a) Locativul situaţional:

1. *Cartea stă pe masă.*

1'. *The book lies on the table.*

b) Locativul punctului de sosire (+ spaţiu, + timp sau + calitate):

1. *Am plecat la Paris.* [+ spaţiu]

1'. *I left for Paris.*

2. *Am ajuns la ora 3.* [+ timp]

2'. *I arrived at three o'clock.*

3. *Casa s-a transformat în palat.* [+ calitate]

3'. *The house changed into a palace.*

c) Locativul experimentatorului, al persoanei care manifestă un sentiment oarecare (pentru verbele afective):

1. *Eu m-am întristat.*

1'. *I got upset.*

2. *Mi-e foame.*

2'. *I am hungry.*

d) Locativul posesorului este cazul persoanei sau obiectului care posedă ceva. Structurile în care apare trebuie să aibă un verb marcat (+ posesiv):

1. *Cartea este a mea.*

1'. *The book is mine.*

e) Locativul descriptiv este locativul apartenenţei la o anumită clasă:

1. *Ion este doctor.*

1'. *John is a doctor.*

f) Locativul beneficiarului:

Scanned with OKEN Scanner

1. *Ion a scris o poezie pentru Ana.*
1'. *John wrote a poem for Ann.*
g) Locativul circumstanței:
1. *Aceasta s-a întâmplat în București.*
1'. *This happened in Bucharest.*
Pozițiile caracteristice Locativului sunt:
a) Subiect (*fig. 28*):
1. *Clădirea are multe camere.*
1'. *The building has many rooms.*

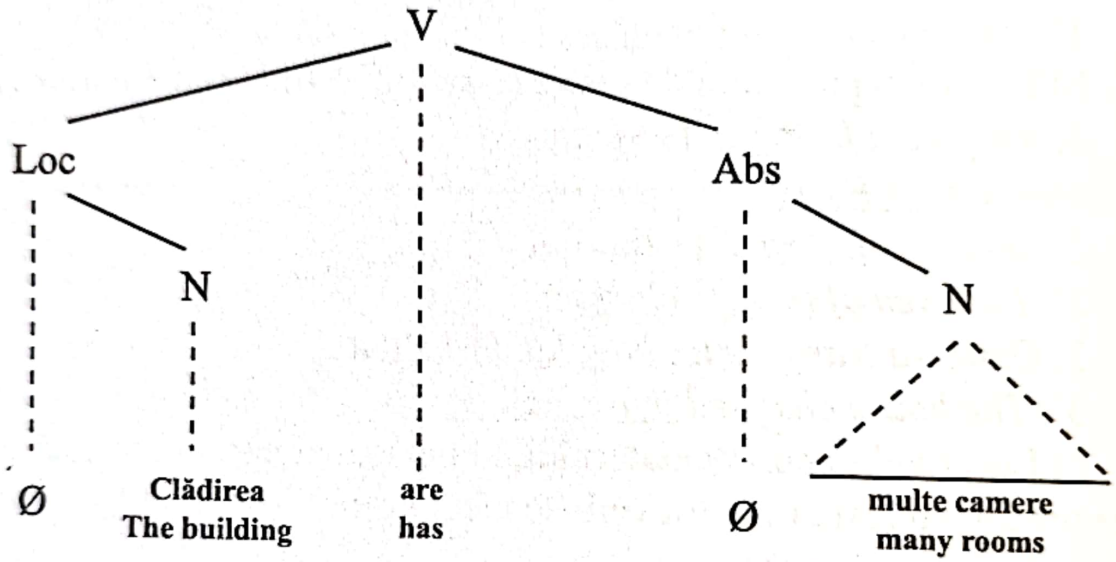

fig. 28

b) Obiect direct (coocurent cu un Absolutiv sub același nod) (*fig. 29*):
1. *Irina își reia locul ei.*
1'. *Irina takes his place again.*
c) Circumstanțial (*fig. 30*):
1. *Biserica se află pe colină.*
1'. *The church stands on the hill.*
d) Obiect prepozițional (*fig. 31*):
1. *Casa s-a transformat în școală.*
1'. *The house changed into a school.*

Scanned with OKEN Scanner

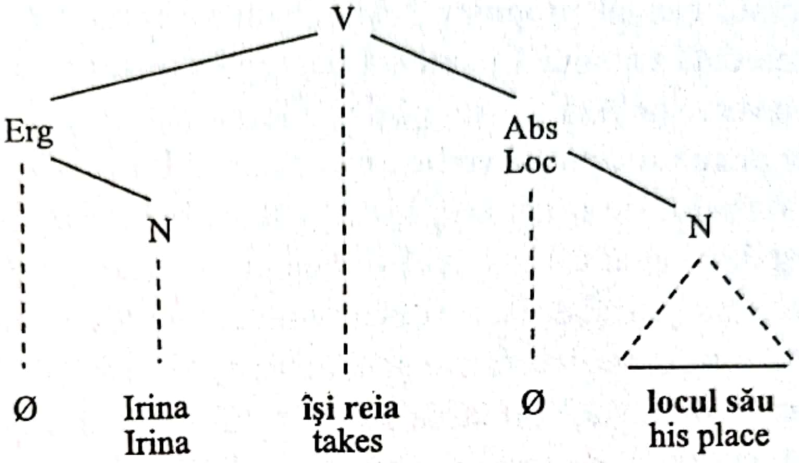

fig. 29

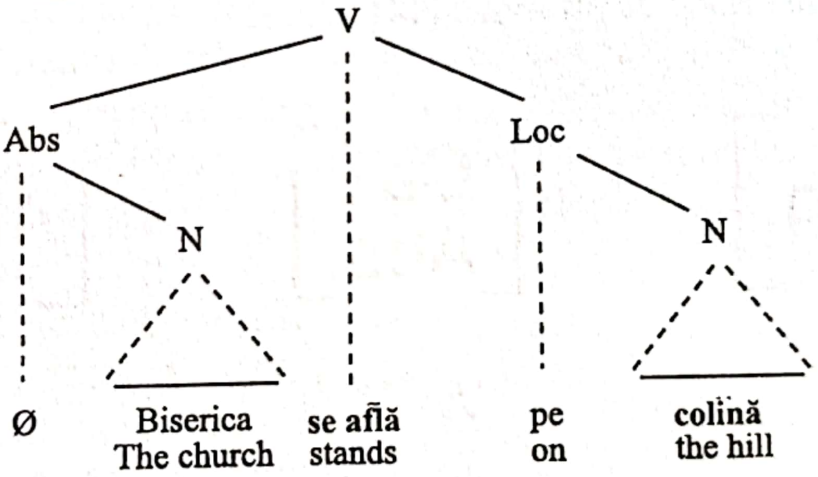

fig. 30

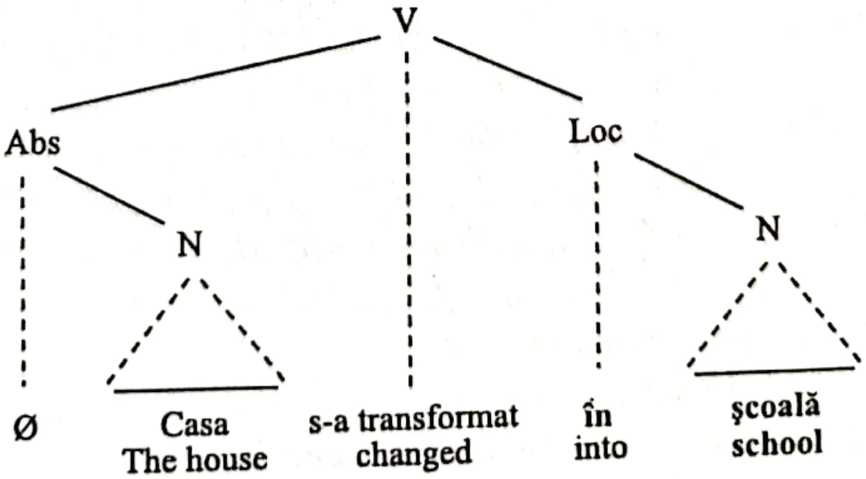

fig. 31

Scanned with OKEN Scanner

În sistemul cazual propus de Anderson se remarcă importanța specială acordată cazului Locativ. Locativul constituie criteriul de clasificare a verbelor. Aşa se explică de ce Teodora Cristea [13] distinge o extrem de mare varietate de verbe care cer cazul Locativ. Astfel, există Locativul verbelor de orientare, Locativul verbelor de atribuire, de privațiune şi de receptare, Locativul verbelor de comunicare, al celor de percepție, psihologice şi de stare, Locativul verbelor evenimențiale (de transformare, incoative, cauzative şi simetrice).

În varianta localistă, formarea subiectului se face după anumite reguli ce țin cont atât de ierarhizarea cazurilor, cât şi de coocurența etichetelor cazuale sub acelaşi nod. Relațiile cazuale sunt dispuse în următoarea ordine de prioritate [14] (*fig. 32*):

fig. 32

În propozițiile al căror verb se află la diateza activă, poziția privilegiată de subiect este ocupată de Ergativ:

1. *Ion mănâncă mere.*
   Erg. *Abs.*
1'. *John eats apples.*
   Erg. *Abs.*

Nodul etichetat cu [Caz / Abs.] ocupă locul de subiect, în absența Ergativului:

Piesa place publicului.
Abs. Loc.

Absolutivul ocupă în structura de suprafață poziția de subiect, dacă nu există nici o altă relație cazuală:

Scanned with OKEN Scanner

1. *Uşa se deschide.*
   Abs.
1'. *The door opens.*
   Abs.

Interpretarea localistă a relaţiilor cazuale capătă cu adevărat sens numai dacă se admite ipoteza reducerii cazurilor non-locale (Ergativul şi Absolutivul) la cazuri locale ale limitei iniţiale (sau ale sursei procesului) şi ale limitei finale, adică la Ablativ şi la Locativ. Atât fenomenele spaţiale, cât şi fenomenele non-spaţiale ajung să fie văzute în termeni de localizare şi de direcţie.

Existenţa unor cazuri intermediare, precum Comitativul (sau Cazul Asociaţiei) şi Instrumentalul, complică dihotomia concret vs. abstract. Analiza faptelor de limbă arată că adeseori este greu să se reducă toate structurile la cele două tipuri de relaţii menţionate. Multe verbe din română şi engleză admit ambele realizări, atât pe cea spaţială cât şi pe cea „spaţializată" [15].

Exemple.:

1. *El a intrat în cameră.*
1'. *He entered in the room.*
2. *El a intrat în detalii.*
2'. *He entered into details.*
3. *Vom ajunge la New York în curând.*
3'. *We shall arrive in New York soon.*
4. *Vom ajunge la o înţelegere.*
4'. *We shall arrive at an agreement.*
5. *Trupele se concentrează în oraş.*
5'. *Troops are concentrating in the town.*
6. *Mă concentrez pe studiul ştiinţelor umaniste.*
6'. *I concentrate on the study of the humanistic sciences.*

Aproape întotdeauna se poate stabili un raport de corespondenţe între un caz din seria concretă (spaţială) şi unul din seria abstractă („spaţializată"), de exemplu, între Adesiv (caz non-orientat care exprimă situarea faţă de un punct de reper) şi un Esiv (caz abstract al

Scanned with OKEN Scanner

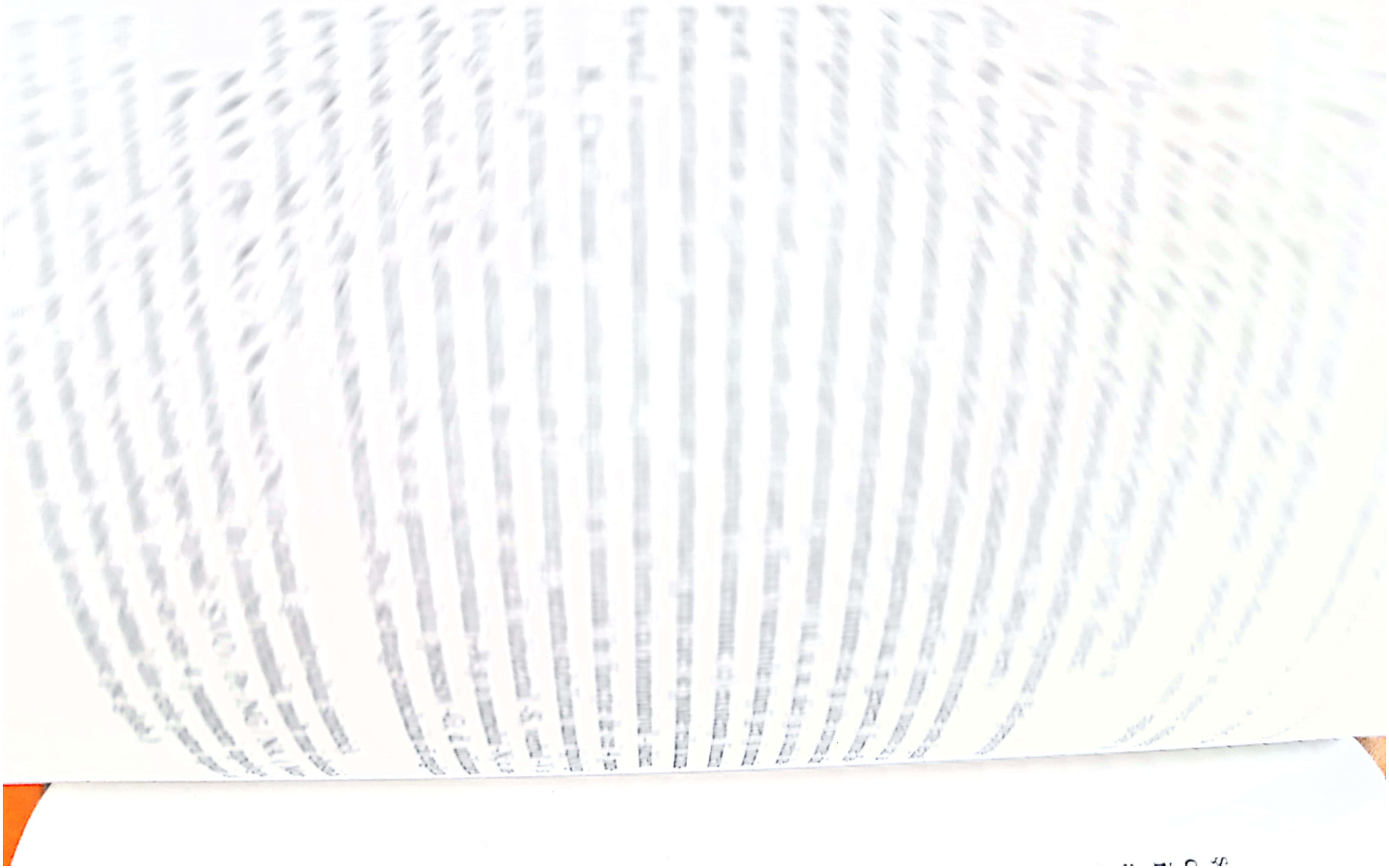

Scanned with OKEN Scanner

stării), între un Ablativ (caz local direcțional) și un Dativ (caz abstract al beneficiarului acțiunii) etc.

În acest fel, orientarea localistă a „Gramaticii Cazurilor" ajunge să identifice una și aceeași relație cazuală de natură locativă acolo unde tradiția non-localistă (fillmoriană) identifică diferențe funcționale.

Note

1. Ch.Fillmore a început prin a fi „transformaționist". Dar, un an de la publicarea lucrării *Aspects of Theory of Syntax* (1965), în care N. Chomsky expune principiile revăzute ale gramaticii transformaționale, Ch.Fillmore prezintă un sistem de descriere lingvistică bazat pe principii cu totul diferite de cele chomskiene. Charles Fillmore își expune teoria sa în articolul *Toward a modern Theory of Case* (ce dezvoltă o conferință intitulată *A Proposal concerning English Prepositions*), publicat în 1966 și reeditat în 1969 în *Readings,* de Rebel și Schane.

2. Cf. Ch.Fillmore, *The Case for* Case, în BAC and HARMS eds., 1968; *Some Problems for Case Grammar,* in „Langages", 38, 1975.

3. Se constată că Experimentatorul din structura de adâncime poate ocupa poziții diferite în structura de suprafață, în limbile română și engleză. În cazul anumitor verbe (ex.: *to like* = a plăcea), engleza pune Experimentatorul în poziția de subiect, iar româna în cea de obiect indirect.

4. Gabriela Pană Dindelegan, *Categoria gramaticală a cazului*, în LR, 1995 (sub tipar).

5. Noam Chomsky, *Aspects of Theory of Syntax*, The MIT Press, Cambridge 1965.

6. Gabriela Pană Dindelegan, *Reflecții pe marginea teoriei cazurilor a lui Fillmore*, SCL, vol.XXIII, 1, pp. 49-57.

7. Charles Fillmore, *Toward a modern Theory of Case*, în *Modern Studies in English Readings in Transformational Grammar*, edited by David A. Reibel and Sauford A.Schane, 1969, pp. 361-378.

8. Françoise Dubois-Charlier, *Les premiers articles de Ch.Fillmore*, în „Langages", 38, 1975, pp. 3-17.

9. John M. Anderson, *La grammaire casuelle*, în „Langages", 38, 1975, pp. 16-58.

Scanned with OKEN Scanner

10. John M.Anderson. *op.cit.*

11. Maria Manoliu Manea, în *Tipologie şi Istorie*, Bucureşti, TUB, 1977, p.50, remarcă faptul că ceea ce apare de obicei sub numele de Instrumental poate fi considerat ca un Ablativ mediator între Ablativul executor şi Nominativ sau Locativ (ex.: *Ion a trimis cartea prin Vasile*).

12. Gabriela Pană Dindelegan, în articolul *Categoria gramaticală a cazului* din L.R., 1995 (sub tipar), defineşte o serie de cazuri cu valoare locativă pe baza distincţiilor de tipul: valoare orientată vs. non-orientată, iar pentru valorile orientate, limită iniţială vs.finală şi pentru cele neorientate, interioritate vs.exterioritate.

Astfel:

Ablativul exprimă originea şi proveniența;

Alativul exprimă direcţia şi limita finală a unei acţiuni orientate, cu sau fără atingerea punctului final (ex.: *El priveşte la televizor*);

Prolativul, caz complex care asociază o valoare ablativă şi una alativă (ex.: *El trece prin parc*);

Elativul, caz locativ orientat care exprimă limita inițială;

Ilativul, caz orientat care exprimă limita finală interioară (ex.: *Intră în cameră*);

Inesivul, caz non-orientat ce exprimă interioritatea în raport cu un punct de reper (ex.: *Locuieşte în Bucureşti*);

Adesivul, caz non-orientat care exprimă situarea față de un punct de reper (ex.: *El se află pe stradă*).

13. Teodora Cristea, *Relations et formes casuelles en français contemporain*, Bucureşti, TUB, 1976.

14. John M. Anderson, *Maximi Planudis in Memoriam*, în „Langages", 38, 1975, pp.81-103.

Articolul este foarte important şi pentru că aici Anderson propune o origine locativă pentru obiectele „indirecte" şi pentru subiectele verbelor „ afective" şi „posesive", susținând că - de fapt - conceptele de locativitate şi de polaritate stau la baza tuturor relațiilor funcționale. Aceste concepte sunt deci universalii.

15. În funcție de acest criteriu, verbele pot fi categorizate în:

a) verbe care admit amândouă realizările, spațială şi „spațializată", în cadrul aceleiaşi relații cazuale de profunzime. Distincția cade în sarcina nominalului (acesta este cazul tuturor utilizărilor metaforice ale unităților verbale);

Scanned with OKEN Scanner

b) verbe care implică numai o realizare spațială, adică combinarea cu un nominal ce indică o localizare concretă;

c) verbe ce implică numai o realizare „spațializată", redată printr-un nominal abstract (a *persista*, a *reflecta la ceva*, a *visa la ceva*) - cf.Teodora Cristea, *op.cit.*, p.50.

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul V
Categoria cazului în ansamblul gramaticii universale

Scoțând în evidență importanța categoriilor „ascunse" (în engleză „covert"), ținută în umbră de considerarea exclusivă a structurilor de suprafață, reprezentanții teoriei Gramaticii Cazurilor au stabilit că, în principiu, există o bază propozițională dată pentru toate limbile. Această bază cuprinde un verb şi un număr de sintagme nominale legate de verb prin relații cazuale.

Cea mai importantă contribuție a Gramaticii Cazurilor la teoria limbii constă într-o reorientare a perspectivei şi în aprofundarea explorării nivelului structurii de adâncime.

După cum s-a arătat, această Gramatică a Cazurilor propune două interpretări teoretice mai importante: varianta non-localistă şi varianta localistă.

Fillmore, reprezentantul cel mai de seamă al direcției non-localiste, are marele merit de a fi fost primul care a încercat să ajungă la nivelul cel mai adânc (deepest level) al „structurii de adâncime", adică la ansamblul universal al relațiilor cazuale ce constituie „termenii primitivi" ai structurii profunde.

Relațiile cazuale, fiind reprezentări semantice ale realității, ale lumii obiective, sunt universale.

Noțiuni ca: instigator animat al acțiunii (Agentiv), obiect inanimat implicat cazual în acțiune (Instrumental), ființă afectată de acțiune (Dativ), obiect ce rezultă din acțiune (Factitiv), situare sau orientare spațială a acțiunii (Locativ) sunt comune şi cunoscute de toți oamenii, indiferent de limba vorbită.

Pentru ca structurile de adâncime să fie universale, ele trebuie să aparțină în exclusivitate semanticii [1]. Identitatea de structură dintre

Scanned with OKEN Scanner

limbi trebuie deci plasată la nivelul cel mai abstract al structurii semantice.

Dacă teoria non-localistă a lui Fillmore are meritul de a fi modificat concepțiile tradiționale ale Gramaticii generative, făcând din sistemul cazual „*the conceptual framework*" al structurii profunde, teoria localistă a lui Anderson prezintă avantajul de a ridica nivelul analizei, propunând un ansamblu de relații cazuale suficient de abstracte pentru a explica toate enunțurile dintr-o limbă și chiar din toate limbile. Modelul propus de Anderson lucrează cu un număr redus de etichete cazuale, în final Ablativ și Locativ, ceea ce elimină oscilațiile înregistrate în inventarul cazurilor propus de prima variantă, non-localistă.

Interesul deosebit de care se bucură teoria localistă vine din faptul că ea prezintă, față de modelul fillmorian, o serie de modificări (mai ales în inventarul de cazuri) ce merg în sensul unei interpretări care se situează pe o treaptă mult mai abstractă, îngăduind o perspectivă unificatoare, cu adevărat universală, asupra tuturor limbilor.

În versiune non-localistă sau localistă, așa-numita Gramatică a Cazurilor este o gramatică bazată pe semantică. Spre deosebire de gramaticile de tip subiect/obiect, categorii ce nu pot fi interpretate la nivelul structurii de adâncime, modelul propus de această Gramatică a Cazurilor se bazează pe elaborarea unui aparat conceptual în care raporturile sintactice și semantice cunosc o nouă interpretare.

Relații cazuale/forme cazuale. Raportul ce se stabilește între structura de adâncime și structura de suprafață îmbracă, în perspectiva Gramaticii Cazurilor, aspecte noi. Examinând și regrupând faptele de limbă, lingviștii au ajuns să pună în alți termeni corespondența dintre elementele enunțurilor la nivelul de suprafață și relațiile semantice care le susțin. Ei au identificat atât situații în care o singură relație cazuală se află în spatele unor structuri de suprafață sensibil diferite, cât și situații în care mai multe relații cazuale ajung să se manifeste, în structura de suprafață, printr-o singură formă. S-a impus în acest fel o delimitare între relația cazuală, categorie

Scanned with OKEN Scanner

profundă, cu aspect de universalitate, şi forma cazuală, manifestare de suprafaţă a relaţiei.

Corespondenţele dintre relaţiile cazuale pot fi reprezentate după cum urmează (*fig. 33* şi *34*):

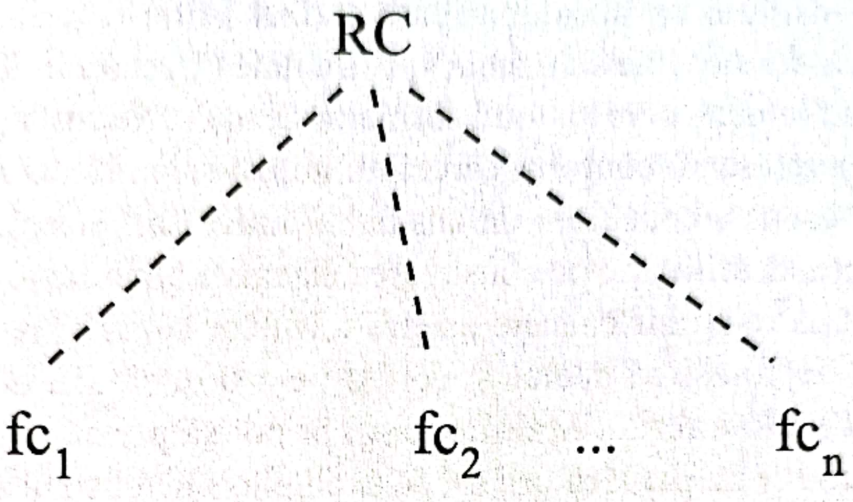

fig. 33

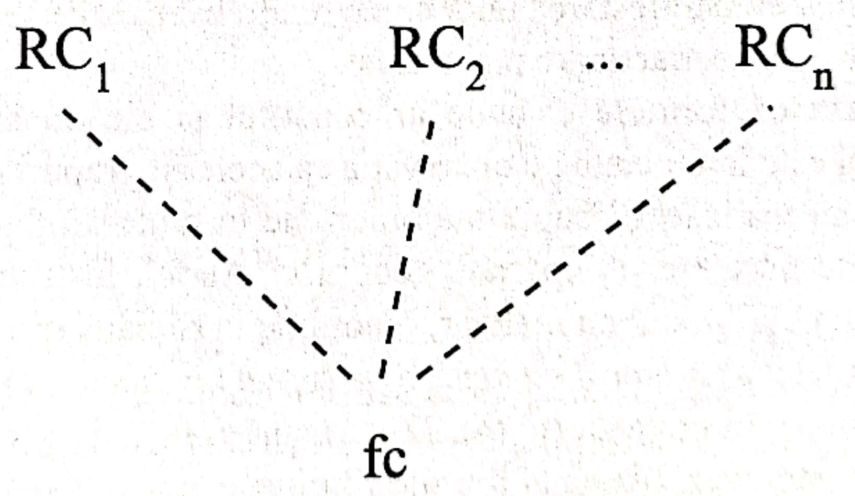

fig. 34

Aplicând conceptele de structură de adâncime şi de structură de suprafaţă la studiile contrastive asupra mai multor limbi, se vede clar că diferenţele apar la nivelul structurii de suprafaţă. În timp ce structurile de adâncime sunt universale, structurile de suprafaţă sunt, în mare măsură, diferite [2]. Subliniind faptul că ceea ce este comun tu-

Scanned with OKEN Scanner

turor limbilor se află în structura de adâncime, R.J.Di Pietro [3] definește analiza contrastivă ca fiind *„procesul prin care se arată cum fiecare limbă interpretează trăsăturile universale ca forme superficiale unice"*. În concepția majorității lingviștilor, dacă relațiile cazuale constituie un ansamblu caracterizat printr-o universalitate puternică, formele cazuale arată specificitatea fiecărei limbi.

Luând în dezbatere statutul formelor cazuale, Starosta [4] emite ipoteza interesantă conform căreia nu numai relațiile cazuale, ci și formele cazuale constituie un ansamblu universal. Starosta își bazează această afirmație pe constatarea că există anumite regularități în proiecția relațiilor cazuale asupra formelor cazuale, regularități relevate de folosirea aceleiași forme pentru două sau mai multe relații cazuale diferite. Mai multe limbi pot să prezinte în comun sincretisme ce nu par aleatorii ca, de exemplu, sincretismul alativului și al destinatarului, sincretismul comitativului și al instrumentalului etc. Acest fapt primește o explicație satisfăcătoare în teoria localistă care vede aici manifestarea unei unice relații cazuale ce se situează la un nivel de abstractizare mai ridicat.

Ipoteza că formele cazuale ar constitui și ele un ansamblu universal este întemeiată pe observația că aceleași grupuri de relații cazuale au realizări de suprafață omonime în multe limbi diferite, neînrudite între ele și depărtate geografic. Astfel, Instrumentalul, Comitativul și Modul au realizări omonime în română (prep. *cu*, ca în exemplele: a) *A lucrat cu acul*; b) *A lucrat cu fiica ei*; c) *A lucrat cu ușurință*), în engleză (*with*), în germană (*mit*), și în multe alte limbi ca estoniana, tibetana, limbile filipineze etc.

Dativul, Direcția și Locativul au realizări omonime în română (cu prep. *la*), ca în exemplele: a) *A dat de mâncare la păsări*, b) *A trimis coletul la București*, c) *Masa e așezată la perete* în engleză (*to*), în franceză (*à*), în germană (*zu*), în japoneză (*ni*), în coreană (*e*) și în multe alte limbi.

Exemplele de mai sus ilustrează faptul că realizarea a două sau mai multe relații cazuale prin aceeași formă cazuală nu este aleatorie;

Scanned with OKEN Scanner

se observă că aceleaşi grupuri de relaţii cazuale au realizări comune în multe limbi diferite. Regăsirea unor scheme similare în limbi geografic îndepărtate şi neînrudite elimină posibilitatea ca asemănarea să fie întâmplătoare şi pledează în favoarea ideii că, în timp ce relaţiile cazuale prezintă o universalitate „puternică", formele cazuale (care reprezintă realizarea lor în structura de suprafaţă) se caracterizează printr-o universalitate „slabă", în sensul că limbile exploatează într-un mod specific inventarul de forme cazuale de care dispun [5].

Ipoteza lui Starosta, conform căreia formele cazuale prezintă o anumită universalitate, fiind la fel de comparabile ca şi relaţiile cazuale, contrazice poziţia afirmată de lingvişti ca Fillmore sau Greenberg, pentru care formele cazuale nu pot fi comparate.

Dacă concluziile la care ajunge Starosta, interesante şi îndrăzneţe din punct de vedere teoretic, pot să pară uneori insuficient de argumentate, marele merit al lucrării sale este că stabileşte o legătură între studiul structurii de adâncime şi studiul structurii de suprafaţă, evidenţiind rolul fiecăreia dintre ele în analiza faptelor de limbă

.

Note

1. *W.D.Moulton,* în *The Use of Modals in Contrastive Linguistics*, 1968, citat de Theodora Cristea în *Éléments de grammaire contrastive*, Bucureşti, Ed.Didactică şi Pedagogică, 1977, p.41.

2. Theodora Cristea, în *op. cit.*, pp. 43-46.

3. R.J.Di Pietro, în *Contrastive analysis and the Notion of Deep and Surface Grammar*, 1968, citat de Theodora Cristea în *op. cit.*, p. 41.

4. Starosta Stanley, *Les visages des cas*, în „Langages", 38, 1975, pp. 104-125.

5. Bernard Comrie, *Language Universals and Linguistic Typology*, Ed.Basil Blackwell, 1989, pp. 33-56.

Scanned with OKEN Scanner

Concluzii generale

În lucrarea de față mi-am propus să scot în evidență două aspecte, aparent contradictorii, ale categoriei cazului: cel *specific* și cel *universal*.

În conformitate cu scopul urmărit, lucrarea cuprinde două părți:

În **Partea I** se analizează, din perspectiva gramaticii tradiționale, mărcile, valorile semantice și funcțiile sintactice ale cazurilor din limbile română și engleză, în scopul evidențierii caracterului specific al sistemului cazual din cele două limbi.

În completarea acestui studiu analitic, efectuat în paralel pentru fiecare caz în parte, pentru limbile română și engleză, sistemul cazual românesc este caracterizat, dintr-o perspectivă generalizatoare, atât prin prisma trăsăturilor sale semantice (Modelul Paula Diaconescu), cât și în funcție de particularitățile lui combinatorii (Modelul Em.Vasiliu și Modelul Valeria Guțu Romalo).

Concluziile la care s-a ajuns prin studiul comparativ al categoriei cazurilor în română și engleză sunt prezentate, în detaliu, în „Observații la studiul comparativ al sistemului cazual român și englez" cu care se încheie **Partea I** a lucrării.

Aici voi menționa, pe scurt, câteva dintre asemănările și deosebirile care mi s-au părut a fi cele mai importante:

1. Asemănarea fundamentală dintre aceste două limbi decurge din faptul că amândouă sunt limbi acuzative.

2. Având un număr mic de cazuri (5 cazuri în română și 4 în engleză), atât româna cât și engleza se caracterizează printr-un grad înalt de ambiguitate pentru fiecare caz în parte, așa cum ne-o dovedesc valorile semantice numeroase ale genitivului și dativului din aceste limbi.

3. Spre deosebire de limba română, în care se recunoaște existența a 5 cazuri (nominativ, genitiv, dativ, acuzativ și vocativ), gramaticile limbii engleze nu înregistrează decât 4 cazuri, vocativul neavând

Scanned with OKEN Scanner

statut de caz distinct, ci fiind inclus în nominativ sub numele de nominativ al adresării.

4. Atât limba română, cât şi engleza prezintă un accentuat sincretism cazual. Acesta e mai puternic în engleză, unde se remarcă omonimia tuturor formelor cazuale, cu excepţia genitivului saxon (N = G analitic = D = Ac), această formă unică fiind cunoscută sub numele de formă comună (Common Form), şi mai slab în română, unde există formele N = Ac, G = D, V (această ambiguitate cazuală a formelor substantivale se elimină prin raportarea la formele echivalente ale pronumelor personale).

5. Spre deosebire de limba română, în engleză există două moduri de exprimare a genitivului în funcţie de caracterul [± animat] al posesorului: genitivul sintetic (saxon), folosit când posesorul este un nume propriu sau marcat de trăsătura [+ animat] şi genitivul analitic, folosit pe scară mult mai largă, mai ales pentru redarea relaţiei de apartenenţă în cazul substantivelor inanimate.

Existenţa acestor două forme de genitiv, folosite în funcţie de caracterul [± animat] al „posesorului" este specifică limbii engleze, fiind neîntâlnită în alte limbi de largă circulaţie.

6. În engleză, spre deosebire de română, din pricina absenţei formelor flexionare, relaţiile cazuale sunt marcate, în genere, prin ordinea cuvintelor în propoziţie şi prin prepoziţii (folosite pe scară foarte largă).

Spre deosebire de limba română (limbă semianalitică), în care ordinea cuvintelor în propoziţie este foarte elastică, sensul enunţului desprinzându-se cu uşurinţă datorită existenţei formelor flexionare, limba engleză (limbă analitică) se caracterizează printr-o topică foarte rigidă, raporturile sintactice dintre cuvinte fiind indicate de locul ocupat de acestea în propoziţie.

Astfel, în propoziţiile afirmative, ordinea cuvintelor în propoziţie este următoarea;

a) Subiectul cu atributele lui (cel adjectival înainte, cel substantival după) este plasat întotdeauna la stânga verbului;

b) Predicatul este precedat întotdeauna de complementele cu

Scanned with OKEN Scanner

valoare temporală neprecizată şi urmat, în ordine, de complementul direct şi de complementul indirect prepoziţional;

c) Urmează complementele circumstanţiale (de loc, de mod, de timp precis).

În propoziţiile în care se află un obiect direct şi un obiect indirect, există două posibilităţi de topică, specifică limbii engleze şi neîntâlnite în alte limbi curente:

S + Vb.tr. + Ob.direct + Ob.indirect (+prep.) şi

S + Vb.tr. + Ob. indirect (-prep.) + Ob. direct.

(În situaţia a doua, Obiectul indirect este exprimat fără prepoziţie, fiind marcat de poziţia sa neobişnuită, lângă verb.)

7. Topica, mult mai liberă, caracteristică limbii române este legată de o serie de elemente de morfologie specifice limbii noastre ca: a) faptul că substantivul, pronumele şi adjectivul au, în general, forme flexionare deosebite ce exprimă raporturile dintre ele şi alte cuvinte din propoziţie; b) existenţa articolului posesiv (al, a, ai, ale) şi a celui demonstrativ (cel, cea, cei, cele) care, fiind variabile după gen şi număr, pot marca legătura cu substantivul determinat; c) existenţa formelor neaccentuate ale pronumelor personale prin care se poate relua acuzativul - complement direct, identic ca formă cu nominativul - subiect.

8. Definind limbile engleză şi română în funcţie de cei 4 parametri principali propuşi de Greenberg pentru stabilirea unor tipologii lingvistice (a. ordinea în care se aşază subiectul -S, verbul -V şi obiectul -O; b. ordinea aşezării adjectivului -A şi a numelui -N; c. ordinea aşezării numelui -N şi a genitivului posesiv -G; d. utilizarea pre-poziţiei -Pr sau a post-poziţiei -Po), se trage concluzia că engleza este o limbă de tip:

SVO/ Pr/ NG/ AN sau GN(în cazul genitivului sintetic).

Deşi ordinea cuvintelor este, în limba română, mult mai elastică, se constată o tendinţă clară spre tipul: SVO / Pr /NG / NA. (Menţionăm că felul cum se combină între ei cei 4 parametri tipologici arată că româna se încadrează bine într-unul din cele patru tipuri de limbi ce se bucură de cea mai largă răspândire pe glob.)

Scanned with OKEN Scanner

9. Studiul comparativ făcut asupra categoriei cazurilor în română şi engleză ne conduce la concluzia generală că limba româna are un caracter mai conservator decât limba engleză. În favoarea acestei idei pledează faptul că, în română, marcarea cazurilor se face cu ajutorul desinenţelor, aşa cum se făcea şi în engleza veche. Urmând tendinţa generală a limbilor spre simplificare, engleza modernă a renunţat la desinenţe, marcarea cazurilor făcându-se printr-o topică rigidă şi prin folosirea, pe scară largă, a prepoziţiilor.

Această tendinţă spre simplificare se semnalează şi în limba română printr-un fapt lingvistic interesant ce constă în folosirea frecventă a formelor de nominativ în locul formelor proprii ale vocativului.

În **Partea a II-a** a lucrării, în scopul evidenţierii aspectului său universal, categoria cazului este analizată din perspectiva gramaticii generative (teoria cea mai adecvată scopului propus), atât prin prisma orientării non-localiste (Modelul Fillmore), cât şi prin prisma orientării localiste (Modelul Anderson).

Observaţiile cu privire la studiul categoriei cazurilor din perspectiva gramaticii generative (non-localiste şi localiste) şi la locul pe care îl ocupă această categorie în ansamblul Gramaticii Universale sunt prezentate la punctul „Categoria Cazului în Ansamblul Gramaticii Universale“ cu care se încheie partea a II-a a lucrării.

În cele ce urmează mă voi mărgini să trec în revistă câteva dintre ideile fundamentale ce pun în evidenţă aspectul universal al categoriei cazurilor.

— Scoţând în evidenţă importanţa categoriilor „ascunse“, ţinută în umbră de considerarea exclusivă a structurilor de suprafaţă spre care se îndreaptă gramatica tradiţională, reprezentanţii teoriei Gramaticii Cazurilor şi-au propus să ajungă la nivelul cel mai adânc (deepest level) al „structurii de adâncime“, adică la ansamblul universal al relaţiilor cazuale ce constituie termenii primitivi „ai structurii profunde“ şi au stabilit că, la acest nivel profund, există o bază propoziţională dată pentru toate limbile. Această bază comună

Scanned with OKEN Scanner

cuprinde un verb şi un număr de sintagme nominale legate de verb prin relaţii cazuale.

— Relaţiile cazuale, fiind reprezentări semantice ale realităţii, ale lumii obiective, ce este aceeaşi pentru toţi oamenii, sunt universale (noţiuni ca: instigator animat al acţiunii - Agentiv, obiect inanimat implicat cazual în acţiune - Instrumental, fiinţă afectată de acţiune - Dativ, situare a acţiunii - Locativ sunt cunoscute de toţi oamenii, indiferent de limba vorbită).

— Pentru ca structurile de adâncime să fie universale, ele trebuie să aparţină în exclusivitate semanticii. Identitatea de structuri dintre limbi este deci plasată la nivelul cel mai adânc şi cel mai abstract al structurii semantice.

— Dacă teoria non-localistă a lui Fillmore are meritul crucial de a fi modificat concepţiile tradiţionale ale gramaticii generative, făcând din sistemul cazual „the conceptual framework" al structurii de adâncime, teoria localistă a lui Anderson prezintă avantajul de a ridica nivelul analizei, propunând un ansamblu redus de relaţii cazuale, suficient de abstracte pentru a explica toate enunţurile din diferite limbi.

Teoria localistă a lui Anderson se situează pe o treaptă mult mai abstractă decât cea a lui Fillmore, îngăduind o perspectivă unificatoare, cu adevărat universală, asupra tuturor limbilor.

— Cea mai importantă contribuţie a Gramaticii Cazurilor la teoria limbii constă într-o reorientare a perspectivei şi în aprofundarea explorării structurii de adâncime. Raportul ce se stabileşte între structura de adâncime şi structura de suprafaţă îmbracă, în perspectiva Gramaticii Cazurilor, noi aspecte şi impune o delimitare clară între relaţia cazuală, categorie de adâncime, cu aspect de universalitate, şi forma cazuală, manifestare de suprafaţă a relaţiei, cu caracter de specificitate.

— Aplicând conceptele de structură de adâncime şi de structură de suprafaţă la studiile contrastive, se vede clar că diferenţele dintre limbi se manifestă la nivelul structurii de suprafaţă, structurile de adâncime fiind universale.

Scanned with OKEN Scanner

— În concepția majorității lingviștilor, dacă relațiile cazuale reprezintă un ansamblu caracterizat printr-o universalitate puternică, formele cazuale arată specificul unei limbi, felul în care „fiecare limbă interpretează trăsăturile universale ca forme superficiale unice" [R.J. Di Pietro].

— Ipoteza lui Starosta, conform căreia formele cazuale ar constitui și ele un ansamblu universal, se întemeiază pe observația că aceleași grupuri de relații cazuale (ca: Instrumentalul + Comitativul + Modul sau Direcția, Dativul și Locativul) au realizări de suprafață omonime în multe limbi diferite, neînrudite între ele și depărtate geografic.

Regăsirea unor scheme similare în limbi care nu s-au putut influența reciproc pledează în favoarea ideii că, în timp ce relațiile cazuale prezintă o universalitate „puternică", formele cazuale (care reprezintă realizarea lor în structura de suprafață) se caracterizează și ele printr-o anume universalitate, denumită „slabă", în sensul că limbile exploatează într-un mod specific inventarul de forme cazuale de care dispun.

— Concluziile la care ajunge Starosta, interesante și îndrăznețe din punct de vedere teoretic, deschid noi perspective în analiza faptelor de limbă; dar poate că cel mai mare merit al lucrărilor sale constă în faptul că stabilesc o legătură între studiul structurii de adâncime (de care se ocupă cu precădere adepții teoriilor generatiste, neglijând adeseori structura de suprafață) și studiul structurii de suprafață, spre care se îndreaptă întreaga atenție a gramaticii „tradiționaliste".

— Studiul efectuat în cadrul lucrării de față scoate în evidență ideea că, pentru înțelegerea anumitor aspecte legate de categoria cazurilor și pentru eliminarea ambiguităților, este necesară folosirea, în paralel, a mai multor modele de analiză, fiecare dintre ele putând să-l completeze pe celălalt. Astfel, în cazul nostru, dacă studiul cazurilor din perspectiva gramaticii tradiționale a scos în evidență mai ales specificul sistemului cazual din română și engleză, folosirea modelelor generativiste propuse de Fillmore și Anderson a pus în lumină aspectul universal al acestei categorii gramaticale.

Scanned with OKEN Scanner

Aspects of the Grammatical Category of Case: Specific and Universal. Applications to the Romanian and English Languages (General Conclusions)

We intended to emphasise two aspects; apparently contradictory, of the grammatical category of case: the specific (as it results from the study of the grammatical category of case from the perspective of the traditional grammar in the 1st Part of the paper) and the universal (emphasised through the analysis of the grammatical category of case from the perspective of the generative grammar, in the 2nd Part ofthe paper).

In accordance with the stated purpose, in the 1st PART of the paper the marks, the semantic values and the syntactic functions of the cases in the Romanian and English languages, are analysed from the perspective of the traditional grammar, in order to emphasise the specific character of the case system in the two languages.

In order to complete this analytical study, undertaken in parallel, for each case in turn, for the Romanian and English languages, the Romanian case system is also characterised from a generalising perspective, both from the point of view of its semantic features (Paula Diaconescu's model) and also on the basis of its combinatory particularities (Em. Vasiliu's model and Valeria Guțu Romalo's model).

The conclusions reached through the comparative study of the category of case in Romanian and English are presented, in details, in the chapter "Observations on the comparative study of the Romanian and English case system" which ends the 1st Part of the paper.

Below we shall briefly mention some of the similarities and differences that we considered the most important:

1. The fundamental similarity between these two languages arises

Scanned with OKEN Scanner

from the fact that both are accusative languages (they select the Agent in Subject position and the Patient in Direct Object position);

2. Having a small number of cases (5 cases in Romanian and 4 in English) both Romarrian and English are characterised by a high degree of ambiguity for each case in turn, as proved by the numerous semantic values of the genitive and of the dative in these languages.

3. Unlike in Romanian, where the existence of 5 cases is acknowledged (Nominative, Genitive, Dative, Accusative, Vocative), the grammars of English acknowledge only 4 cases; the Vocative does not have the status of a distinctive case, being usually included in the Nominative and having the name of Addressing Noiminative.

4. Both the Romanian and English languages present a marked case syncretism. This is more in English, marked by the homonymy of all case forms, except for the Saxon Genitive (N=analytical G=D=AC), this unique form being acknowledged under the name of common form, and weaker in Romanian, where the forms N=Ac, G=D, V exist (this case ambiguity of the noun forms is eliminated by relating them to the equivalent forms of the personal pronous).

5. Unlike in Romanian, in English there are two modalities of expressing the Genitive according to the character [± animated] of the owner: the synthetic Genitive (Saxon), used when the possessor is a proper name or marked by the feature [+ animated] and the Analytic Genitive, used on a larger scale, especially to render the relation of possession in the case of the inanimate nouns.

The existence of these two forms of Genitive, used according to the [± animated] character of the owner is specific to the English language, not being encountered in other languages of broad circulation.

6. In English, unlike in Romanian, because of the absence of the flexional forms, the case relations are marked especially through word order in sentence and through prepositions (used on a very large scale).

Contrary to Romanian (semi - analytical language) in which the word order in a sentence is very flexible, the meaning of an enunciation being easily understood due to the existence of the flexional

Scanned with OKEN Scanner

forms, English (analytical language) is characterised by a very rigid topic, the syntactical relations among words being indicated by the place they have in the sentence.

Thus, in English affirmative sentences, the word order in a sentence is generaly:

a). The subject with its complements (the adjectival one in front, the noun complement after) is always positioned before the verb;

b). The predicate is always preceded by complements with unspecified temporal value and followed, in order, by the direct object and the prepositional indirect object;

c). The adverbial phrases (of place, of mood, of specified time) follow.

In the sentences where there is a direct object and an indirect object, there are two possible topics, specific to the English language and impossible to be encountered in other living languages:

1. S + Transitive Verb + Direct object + Indirect object (+ preposition) and

2. S + Transitive Verb + indirect object (- preposition) + Direct object.

(In 2., the Indirect object is expressed without a preposition, being marked by its position, next to the verb).

7. The topic that is by far freer, specific to the Romanian language may be explained through a series of morphology elements, specific to our language, such as: a) the fact that the noun, the pronoun and the adjective have, in general, different flexional forms that express the relations existing between them and other words in the sentence; b) the existence of the possessive article *(al, a, ai, ale)* and of the demonstrative article *(cel, cea, cei, cele)* which, being variable in gender and in number, may mark the connection with the determined noun; c) the existence of the non-stressed forms of the personal pronouns through which the Accusative may be repeated - direct object identical in form with the Nominative - subject.

8. Defining the Romanian and English languages according to

Scanned with OKEN Scanner

the four main parameters suggested by Greenberg for the defining of some linguistic typologies: (a) the order of positioning the subject - S, the verb - V and the object - O; b) the order of positioning the adjective-A and of the noun - N; c) the order of positioning the determined noun N aud the possessive Genitive - G; d) the use of the preposition - Pr or of the postposition - Po) we may conclude that English is a language of the following typology:

SVO/NG/ AN

or

GN (in the case of the Synthetic Genitive)

Although the word order is more flexible in Romanian, there is a clear tendency towards the following typology: SVO *I* Pr *I* NG / NA. (We mention that the way in which the four typological parameters combine with each other shows that Romanian fits well into one of the four language types that are the most wide - spred in the world.)

9. The comparative study carried for the category of case in Romanian and in English leads us to the general conclusion that the Romanian language has a more conservative character than the English language. This idea is proved by the fact that, in Romanian, the case marking is achieved by means of inflections, as it used to be in Old English. Following the general tendency of the languages toward simplification, Modem English gave up the inflections, the case marking being achieved through a rigid topic and through the use, on a large scale, of the prepositions.

This tendency towards simplification is signalled in Romanian as well, through an interesting linguistic fact, namely the frequent use of the Nominative forms instead of the proper forms of the Vocative.

In the 2nd PART of the paper, in order to emphasise its Universal aspect, the case category is analysed from the perspective of the generative grammar (the most adequate theory for the proposed aim), both from the perspective of the non-localist orientation (Fillmore's model), as well as from the perspective of the localist orientation (Anderson's model).

Scanned with OKEN Scanner

The remarks regarding the study of the case category from the perspective of the generative grammar (non -localist and localist) and of the place that this category holds in the assembly of the universal grammar are presented under the title "The Category of Case in the Assembly of the Universal Grammar" that concludes the 2nd PART of the paper.

In what follows we shall aim to review some of the fundamental ideas that emphasise the universal aspect of the category of cases.

Emphasising the importance of the "hidden" categories, concealed by the exclusive consideration of the surface structures at which the traditional grammar aims, the representatives of the theory of the category of case suggested to reach the deepest level of the "deep structure", meaning the universal totality of the case relations that constitute the primitive terms of "the deep structure" and established that, at this deep level, there is a given sentence basis for all languages. This common basis comprises a verb and a number of nominal phrases linked to the verb through case relations.

The case relations, being semantic representations of reality, of the objective world, which is the same for all people, are universal. (Notions such as: animated initiator of the action - Agentive, inanimate object casually implied in the action - Instrumental , the being affected by the action - Dative, location of the action - Locative are known by all people, irrespective of the language they speak.)

- In order for the deep structures to be universal, they must belong exclusively to semantics. Thus, the structure identity among languages is placed to the deepest and more abstract level of the semantic structures.

- If Fillmore's non-localist theory has the crucial merit ·of having modified the traditional conceptions of the generative grammar, transforming the case system in "the conceptual framework" of the deep structure, Anderson's localist theory presents the advantage of raising the analysis level, proposing a reduced· assembly of case relations, sufficiently abstract to explain all the enunciations in different languages.

Scanned with OKEN Scanner

Anderson's localist theory is placed on a more abstract level than Fillmore's, leaving space for a unifying perspective, genuinely universal, on all the languages.

- The most important contribution of the case grammar to the language theory is a re-orientation of the perspective and a deepening of the deep structure exploitation. The relationship established between the deep structure and the surface structure acquires, from the perspective of the case grammar, new aspects and requires a dear delimitation among the case relation, the deep category endowed with an aspect of universality and the case form, surface manifestation of the relation, with a character of specificity.

-Applying the concepts of deep structure and surface structure to the contrastive studies, one may easily notice that the **differences among languages manifest themselves at the level of the surf ace structure, the deep structures being universal.**

- In most linguists' opinion, if the case relations represent an assembly characterised by a powerful universality, the case forms indicate the specificity of a language, the way in which "every language interprets the universal features as unique superficial forms." (R. J. Pietro)

- Starosta's hypothesis, according to which the case forms constitute a universal assembly themselves, is based on the observation that the same groups of case relations (such as the Instrumental + the Commitative +the Mode or the Direction, the Dative and the Locative) have surface realisations homonymous in different languages, unrelated to each other and distanced geographically.

The retrieval of some similar schemata in languages that could not have influenced one another pleads in favour of the idea that, while the case relations present a "powerful" universality, the case forms (that represents their embodiment in the surface structure) are also characterised by a certain universality, named "weak", in the sense that the languages exploit in a specific way the inventory of case forms they have.

Scanned with OKEN Scanner

- The conclusions that Starosta reaches, interesting and dariug from a theoretical point of view, open new perspectives in the analysis of the language acts; but the greatest merit of his work resides in the fact that they establish a connection between the study of the deep structure (with which the supporters of the generative theories particularly deal, often neglecting the surface structure) and the study of the surface structure, toward which the entire attention of the "traditionalist" grammar is directed.

- The study carried out for this paper emphasises the necessity to use in parallel several analysis models, each of them able to complete the other, in order to understand certain aspects related to the category of cases and to eliminate the ambiguities. Thus, in our case, if the study of the cases from the perspective of the traditional grammar gives special prominence to the specificity of the Romanian and English case system, the use of the generative models suggested by Fillmore and Anderson highlighted the universal aspect of this grammatical category.

Scanned with OKEN Scanner

Bibliografie

ANDERSON, John, *La Grammaire casuelle*, „Langages", 39, pp. 18-59, 1974

ANDERSON, John, *Maximi Planudis in Memoriam*, „Langages", 39, pp. 81, 1974

AVRAM, Mioara, *Genitivul complement al unui adjectiv şi rolul lui AL*, SCL, 5, p.54, 1980

AVRAM, Mioara, *O specie modernă a atributului în dativ şi alte probleme ale determinării atributive*, LR, 4, p. 405, 1965

BACH, E. şi HARMS, R. T., *Universals in Linguistic Theory*, New York, Ed. Rinehart-Winston, 1968

BANTAŞ, Andrei, *English and Contrastive Studies*, Bucureşti, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1978

BĂDESCU, Alice, *Gramatica limbii engleze*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984

BRÂNCUŞ, Grigore, *Limba română contemporană*, Bucureşti, TUB, 1976

BYCK, Jean, *Le datif en fonction de locatif*, BL, VII, 1939, p. 150

CHIŢORAN şi CORNILESCU A., *English Grammar*, Bucureşti, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1986

CHOMSKY, Noam, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge Mass, MIT Press, 1965

COMRIE, Bernard, *Language Universals and Linguistic Typology*, Oxford, Ed. Basil Blakwell, 1989

CORNILESCU, Alexandra, *English Syntax*, Bucureşti, vol.II, TUB, 1982

CORNILESCU, Alexandra, *Dative Case in Romanian and English*, RRL, 3, 1987

COTEANU, Ion, *Contribuţii la teoria articolului*, SCL, IX, 2, 1958

Scanned with OKEN Scanner

STAROSTA, Stanley, *Les visages des cas*, „Langages", 39, 1974, pp.104-125

ŞTEFĂNESCU, Ioana, *English Morphology*, vol.II, Bucureşti, TUB, 1988, pp.184-215

TROST, P., *Qu'est-ce que le vocatif?*, „Bulletin linguistique", vol.XV, 1947, p.5

VASILIU, Em., *Observaţii asupra flexiunii nominale în limba română*, SCL, 1953, p.145

VASILIU, Em., *Le système des cas en roumain*, CLTA, vol.2, 1965, pp.311-340

VASILIU, Em., şi Golopenţia Eretescu Sanda, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, Bucureşti, Ed. Academiei, 1969

VASILIU, Laura, *Observaţii asupra vocativului în limba română*, SG, 1, 1956, pp.6-23

VÂNTU, Ileana, *Romanian and English Cases*, RRL, vol.24, 5, 1979, pp.449-457

ZDRENGHEA, M., *Este vocativul un caz?*, SCL, 3, 1960, pp.791-801

Scanned with OKEN Scanner

052

in situ

postverbal subjects

→ Motapanyan

- Nominative case checking for post verbal subjects take place at LF; subjects raise to Spec IP ca

→ Grinberg

- they may subjects may raise either at LF to a Case position (Spec Agr SP) or they can acquire Case in Spec, VP being coindexation with pro, expletive

→ Stefanescu: Nom case checking can only be in Romanian; the subject does not raise out Spec VP at LF

Solution: V° to T° raising creates a chain in u head and the tail of the chain are coindexed; the in Spec VP checks strong case feature of T

Dobrovie Sorin: preverbal subjects are assigned Nom Case and were further to Spec, IP which is a Th position, this is the position which hosts topicalisation which as object NP, and adverbials

Pagină dintr-un caiet de lucru al Irinei Izverna-Tarabac (4)

Addenda

Scanned with OKEN Scanner

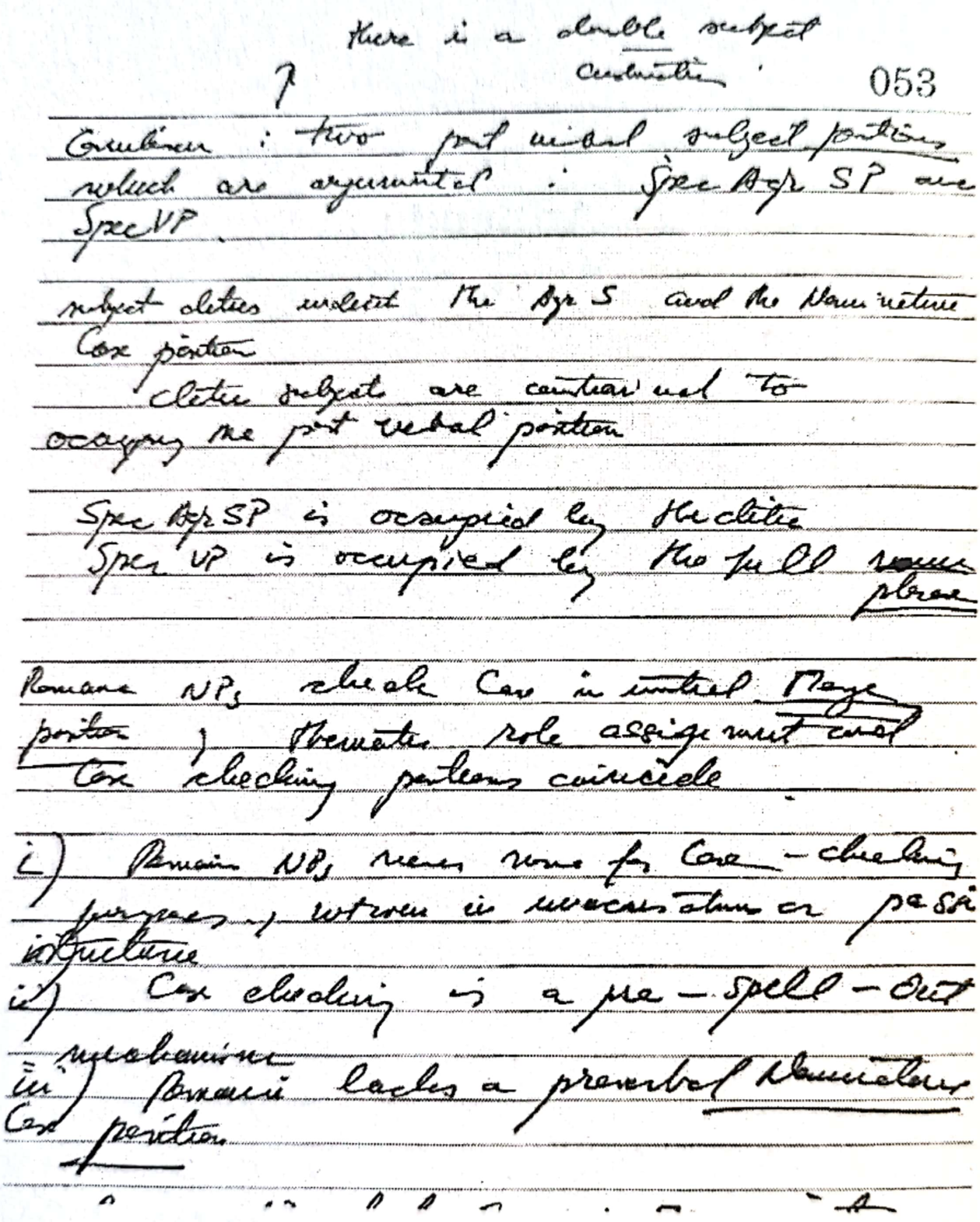

Pagină dintr-un caiet de lucru al Irinei Izverna-Tarabac (5)

Scanned with OKEN Scanner

Sintetic vs. analitic în exprimarea gradelor de comparație

Introducere

În această lucrare mi-am propus ca, pe baza analizei unei caracteristici morfologice (morfologia fiind considerată domeniul cel mai reprezentativ din punct de vedere tipologic), şi anume a modului *sintetic vs. analitic,* prin care se exprimă gradele de comparație în diferitele limbi indo-europene, vechi şi moderne, să trag unele concluzii generale atât cu privire la diferențele ce fac ca limbile indo-europene să fie împărțite în binecunoscutele familii (limbi romanice, limbi germanice, limbi slave etc.) cât şi cu privire la înrudirile – mai mari sau mai mici – existente între ele.

Materialul cuprins în lucrare este organizat după cum urmează:

În *Capitolul I,* se face o prezentare generală a categoriei comparației, scoțându-se în evidență caracterul oarecum forțat al includerii „pozitivului" şi „superlativului absolut" printre gradele de comparație, dat fiind că nici unul şi nici celălalt nu presupun existența unui termen de comparație.

Menționez însă că, având în vedere că această formă ternară a categoriei comparației (în care se includ ca grade de comparație pozitivul, comparativul şi superlativul) este foarte bine încetățenită atât în gramaticile româneşti (inclusiv în *Gramatica Academiei*) cât şi în gramaticile limbilor străine, ea este respectată în continuare, în ciuda observațiilor critice aduse de lingvişti. Pe de altă parte, nu se poate tăgădui faptul că o asemenea prezentare a „gradelor de comparație" prezintă unele avantaje de ordin pragmatic, mai ales în domeniul învățării limbilor.

Pentru a dobândi vederea de ansamblu strict necesară înțelegerii modalităților de exprimare a gradelor de comparație în limbile indo-

Scanned with OKEN Scanner

europene moderne, în *Capitolul II* al lucrării se trec în revistă modalitățile folosite, în acest scop, în limbile indo-europene vechi (sanscrită, vedică, zendă, greacă, latină, limbi germanice, limbi baltice, limbi slave, armeană etc.). Datele mi-au fost furnizate de lucrările lui Fr. Bopp (*Grammaire: comparée des langues indo-européenes*), K. Brugmann (*Abrégé de grammaire comparée des langues indo-européennes*) şi A. Vaillant (*Grammaire comparée des langues slaves*).

În scopul lărgirii perspectivei şi a înţelegerii „mecanismelor" care, în timp, modelează limbile, în *Notele* – relativ extinse – de la *Capitolul II* se prezintă unele ipoteze, observaţii şi conexiuni interesante, făcute de Fr. Bopp cu privire la originea şi forma sufixelor folosite pentru exprimarea gradelor de comparaţie ale adjectivelor şi adverbelor, sufixe pe care marele lingvist le regăseşte şi în alcătuirea altor părţi de vorbire (pronume, prepoziţii, adverbe) al căror sens este legat de ideea de comparaţie.

Pentru concretețe, dat fiind că unele dintre limbile indo-europene vechi sunt mai puţin cunoscute, în *Notele* de la *Capitolul II* se dau şi caracteristicile esenţiale ale limbilor la care mă refer, aşa cum sunt ele prezentate în lucrarea lui Marius Sala şi a Ioanei Vintilă-Rădulescu, *Limbile lumii*.

Capitolul III cuprinde o analiză a modului cum se exprimă gradele de comparaţie în principalele familii de limbi indo-europene moderne: în limbile romanice (română, italiană, franceză, spaniolă, portugheză), în unele limbi germanice (germana şi engleza) şi în limbile slave (rusă, ucraineană, sârbo-croată, slovenă, cehă, polonă, bulgară).

În lucrare se insistă în mod deosebit asupra exprimării gradelor de comparaţie în limbile romanice, făcându-se legătura cu latina clasică şi cu latina vulgară.

Datele necesare mi-au fost furnizate de gramaticile limbilor luate în studiu; pentru limbile slave (cu excepţia limbii ruse) s-au folosit informaţiile sumare prezentate în cartea lui A. Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*; pentru limbile romanice s-au folosit şi imformaţiile din *Enciclopedia limbilor romanice* (coordonator Marius Sala).

Scanned with OKEN Scanner

Analiza modalităților de formare a gradelor de comparație în limbile indo-europene vechi (*Capitolul II*) și moderne (*Capitolul III*) mi-a îngăduit să trag unele concluzii generale, expuse în finalul lucrării (*Capitolul IV*).

Capitolul I: Considerații generale asupra categoriei comparației

În *categoria comparației*, specifică adjectivului și adverbului, *Gramatica Academiei* inventariază, subsumând acestei categorii situații eterogene ca expresie și conținut, trei grade de comparație: pozitiv, comparativ și superlativ. În cadrul comparativului, se disting: comparativul de superioritate, cel de egalitate și cel de inferioritate, iar în cadrul superlativului: superlativul relativ (de superioritate și de inferioritate) și superlativul absolut.

Deși denumirea de „grade de comparație" implică, din punct de vedere semantic, informații privind *intensitatea* și *comparația*, analiza acestei categorii gramaticale ternare arată că nu toate situațiile enumerate mai sus comportă ambele componente, includerea printre gradele de comparație a pozitivului și superlativului absolut având un caracter oarecum forțat, deoarece nici unul și nici celălalt nu presupun existența unui termen de comparație. Astfel, dacă superlativul relativ și comparativul implică precizarea intensității însușirii pe baza unei comparații, superlativul absolut (considerat de mulți lingviști mai mult ca o formă stilistică decât ca un grad de comparație propriu-zis) presupune aprecierea intensității foarte mari a însușirii în afara comparației, iar pozitivul nu face nicio precizare cu privire la intensitate și nici nu presupune vreo comparație.

Noțiunea de comparație presupune existența a doi termeni ce sunt supuși comparării. Cei doi termeni ai comparației pot să se afle într-un raport de *non-incluziune* (dacă unul din termenii comparației nu este inclus în celălalt) sau într-un raport de *incluziune* (dacă unul din ter-

Scanned with OKEN Scanner

menii comparației este inclus în celălalt). *Raportul de non-incluziune corespunde gradului comparativ* (ex.: Tinerii sunt mai entuziaşti decât bătrânii); *raportul de incluziune corespunde superlativului relativ* (ex.: Maria este cea mai harnică dintre elevii din clasă).

Raporturile stabilite în procesul de comparare pot fi *raporturi de egalitate sau de neegalitate.*

Raportul de egalitate apare numai în compararea non-incluzivă (adică la gradul comparativ).

Raportul de neegalitate (în care unul din termenii comparației posedă calitatea comună într-un grad mai mare decât celălalt sau într-un grad inferior celuilalt) apare atât în comparația non-incluzivă (corespunzând comparativului de superioritate sau – respectiv – de inferioritate), cât şi în comparația incluzivă (corespunzând superlativului relativ).

Exprimarea unei comparații presupune existența unor elemente ca:

Termenii comparației, care sunt cele două „obiecte" comparate, A şi B (ex.: *Maria* (A) este mai tânără decât *sora* (B) ei). Termenii comparației pot fi *substantive* sau *pronume* sau, dacă aceluiaşi obiect i se atribuie două calități, *adjective* (ex.: Petre este mai mult *inteligent* (A) decât *harnic* (B)).

Cuantificatul, care este adjectivul sau adverbul căruia i se apreciază intensitatea (ex.: Această carte e mai interesantă (cuantificatul) decât altele).

Termenul cu ajutorul căruia se face cuantificarea (în franceză: „le nombrant"): la fel de, mai puțin, mai etc. (ex.: Maria e *la fel de* deşteaptă ca şi Irina).

Conectorul, care este termenul ce serveşte la legarea celor doi termeni implicați în comparație (ex.: El este mai atent *decât* (conector) mine; El este *la fel* de atent).

Gradele de comparație se pot exprima prin forme sintetice (construite cu ajutorul sufixelor sau prefixelor) şi prin forme analitice (construite cu ajutorul unor elemente de expresie care, raportate la flexiune, au statutul afixelor mobile).

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul II: Modalităţi de exprimare a gradelor de comparaţie în limbile indo-europene vechi

În **vechile limbi indo-europene** [1] (astăzi unele dintre ele dispărute), atât în cele de tip kentum (greacă, italică, cu principala ei reprezentantă latina, celtică, germanică, iliră, hitită) cât şi în cele de tip satem (indo-iraniana, armeana, slava, baltica, traca, frigiana), gradele de comparaţie erau exprimate, în general, prin *forme sintetice*, foarte productive fiind două sufixe pe care le regăsim (sub o formă adaptată limbii respective) în majoritatea limbilor mai sus citate [2,3,4]: *sufixul -„yos"* care reda, mai ales, intensitatea calităţii exprimate de adjectiv şi *sufixul –„tero"* care marca opoziţia dintre doi termeni, deci comparaţia. Este interesant de remarcat că exprimarea comparaţiei, care se realizează în limbile indo-europene moderne prin utilizarea unei construcţii exterioare adjectivului, ce redă ideea de „în raport cu…", „faţă de…", se face aici printr-un sufix de opoziţie (-„*tero*") inclus în adjectiv [5].

Astfel, în **sanscrită** (limbă veche indo-europeană provenită din scindarea, la începutul mileniului 2 î.e.n., a limbilor indo-iraniene) [6], pe lângă *comparativul sintetic* format cu ajutorul sufixului -„*yas*" (sau -„*iyas*"), se folosea – în mod obişnuit – comparativul format cu sufixul -„*tara*", adăugat la forma de pozitiv a adjectivului. Ex.: „punya", „punya-tara" („pur", respectiv „mai pur"); „mahat", „mahat-tara" („mare, respectiv mai mare") [7].

În **zendă** (limbă persană [8] în care e scrisă cartea sfântă Zend - Avesta), comparativul se construia cu ajutorul sufixului –„tara", adăugat la forma de nominativ singular masculin a adjectivului. Ex.: „huska", nominativ singular „huskò", „huskòtara" („uscat, respectiv „mai uscat").

Tot prin *forme sintetice*, cu ajutorul unor sufixe derivate de la -„yos" şi -„tero", se redă comparativul şi în *greaca veche* [9] şi *latină* [10]. Folosirea adverbelor „magis" (mai) pentru comparativ – deci

Scanned with OKEN Scanner

exprimarea sub formă analitică – nu reprezintă decât excepția ce confirmă regula [11,12].

În **latină** s-a generalizat formarea comparativului cu ajutorul *sufixului –„ior", în timp ce sufixul –„tero"* (folosit, în sanscrită și zendă mult mai mult decât –„*yas*") apare numai în cuvinte care nu au – cel puțin în mod explicit – sens de comparativ, ca: ex-ter-us (din afară), dex-ter (drept), sinis-ter (stâng) etc.

Sufixul -„*ior*", caracteristic *comparativului sintetic latin (la masculin și feminin),* s-a format din sufixul –„*yos*" prin rotacizarea lui „*s*" intervocalic la cazurile genitiv, dativ, acuzativ și ablativ și prin extinderea rotacizării și la nominativ.

Sufixul -„*ius*", caracteristic *comparativului sintetic latin la neutru*, s-a format – și el – din sufixul -„*yos*", prin schimbarea lui ŏ în ŭ în silaba finală închisă.

În ceea ce privește adjectivele formate cu ajutorul sufixelor de comparație -„*ter*" (de la -„*tero*") și -„*er*" (de la „*-ero*"), este interesant de remarcat că – așa cum s-a întâmplat și în cazul altor limbi indo-europene – vorbitorii limbii latine au pierdut, cu vremea, conștiința ideii de comparativ exprimate prin sufixele de opoziție -„*ero*" și -„*tero*" și – pentru a exprima comparația – au adăugat la adjectivele respective sufixele -„*ior*" (pentru masculin și feminin) și -„*ius*" (pentru neutru), ce se generalizaseră. În acest fel, s-au format comparativele: inferior, superior, exterior, interior etc.,ce înglobează în ele, de fapt, două sufixe de comparativ.

Vechile limbi germanice [13], ca și **limbile baltice** [14] și **slave** [15], redau comparativul tot prin *forme sintetice*, cu ajutorul unor sufixe derivate din sufixul –„*yos*", dar adaptate caracteristicilor limbii respective.

Astfel, în **gotică** [16], în afară de sufixele –„*is*", -„*isa*" (formă prescurtată a lui -„*yos*" care apare și în sanscrită, zendă, greacă și latină, fie ca sufix de comparativ, fie în alcătuirea sufixului prin care se redă superlativul sintetic) și „*is-an*" (particula „*an*" s-a adăugat pentru a facilita declinarea), se mai folosesc și sufixele –„*ôs*", -„*ôsa*",

Scanned with OKEN Scanner

-„*ôsan*". Ex.: sutu (dulce), sutisa (mai dulce); hardu (dur), hardisa (mai dur); svinthosan (mai puternic).

În **vechea limbă germanică de nord**, comparativul se formează cu ajutorul sufixelor –„*iro*" (în cazul adjectivelor în -o-, -yo-, -i- şi -u-) şi -„*oro*" (în cazul adjectivelor în -o-), înrudite cu sufixele gotice -„*isa*" şi -„*osa*".

Este interesant de remarcat că, atât forma gotică de comparativ în -„*ôs*" cât, mai ales, forma de comparativ în -„*or*" din vechea limbă germanică de nord corespund formei latine de comparativ (din minor).

În **limbile baltice** comparativul se construieşte, *sintetic*, cu ajutorul unor sufixe derivate din –„*yos*". Astfel, în **prusiana veche** [17], comparativul se redă prin sufixele –„*is*" şi –„*ais*", iar în **lituaniană** [18] prin –„*esnis*" (F. Bopp explică prezenţa grupului „sn" ca pe o transpunere a grupului „ns", întâlnit în sanscrită în sufixul –„*iyans*", folosit în cazul în care se urmăreşte accentuarea opoziţiei dintre cei doi termeni comparaţi.)

În **borusiană**, sufixul de comparaţie este -„*aisi*"; ţinând seama de faptul că *a* aparţine temei pozitivului, sufixul de opoziţie este –„*isi*", ce nu este decât o formă lărgită a lui –„*is*".

În **slava veche**, comparativul se formează cu ajutorul sufixelor –„*(j)is*" şi –„*e-jis*" (ca în „boljis" şi „novejis"), derivate din sufixul comparativ sanscrit –„*iyas*".

Ca şi în **latină**, în **limbile germanice** şi în cele **balto-slave**, sufixul -„*tero*", foarte mult folosit în *sanscrită* şi *greacă*, nu se regăseşte decât în unele forme pronominale şi în denumirea unor numerale ordinale (de exemplu, în slava veche, în „*vŭtorŭ*" – al doilea).

În **armeană** [19], comparativul se exprimă tot prin *forme sintetice*, sufixul utilizat fiind –„*guin*". Ex.: „basum" (mult), „basm-a-guin" (mai mult).

Exprimarea superlativului, ca şi aceea a comparativului, se face în vechile limbi indo-europene, în general, prin *forme sintetice* realizate cu ajutorul unor sufixe sau – mai rar - al unor prefixe.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel, în **indo-iraniană** [20], comparativului sintetic în -„*yas*", -„*is*" îi corespunde superlativul format cu sufixul –„*istha*", -„*ista*", iar comparativului în –„*tara*", superlativul în -„*tama*". Menționăm că *sanscrita* foloseşte pe scară relativ redusă sufixul de superlativ -„*ista*", formele folosite frecvent fiind cele în -„*tama*". Ex.: punya -tama = cel mai pur; mahat-tama = cel mai mare. F. Bopp consideră că prima silabă a sufixului –„*ista*" reprezintă o formă contractată a lui –„*yas*", sufixul de superlativ fiind, de fapt, -„*ta*", pe care îl regăseşte (alături de sufixul de superlativ -„*tama*") în alcătuirea denumirilor numeralelor ordinale. Ex.: „vinsati-tama-s" = al douăzecilea. Acest fapt nu trebuie să ne mire, deoarece ideea marcată de sufixul de superlativ are o mare afinitate cu aceea de aşezare într-o anumită ordine, într-o ierarhie, exprimată de numeralele ordinale.

În **zendă** şi în **vedică** [21], superlativele formate cu sufixul –„*ista*" sunt numeroase. Ex.: „asista" = „cel mai rapid", în zendă şi în vedică; „masista" = „cel mai mare", în zendă.

Latina exprimă ideea de superlativ prin forme, în general, *sintetice*, realizate – mai ales – cu sufixele –„*issimus*", -„*issumus*" (derivate din sufixul –„*is*" al comparativului, format – prin prescurtare – din –„*yos*"), forme care au înlocuit sufixul de superlativ –„*isto*". Ex.: carus (drag), carissimus (cel mai drag)).

Sufixul de superlativ –„*tama*" a devenit în latină –„*timus*" sau -„*tumus*" (ex.: optimus, intimus, ultimus, postumus) şi –*simus* (prin schimbarea lui t în s)). Ex.: multum (mult), mag-is (mai mult) şi maximus (mac-simus) pentru mag-simus (cel mai mult).

În *limbile germanice vechi* s-a generalizat redarea superlativului prin forme sintetice ce folosesc sufixe derivate din –„*isto*": sufixul –„*osto*", pentru adjectivele ce fac comparativul în –„*oso*", şi –„*isto*", pentru cele cu comparativul în –„*iso*".

Limbile balto-slave au pierdut aceste forme de superlativ. Urme ale superlativului format cu sufixe derivate din –„*isto*" se regăsesc doar în unele cuvinte, ce nu mai au însă sens de superlativ ca, de exemplu, în substantivul din slava veche „nevesta" (tânără

Scanned with OKEN Scanner

căsătorită); forma „nevesta" este considerată a fi superlativul adjectivului „novu", cu forma de comparativ „novei".

Superlativul relativ este redat în slava veche prin formele comparativului.

Superlativul absolut se exprimă în slavă atât printr-o formă analitică, cu ajutorul adverbului, „dzelo" (foarte), cât şi prin forme sintetice, realizate cu prefixul „*pre*"- (corespunzător lui *per-* în lat. şi *tra-* în ital. Ex.: „dzelo veliku" sau „preveliku" = „foarte mare".

În slava veche se constată apariţia unei forme proprii, sintetice, de superlativ, realizate cu ajutorul prefixului „*nai*"-, adăugat la forma de comparativ a adjectivului şi adverbului. Această formă, la început rară şi folosită aproape numai în cazul superlativelor adverbiale (ex.: „nai veste" = „cel mai"), s-a extins treptat, devenind o formă obişnuită, atât pentru adjectiv cât şi pentru adverb, în aproape toate limbile slave. Ex.: „najveci" = „cel mai mare" (în sârbo-croată); adj. „najwiekszy" şi adv. „najwiecej"= „cel mai mare" (în polonă); adv. „nejvice" (cu acelaşi sens, în cehă); „najbilsyj" (în ucraineană). Menţionăm că, în rusă, construcţia sintetică cu ajutorul prefixului slavon „*nai*"- este livrescă, superlativul exprimându-se, de obicei, printr-o construcţie perifrastică (vezi *Capitolul III* C).

În concluzie, vechile limbi indo-europene (sanscrită, vedică, zendă, greacă, latină, limbi germanice, limbi baltice, limbi slave), gradele de comparaţie (mă refer în primul rând la comparativul de superioritate şi la superlativul relativ, cu menţiunea că distincţia dintre superlativul relativ şi cel absolut nu era, întodeauna, foarte clară ca formă) erau exprimate, aproape exclusiv, prin *forme sintetice*, realizate – de regulă – cu ajutorul *sufixelor*.

Se remarcă productivitatea deosebită a *sufixelor* -„*tara*"(folosit pentru exprimarea comparativului) şi –„*tama* (folosit pentru exprimarea superlativului relativ), utilizate – cu precădere – în

Scanned with OKEN Scanner

sanscrită şi greacă, dar care se regăsesc şi în multe alte limbi indo-europene vechi, ca şi a *sufixelor* –„*iyas*" (cu variantele –„*yos*", -„*is*", -„*ior*", -„*ius*", -„*iro*", -„*oro*"etc.) şi -„*ista*" (-„*istha*" etc.) care, deşi se întâlnesc şi în sanscrită, servesc la formarea comparativului (-„*iyas*") şi a superlativului relativ (-„*ista*"), mai ales în limba latină, în limbile germanice, baltice, slave.

Note

1. Marius Sala, Ioana Vintilă-Rădulescu, *Limbile lumii*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, pp. 115-116.

Limbile indo-europene reprezintă cea mai mare familie de limbi din lume, cuprinzând majoritatea limbilor din Europa şi multe limbi din Asia; s-au extins în America şi Australia şi sunt răspândite, ca limbi secunde, în Africa şi Oceania. Numele de limbi „indo-europene", propus de Th. Young în 1814, este o denumire convenţională bazată pe extensiunea geografică şi consacrată prin tradiţie, deşi nu corespunde cu totul realităţii (în această arie se vorbesc şi limbi ne-indo-europene, iar limbile indo-europene s-au extins şi în afara ei).

Între unele limbi indo-europene îndepărtate s-au observat asemănări încă din secolul al 17-lea, dar studiul acestor limbi a luat o amploare deosebită mai ales după ce în secolul al 18-lea, s-a descoperit *sanscrita*. Principalele trăsături ale limbilor indo-europene au fost stabilite de Fr. Bopp, la începutul secolului al 19-lea. Cele două tipuri (kentum şi satem) se caracterizează prin unele particularităţi fonetice, gramaticale şi lexicale.

Din punct de vedere tipologic, familia limbilor indo-europene pare să constituie o verigă intermediară între limbile din nord (uralo-altaice) şi cele din sud (caucaziene, semitice).

Cele mai vechi atestări sunt în hitită (cca. 1700 î.e.n.).

Limbile indo-europene derivă probabil dintr-o limbă indo-europeană *comună* (proto indo-europeana) neatestată (ipoteză formulată la sfârşitul secolului al 18-lea), care a fost reconstruită prin metoda comparativ-istorică. Diferenţierile dialectale survenite încă din perioada de „comunitate", urmate de scindări repetate (cu privire la natura cărora savanţii nu s-au pus încă de acord), au dus la formarea diferitelor ramuri din care, prin evoluţie

Scanned with OKEN Scanner

în timp, s-a ajuns la limbile indo-europene de azi, vorbite de aproximativ jumătate din populaţia globului.

2. François Bopp, *Grammaire comparée des langues indo-européennes*, vol. II, Paris, Imprimerie Nationale, pp. 175-209.

În această lucrare, de o importanţă capitală pentru lingvistica limbilor indo-europene, Fr. Bopp analizează modul cum se exprimă gradele de comparaţie în diferite limbi indo-europene vechi ca în: *sanscrită, zendă, vedică, latină, limbile germanice, lituaniană, slava veche, armeană* etc.. Studiul efectuat de Fr. Bopp, foarte bogat în informaţii, dar şi în foarte interesante ipoteze, conexiuni şi interpretări originale, scoate în relief înrudirile dintre limbile indo-europene vechi (dintre sanscrită, greacă, latină, slava veche etc.) care – printre alte asemănări – formează gradele de comparaţie prin procedee sintetice, cu ajutorul unor sufixe ce derivă unele din altele (aplicând legile foneticii, Fr. Bopp explică forma fiecărui sufix folosit, în diferite limbi, la exprimarea comparativului şi superlativului). El subliniază productivitatea deosebită a sufixelor –„*tara*" (folosit pentru exprimarea comparativului) şi –„*tama*" (folosit pentru exprimarea superlativului), utilizate – cu precădere – în sanscrită şi greacă, dar care se regăsesc şi în multe alte limbi indo-europene vechi, ca şi a sufixelor –„*iyas*" (cu variantele –„*yos*", -„*is*" etc.) şi -„*ista*" (-„*istha*" etc.) ce, deşi întâlnite şi în sanscrită, servesc la formarea comparativului (-„*iyas*") şi a superlativului (-„*ista*"), mai ales în *latină, greacă, limbile germanice* şi *limbile balto-slave.*

3. K. Brugmann, *Abrégé de grammaire comparée des langues indo-européennes*, Paris, Librairie Klincksieck, 1905, pp. 337-342.

Făcând o sinteză a datelor privitoare la exprimarea gradelor de comparaţie în limbile indo-europene vechi, autorul enumeră, pentru comparativ, sufixele: -„*ies*", -„*ios*", -„*is*", productive în *indo-iraniană, greacă, italică, germanică, baltică, slavă.* Ex.: svadi-yas – în sanscrită; svav-ior – în latină; sut-iz-a – în gotică; suoz-iro – în vechea germanică de nord etc.. K. Brugmann consideră că sufixele caracteristice superlativului (-„*tama*", -„*ista*") sunt mai recente decât cele ale comparativului şi observă (ca şi Fr. Bopp) că ele se regăsesc în denumirile date numeralelor ordinale.

Făcând un istoric al morfemelor de comparaţie, K. Brugmann arată că ele au ajuns să îndeplinească acest rol deoarece, la origine, au făcut parte din cuvinte al căror sens implica ideea de comparaţie; acest fapt apare

Scanned with OKEN Scanner

foarte clar în cazul morfemelor superlativului ce provin din denumirile date numeralelor ordinale.

Sufixele –„*ero*" şi –„*tero*", care vin de la o serie de adverbe de loc, nu exprimau – la început – decît noţiunea de contrast dintr-o comparaţie: „uperos" = „ce se află sus şi nu jos"; ndheros = „ce se află jos şi nu sus" etc. Mai târziu, un cuvânt ca „neuoteros" = „nou" n-a mai fost utilizat numai pentru a marca opoziţia faţă de „senoteros" = „vechi", ci şi pentru a exprima ideea de „nu atât de". Aceste forme au intrat astfel în sfera „gradaţiei", unde se aflau încă dinainte formele în -„*ies*" şi le-au făcut concurenţă acestora în indo-iraniană şi în greacă.

K. Brugmann arată că, adeserori, comparativul şi superlativul se folosesc împreună, ca în ex.: „homo inertior et inertissimus" (lat.). Acest fapt se explică prin aceea că formele în –„*ies*" exprimau o anumită însuşire numai când ea se afla la un nivel înalt şi că toate formele de comparaţie puteau fi folosite fără ca termenii de comparaţie să fie numiţi.

Gruparea sistematică a formelor de comparativ şi de superlativ la un loc cu cea de „pozitiv" este relativ recentă. Consolidarea seriei de gradare pozitiv – comparativ – superlativ s-a făcut după ce pozitivului i s-a recunoscut statutul de formă fundamentală, pornind de la care se pot forma toate celelalte grade de comparaţie.

Autorul dă exemple din care se vede că, adeseori, adjective ce aveau deja un morfem de comparaţie au mai primit unul ca în: *crestha-tara*-s = „mai mult decât excelent", în sanscrită; *inter-ior*, în latină; *hum-ists*, în gotică etc.

4. André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, Paris, vol. II, IAC, 1958, pp. 566-595.

Autorul prezintă tabloul general al modalităţilor de formare a comparativului şi superlativului în principalele limbi indo-europene vechi, insistând – în mod deosebit – asupra limbilor slave pe care le urmăreşte, în evoluţia lor, până la limbile slave vorbite astăzi.

André Vaillant porneşte de la limbile slave vechi şi arată că limbile slave de azi, ca şi cele vechi, exprimă comparativul prin *forme sintetice,* folosind sufixe înrudite între ele, ca: -„*iji*" (în sârbo-croată); -„*ejsi*" (masc.), -„*ejsa*" (fem.), „*ejse*" (neutru) – în slovenă; -„*ee*" (în rusă); -„*isyj*" şi –„*syj*" (în ucraineană); -„*szy*" (în poloneză); -„*ejsi*" şi –„*si*" (în cehă). O formă de comparativ cu totul deosebită de cele înâlnite în celelalte limbi slave (formă

Scanned with OKEN Scanner

pe care autorul o prezintă fără să-i explice originea) este cea din *bulgară*, care exprimă acest grad de comparație prin prefixul „*po*"–.

5. Făcând o analiză a naturii sufixelor prin care se exprimă gradele de comparație în vechile limbi indo-europene, Fr. Bopp (*op. cit.*, pp. 175-209) arată că, deoarece comparativul presupune întodeauna existența a doi termeni, iar superlativul relativ existența a mai mulți, *este firesc ca sufixele prin care se redau aceste grade de comparație să se regăsească și la alte părți de vorbire care implică ideea de dualitate sau de pluralitate.* Astfel, în *sanscrită*, există pronumele: „katara-s" („care dintre cei doi"?) și „katama-s" („care dintre mai mulți"?), „ekatara-s" (unul din doi) și „ekatama-s" („unul din mai mulți"). În *latină* și în *limbile germanice*, sufixul –„*tara*", care nu se folosește în cazul comparativelor adjectivelor și adverbelor, s-a păstrat în formele pronumelor; în latină, el a luat forma -„*tero*" (ter, terum) și – în *gotică* – forma -„*thara*". Exemple: uter, neuter, alter (în latină); „hvo-thar" = „care din doi" (în gotică).

Fr. Bopp arată că există și prepoziții care prezintă sufixul comparativ sau superlativ. Acest fapt – spune autorul – nu trebuie să ne mire, deoarece „toate prepozițiile marchează, în esența lor, cel puțin la origine, un raport între două direcții contrare". Astfel, prepozițiile „pe", „în afara" etc. au drept poli opuși și ca puncte de comparație raporturile marcate prin prepozițiile „sub", „înăuntru". Așa se explică, în latină, prezența sufixului comparativ –„*ter*" din *prepozițiile:* inter, proeter, propter, subter etc. *Limbile germanice*, mai mult încă decât latina, au fost înclinate să *unească prepozițiile cu sufixul comparativ.* Astfel, sanscritului *antar* și latinescului *inter* le corespund, în germana modernă, forme ca „*unter*" (sub) și goticul „*undar*" (silaba „*dar*" reprezintă – evident – sufixul comparativ). *Lituaniana* a păstrat sufixul comparativ –„*tara*" sub forma –„*tra*", ca în „*antra-s*" (al doilea). *Slava veche* prezintă același sufix *în numeralul ordinal,* „vutoru" (al doilea), ca și în *pronumele „kotoru"* („care") și „*jeteru*" („cineva"). Forma „*kotoru*" coincide aproape cu sanscritul „*katara-s*" și cu alte forme congenere din limbile indo-europene

Prezența sufixelor -„*tara*" (pentru comparativ) și –„*tama*" (pentru superlativ) se întâlnește adeseori în denumirile numeralelor ordinale din diferite limbi, fapt ce se explică prin aceea că această parte de vorbire implică și ea, ca sens, ideea de comparație, de așezare într-o ordine, de ierarhizare. Ex.: „vinsati tama-s" = „al douăzecilea".

Scanned with OKEN Scanner

6. Prima descriere ştiinţifică modernă a limbii sanscrite a fost dată de Colebrooke, care e considerat a fi întemeietorul filologiei sanscritei; el s-a inspirat din opera gramaticului indian Panini (sec. 5-4 î.e.n.). Înaintea lui Colebrooke, William Jones arătase că *sanscrita*, adusă în India din NV pe la mijlocul mileniului 2 î.e.n., *se înrudeşte cu greaca, latina, gotica, celtica*, care ar proveni toate dintr-o limbă comună dispărută. Sanscrita se utilizează şi astăzi ca limbă a comunicării savante orale şi scrise (ca şi latina). Ea a servit, timp de peste 3 milenii, ca limbă literară, ştiinţifică şi religioasă, purtătoare a celei mai vechi şi bogate literaturi din India şi a budhismului (Marius Sala şi Ioana Vintilă-Rădulescu, *op. cit.*, p. 215).

7. Originea sufixului -„*tara*" se află, după Fr. Bopp (*op. cit.*, p. 115), în rădăcina „*tar*"din „*transgredi*"; de la această rădăcină s-au format, printre altele, prepoziţia *zendă „tarô"* („dincolo"), prepoziţia *vedică „tiras"* („dincolo), prepoziţia *celtică „tar" („dincolo"), latinescul „trans", goticul „thair-h" şi germanul „durch"*.

8. Limbă indo-europeană din ramura indo-iraniană, grupul iranian de Vest. Persana veche este atestată în sec. 6-4 î.e.n.

9. Caracterizând limba greacă, Marius Sala şi Ioana Vintilă-Rădulescu (*op. cit.*, p. 101) afirmă că, deşi este una dintre cele mai vechi limbi atestate (tradiţie literară de 27 de secole), ea nu s-a diferenţiat prea mult în timp şi spaţiu. Deosebirile dintre diferitele etape ale limbii greceşti: veche sau elină (până în sec. 4 î.e.n.), koine (sec. 4 î.e.n. – sec. 6 e.n.), medie sau bizantină (sec. 6-1453) şi modernă sau neogreacă, nu sunt foarte mari.

10. Răspândită la început în jurul Romei, limba latină s-a extins şi a înlăturat celelalte limbi din Italia (etrusca, osca, falisca, veneta, mesapica) şi din alte regiuni (ilira, celtica, retica), cu excepţia limbii greceşti. A fost limba oficială a Imperiului Roman, vorbită din Portugalia până la Golful Persic. În evul mediu este un mijloc de comunicare internaţional, ca limbă a ştiinţei, filozofiei şi teologiei. A fost folosită, până în secolul al 19-lea, în multe universităţi europene. Alături de limba literară, a existat (sec. 2 î.e.n. – sec. 7 e.n.) o variantă populară, vorbită (latina vulgară), din care s-au dezvoltat limbile romanice.

11. V.M. Burlă, *Gramatica limbii greceşti*, Bucureşti, 1873.

12. I.I. Bujor şi Fr. Chiriac, *Gramatica limbii latine* (ed. a II-a), Bucureşti , Editura Ştiinţifică, 1971, pp. 49-53.

13. Caracterizând *limbile germanice*, Marius Sala şi Ioana Vintilă

Scanned with OKEN Scanner

Rădulescu (*op. cit.*, p. 97) arată că această familie de limbi indo-europene cuprinde 12 limbi actuale şi mai multe limbi dispărute (grupa de est). Limbile dispărute sunt puţin sau deloc cunoscute; ceva mai bine cunoscută este *gotica* (din grupa de est). Ele ar deriva dintr-o limbă unică, neatestată (*proto-germanica*) care s-ar fi despărţit de restul limbilor indo-europene puţin înainte de 500 î.e.n.

14. *Limbile baltice* reprezintă o ramură de limbi indo-europene din grupa orientală (satem) ce cuprinde 2 limbi vii (letona şi lituaniana) şi 5 limbi dispărute. *Sunt cele mai arhaice* dintre limbile indo-europene moderne, având o dezvoltare întârziată din cauza poziţiei lor periferice şi izolate. Prezintă trăsături comune, în fonologie, structură gramaticală, lexic şi derivare, cu ramura limbilor slave, fapt ce s-ar datora unei presupuse unităţi lingvistice balto-slave ce ar fi existat între anii 2000 şi 1500 î.e.n.

15. *Limbile slave* reprezintă o familie de limbi indo-europene al căror teritoriu primitiv era situat la nord de Carpaţi, în bazinul Bugului şi al Niprului; ulterior ele s-au răspândit spre vest şi sud, alcătuind 3 grupuri, cu particularităţi distincte: *oriental* (rusă, ucrainiana, bielorusă), *occidental* (polonă, cehă, slovacă, sorabă, polabă, caşubă) şi *meridional* (bulgară, sârbo-croată, macedoneană, slovenă). În comparaţie cu limbile romanice şi germanice, limbile slave (cu excepţia bulgarei şi a macedonenei) au un *caracter mai unitar şi mai conservator* (sunt mai apropiate de indo-eruropeană). Limbile slave moderne provin dintr-o limbă *slavă comună*, care se pare că a fost vorbită în primele secole ale erei noastre. *Slava veche* (paleoslava) este o limbă dispărută.

16. Veche limbă germanică (dispărută), ce face parte din grupul limbilor germanice de est .

17. Limbă baltică dispărută, ce făcea parte din grupul de vest.

18. Limbă indo-europeană din ramura baltică, grupul de est. Este una dintre cele mai arhaice limbi indo-europene actuale, fiind – pentru gramatica comparativ istorică – tot atât de utilă ca şi gotica şi latina. Dintre limbile indo-europene, este – poate – cea mai apropiată de indo-europeana primitivă. Prezintă multe asemănări cu forme din sanscrita vedică şi din greaca veche homerică

19. Limbă izolată ce face parte din familia indo-europeană, grupul oriental (limbă satem). Este inclusă în familia indo-europeană în 1837, de H. Petermann, dar e considerată limbă iraniană. În 1897. L. Hubschmann

Scanned with OKEN Scanner

a arătat că *armeana* nu face parte din această ramură, elementele iraniene reprezentând împrumuturi. Din cauza îndepărtării față de tipul indo-european şi a elementelor de alte origini, armeana a fost considerată *limbă mixtă*.

20. *Indo-iraniana* este o limbă dispărută care s-ar fi desprins din indo-europeana primitivă în anii 2000-2500 î.e.n. La începutul mileniului 2 î.e.n., s-ar fi scindat în *iraniana veche* şi *sanscrită*. După alte păreri, limba indo-iraniană ar fi rezultatul unirii temporare a unor dialecte indo-europene diferite.

21. *Vedica este cea mai veche formă cunoscută a limbii sanscrite*. Este limba celor 4 cărți sacre ale religiei brahmane, numite *Vede* (cea mai veche, *Rigveda*, a fost creată, probabil, în a 2-a jumătate a mileniului 2 î.e.n. în NV Indiei). *Vedele* s-au transmis pe cale orală. Se crede că notarea lor în scris, deşi târzie, reproduce fidel limba veche.

Capitolul III: Modalități de exprimare a gradelor de comparație în principalele familii de limbi indo-europene moderne

A: în limbile romanice;
B: în limbile germanice;
C: în limbile slave.

A. Modalități de exprimare a gradelor de comparație în principalele limbi romanice: româna [1,2]), italiana [3], franceza [4], spaniola [5], portugheza [6], pornind de la exprimarea acestora în latina clasică [7] şi în latina vulgară [8].

După cum s-a arătat în capitolul anterior, *latina clasică* (ca majoritatea limbilor indo-europene vechi) exprimă comparativul şi superlativul relativ (interpretat uneori, în funcție de context, şi ca superlativ absolut) mai ales prin forme sintetice, obținute cu ajutorul sufixelor.

Astfel, pentru a forma comparativul unui adjectiv, se înlocuieşte terminația genitivului singular masculin prin sufixele: -„*ior*", pen-

Scanned with OKEN Scanner

tru masculin şi feminin (ex.: „carus", „carior") şi –„*ius*", pentru neutru (ex.: „fortis", „fortius"). Comparativul adverbelor se exprimă sintetic prin forma de neutru, la nominativ – acuzativ singular, a adjectivului la comparativ (ex.: altius, fortius).

Superlativul adjectivelor se construieşte înlocuind terminaţia genitivului singular masculin prin sufixele: -„*issimus*" (masculin), -„*issima*" (feminin) şi –„*issimum*" (neutru) (ex.: carus, carissimus, -a, -um).

Superlativul adverbial ia forma superlativului adjectival la cazul instrumental (ex.: „altissime").

O serie de adjective formează gradele de comparaţie de la altă tulpină decât cea a pozitivului. Le menţionez aici pentru că, în ciuda neregularităţii lor, fiind – în schimb – foarte mult folosite în vorbire, s-au transmis în toate limbile romanice (mai puţin în română): bonus, -a, -um (pozitiv), melior, -ius (comparativ), optimus, -a, -um (superlativ); malus, -a, -um (pozitiv), peior, -ius (comparativ), pessimus, -a, -um (superlativ); magnus, -a, -um (pozitiv), maior, -ius (comparativ), maximus, -a, -um (superlativ); parvus, -a, -um (pozitiv), minor, -nus (comparativ), minimus, -a, -um (superlativ); multus, -a, -um (pozitiv), plus, pluris (comparativ), plurimus, -a, -um (superlativ).

Acelaşi lucru s-a petrecut şi cu adverbele corespunzătoare, unele dintre ele fiind folosite, sub o formă adaptată, la formarea gradelor de comparaţie din limbile romanice: bene, melius, optime; multum, magis (sau plus), maxime; parum, minus, minime.

În latina clasică, comparativul şi superlativul relativ de superioritate se exprimă analitic numai în cazul în care adjectivul (la pozitiv) se termină în unul din grupurile *–ius, -eus, -uus*, care ar fi prezentat mari dificultăţi fonetice la adăugarea sufixelor *–ior* şi *–ius*. Aceste adjective prezintă, la comparativ şi superlativ, forme analitice, construite cu ajutorul adverbelor *magis* (la comparativ) şi *maxime* (la superlativ). Ex.: „egregius" („distins"); „magis egregius" („mai distins"); „maxime egregius" (în funcţie de context, „cel mai distins" sau „foarte distins").

Scanned with OKEN Scanner

Dacă comparativul şi superlativul relativ de superioritate se exprimă, în latina clasică, în general, prin forme sintetice, comparativul şi superlativul relativ de inferioritate, ca şi comparativul de egalitate se exprimă întotdeauna analitic cu ajutorul adv. *minus/minime*, respectiv *tam*, urmate de forma pozitivului.

Superlativul absolut este şi el, adeseori, o construcţie analitică, realizată cu ajutorul adverbului *maxime* + adj/adv.

Este interesant de remarcat că, atât comparativul cât şi superlativul adj./adv. puteau fi folosite în latină fără „complement de comparaţie", în construcţii în care era explicitat numai primul termen al comparaţiei, în timp ce al doilea – termenul de comparaţie – lipsea. În aceste cazuri se indica doar gradul intensităţii calităţii, fără să se facă o comparaţie propriu-zisă, iar forma de superlativ admitea, în funcţie de context, sensul de superlativ relativ sau pe acela de superlativ absolut.

În general însă, formele celor două grade de comparaţie erau urmate de un complement circumstanţial de mod ce explicita termenul de comparaţie.

Caracterul mai concret şi mai expresiv al redării gradelor de comparaţie ale adj./adv. prin construcţii analitice face ca, în latina vulgară [9], acest procedeu să se generalizeze, extinzându-se şi în cazul comparativului de superioritate şi al superlativului relativ care, în latina cultă, se exprimau – aproape întotdeauna – prin forme sintetice. Utilizarea procedeului analitic de formare a gradelor de comparaţie a permis, în latina vulgară, o îmbogăţire a mijloacelor de expresie. În exprimarea gradelor de comparaţie se introduc adverbe noi ce aduc atât o anumită variaţie, cât şi o mai bună nuanţare. Astfel, pentru formarea comparativului de superioritate, alături de adverbul „magis" aşezat înaintea adjectivului (sau a adverbului) la pozitiv, apare şi adverbul „plus", iar în cazul superlativului, adverbul „maxime" (aşezat în faţa adjectivului /adverbului la pozitiv) este înlocuit, adeseori, cu adverbele „bene, „valde" etc.

Acest proces de împrospătare şi de diversificare a formanţilor,

Scanned with OKEN Scanner

foarte accentuat mai ales în cazul superlativului absolut unde, în latina târzie, se întâlnesc – pe lângă expresii ca „bene gloriosus", „valde inutile" etc., şi expresii ca „super infelix pater", „satis admirabile", s-a născut ca urmare a faptului că expresivitatea acestora se uza repede din pricina frecvenţei ridicate cu care erau folosite în vorbirea curentă.

Limbile romanice păstrează structura semantică pe care o avea categoria comparaţiei în latina clasică, dar adoptă şi sistemul de exprimare a gradelor de comparaţie din latina vulgară, folosind – aproape în exclusivitate – procedeul analitic, mai expresiv, mai variat, mai concret [10].

Astfel, începând cam din sec. 5 e.n., limbile romanice construiesc comparativul de superioritate (redat sintetic în latina clasică, dar analitic în cea vulgară) fie cu adverbe ce descind din adverbul latin „magis" („mai" – în română; „mes" – în catalană; „más" – în spaniolă; „mais" – în portugheză), fie cu adverbe ce descind din formantul latin „plus", de utilizare mai târzie („più" – în italiană; „plus" – în franceză), aşezate în faţa adjectivului sau adverbului la gradul pozitiv.

Formarea comparativului de egalitate şi de inferioritate, exprimate analitic atât în latina clasică cât şi în cea vulgară, continuă acest procedeu, folosind o serie relativ bogată de adverbe cu valoare cantitativă ce descind din adverbul latin „tantum" (pentru comparativul de egalitate) şi din adverbul latin „minus" (pentru comparativul de inferioritate), aşezate în faţa adjectivului (sau adverbului) la pozitiv.

Astfel, pentru formarea comparativului de egalitate, limbile romanice folosesc: „tot atât de", „tot aşa de", „la fel de" – în română; „tanto" – în italiană; „tant" – în franceză, unde se mai utilizează şi adverbele „autant", „aussi"; „tanto" cu varianta „tan " - în spaniolă; „tao" - în portugheză.

Pentru formarea comparativului de inferioaritate se utilizează adverbe ce descind din latinescul „minus": „mai puţin" – în română; „meno" – în italiană; „moins" – în franceză; „menos" în spaniolă şi portugheză.

Scanned with OKEN Scanner

În limbile romanice, ca şi în latina vulgară, comparativul de superioritate şi superlativul relativ au forme identice. Ca marcă diferenţiatoare, pentru superlativul relativ, limbile romanice folosesc forme ce corespund fonetic pronumelui demonstrativ latin „ille", forme asimilabile cu articolul hotărât (ex.: „il più alto" – în italiană; „la plus belle" – în franceză).

În romînă, această funcţie este îndeplinită de art. demonstrativ „cel" (ex.: „cel mai bun"). Există şi cazuri în care superlativul relativ este redat numai prin forma de comparativ (ex.: „il ragazzo più alto" – în italiană; „nepotul mai mare" = „nepotul cel mai mare" – în română).

Dacă, după cum am văzut, redarea tuturor gradelor de comparaţie prin forme analitice poate fi considerată o caracteristică tipologică a limbilor romanice, trebuie totuşi să menţionăm că şi în aceste limbi, mai puţin în română, există un mic grup de adjective cu comparativ şi superlativ sintetic, moştenit din latină (ex.: „melior" – în latină; „migliore" – în italiană; „meilleur" – în franceză; „mejor" – în spaniolă; „melhor" – în portugheză; sau, de la latinescul „peior": „peggiore" – în italiană; „pire" – în franceză; „peor" – în spaniolă; „pior" – în portugheză; sau, de la latinescul „minor": „minore" – în italiană; „moindre" – în franceză; „menor" – în spaniolă; „menor" – în portugheză).

Aceleaşi urme de comparativ/superlativ sintetic se regăsesc şi în clasa adverbelor (ex.: de la latinescul „melius": „meglio" – în italiană; „mieux" – în franceză; sau de la latinescul „peius": „peggio" – în italiană; „pis" – în franceză; sau, de la „minus" – în latină –: „meno" – în italiană; „moins" – în franceză; „menos" – în spaniolă şi portugheză).

Uneori, conform tendinţei generale de a reda gradele de comparaţie prin forme analitice, aceste forme sintetice sunt dublate de forme analitice (ex.: „migliore" sau „piu buono"; „minore" sau „piu piccolo" – în italiană; „pire" sau „plus mauvais"; „moindre" sau „plus petit" – în franceză).

Superlativul absolut, pe care unii lingvişti, ţinând seama de conţinutul său semantic, îl consideră mai mult o formă stilistică decât un grad de comparaţie propriu-zis, se construieşte, în limbile

Scanned with OKEN Scanner

romanice, cu ajutorul unor adverbe (derivate din latină), aşezate în faţa adjectivului sau adverbului la gradul pozitiv (ex: „multum" – în latină; „mult" – în română; „molto" – în italiană; „molt" – în franceza veche; „muy" – în spaniolă; „muito" – în portugheză; de la latinescul „forte", „foarte" – în română; de la latinescul „trans", „très" – în franceză; de la latinescul „bene", „bien" – în franceză).

După cum am mai spus, redarea gradelor de comparaţie prin forme analitice favorizează continua îmbogăţire şi diversificare a mijloacelor de expresie, în aşa fel ca ele să nu se uzeze şi să-şi păstreze expresivitatea. Cel mai bun exemplu îl constituie exprimarea noţiunii de superlativ absolut, pentru care fiecare limbă romanică poate recurge şi la alte unităţi lexicale ce devin, în context, sinonime cu adverbele enumerate mai sus (ex.: „grozav de...", „uimitor de..." etc.). Aceeaşi funcţie o îndeplineşte şi repetarea adjectivului/adverbului, folosită – cu efecte stilistice – în toate limbile romanice.

Trebuie să menţionăm că în italiană, spaniolă, portugheză şi – cu totul sporadic – în franceză şi română, anumite adjective şi adverbe prezintă forme sintetice de superlativ absolut, sufixul cu care sunt construite aceste forme fiind împrumutat din latină (ex: „altissimo" – în italiană; „richissime" – în franceză; „altissimo" – în spaniolă; „altissimo" – în portugheză). Ca împrumuturi din latină, au intrat în limbile romanice şi unele forme supletive de superlativ absolut sintetic care se folosesc în paralel cu formele analitice existente în fiecare limbă. Ex: „foarte mic" = minim" – în română; „muito pequeno" = „pequenissimo" = „minimo"(„foarte mic") – în portugheză.

B. Modalităţi de exprimare a gradelor de comparaţie în principalele limbi germanice (germana [11]şi engleza[12])

Mai conservatoare, în această privinţă, decât limbile romanice, *limbile germanice* [13] exprimă comparativul şi superlativul relativ fie, în exclusivitate, prin forme sintetice (*germana*), fie prin forme sintetice şi analitice (*engleza*). Formele sintetice sunt construite, în amândouă limbile, cu ajutorul unor sufixe (-„*er*" şi – respectiv –

Scanned with OKEN Scanner

-„(e)st" în germană şi –„er" şi – respectiv – -„est" în engleză) ce se apropie foarte mult, ca formă, de cele folosite în vechile limbi germanice din care descind (în vechea limbă germanică de nord, -„er", -„or" pentru comparativ şi –„ost", -„ist" pentru superlative). [14]

Astfel, în germana modernă, comparativul se formează prin adăugarea sufixului –„er" la pozitivul adjectivului/adverbului. Ex: schön (pozitiv); schöner (comparativ). Superlativul relativ se construieşte cu ajutorul sufixului –„(e)st", adăugat la forma de pozitiv. Ex: schön (pozitiv); schönst (superlativ). (Când îndeplineşte funcţia de atribut, este precedat de articolul hotărât. Ex: die schönste Geschichte.)

În ceea ce priveşte formarea gradelor de comparaţie, *limba engleză* ocupă o poziţie deosebit de interesantă, ea utilizînd ambele moduri de expresie: a) cel sintetic (*The Saxon Comparison*), în cazul adjectivelor şi adverbelor „scurte" (adică formate din una sau două silabe) şi b) cel analitic (*The French Comparison*) în cazul adjectivelor şi adverbelor „lungi", adică cu mai mult de două silabe.

a) *Comparativul sintetic* (saxon) se construieşte prin adăugarea sufixului *–er* la forma de pozitiv a adjectivului/adverbului. Ex: tall (înalt), taller (mai înalt). Forma sintetică de superlativ relativ se realizează cu ajutorul sufixului *–est.* Ex: tall, the tallest. Se remarcă faptul că ambele sufixe sunt identice cu acelea folosite în germană.

b) Exprimarea gradelor de comparaţie prin *forme analitice* (ca în franceză), utilizată în cazul adjectivelor/adverbelor plurisilabice, se realizează cu ajutorul adverbelor „more" („mai") pentru comparativ şi „most" („cel mai") pentru superlativ, aşezate înaintea adjectivelor la gradul pozitiv (ex: „beautiful" („frumos"), „more beautiful" („mai frumos"), „the most beautiful" („cel mai frumos")). Se remarcă faptul că, asemenea superlativului relativ german, superlativul relativ englez, când îndeplineşte funcţia de atribut, este precedat de articolul hotărât (ex: „the most beautiful girl").

Ţinând seama de denumire (*The French Comparison*), s-ar putea presupune că exprimarea gradelor de comparaţie prin forme analitice

Scanned with OKEN Scanner

ar fi rezultatul influenței limbilor romanice; oricum, ele corespund necesității de a nu mai îngreuna, în plus, pronunțarea adjectivelor lungi.

Superlativul absolut (ce ocupă un loc special printre gradele de comparație, fiind considerat de unii lingvişti mai mult o formă stilistică decât un grad de comparație propriu-zis) se redă în germană şi în engleză (aşa cum se redă în general în limbile indo-europene moderne) cu ajutorul unor adverbe aşezate înaintea adjectivului sau adverbului la pozitiv (cele mai frecvent folosite sunt „very" şi „too", pentru engleză, şi „sehr", pentru germană).

Ca şi în celelalte limbi, construcția analitică a superlativului absolut a îngăduit îmbogățirea formelor de expresie prin utilizarea unui număr foarte mare de adverbe echivalente, mai expresive (extremely, highly, miyhty, awfully etc., în engleză).

C. Modalități de exprimare a gradelor de comparație în principalele limbi slave moderne (rusa[15], ucrainiana, polona, ceha, slovena, sârbo-croata, bulgara [16])

Limbile slave moderne continuă modalitățile de exprimare a gradelor de comparație din slava veche, folosind cu precădere forme sintetice (ca şi limbile germanice moderne), construite cu ajutorul unor sufixe, în care se pot recunoaşte forme ale sufixelor corespunzătoare din slava veche: -„*iji*" (în *sârbo-croată*); -„*ejsi*" (în *slovenă*); -„*isyj*" şi –„*syj*" (în *ucraineană*); -„*szy*" (în *polonă*); -„*ejsi*" şi –„*si*" (în *cehă*).

În *bulgară*, comparativul (de asemenea sintetic) se formează într-un mod ce nu se mai întâlneşte la nicio altă limbă slavă modernă şi anume cu ajutorul prefixului „*po-*" adăugat la pozitivul adjectivului/adverbului (ex: „visok"- pozitiv, „po-visok"- comparativ). Construită cu particula „*po-*" care, fiind accentuată, este tratată ca un element semi-autonom, această formă se apropie de comparativul analitic din greaca modernă şi de acela din limbile romanice („plus").

În limba *rusă*, comparativul are două forme: a) o formă sintetică (cea mai folosită), ce se construieşte prin înlocuirea desinenței gradului pozitiv cu unul din sufixele: „*-ee*" (-„*egŭ*"), „*-e*", „*-me*" şi b) o

Scanned with OKEN Scanner

formă analitică (mai rară, folosită în cazul anumitor adjective), ce se construieşte cu ajutorul adverbelor „bolee“ sau „menee“, aşezate înaintea adjectivelor la pozitiv.

Ca şi comparativul, superlativul are două forme: a) o formă sintetică (corespunzătoare superlativului relativ) ce se construieşte cu ajutorul sufixului -„eiş“ şi b) o formă analitică (corespunzătoare superlativului absolut), ce se poate realiza în trei moduri: 1. prin folosirea adverbelor „oceni“, „naibolee“ etc. aşezate înaintea adjectivului la pozitiv; 2. cu ajutorul pronumelui „samâi“, aşezat în faţa adjectivului la pozitiv şi 3. cu pronumele „vseh“ aşezat în faţa adjectivului la comparativ.

Continuând modalităţile din vechile limbi slave, unele adjective la superlativ (forma sintetică) conţin şi prefixul „nai“- (ex: „naibolşii“ = foarte mare).

În concluzie, **limbile romanice** păstrează structura semantică pe care o avea categoria comparaţiei în latina clasică, dar adoptă modul de exprimare a gradelor de comparaţie din latina vulgară, folosind – aproape în exclusivitate – *procedeul analitic*.

Astfel, comparativul (de superioritate, de egalitate şi de inferioritate) se construieşte, în toate limbile romanice, cu ajutorul unor adverbe ce descind din adverbele latine *magis* şi *plus* (comparativul de superioritate), din adverbul latin *tantum* (comparativul de egalitate) şi din adverbul latin *minus* (comparativul de inferioritate).

Ca şi în latina vulgară, superlativul relativ are aceeaşi formă cu comparativul de superioritate; ca marcă de diferenţiere, se foloseşte, pentru superlativul relativ, articolul hotărât antepus sau, ca în română, articolul demonstrativ „*cel*”.

Mai conservatoare decât limbile romanice, **limbile germanice** exprimă comparativul şi superlativul relativ fie, în exclusivitate, prin forme sintetice (germana), fie prin forme sintetice (în cazul adjec-

Scanned with OKEN Scanner

tivelor şi adverbelor „scurte") şi analitice (în cazul adjectivelor şi adverbelor „lungi") (engleza).

Formele sintetice sunt construite cu ajutorul unor sufixe (-„*er*" şi -„*(e)st*", în germană şi -„*er*" şi -„*est*", în engleză) ce se apropie foarte mult, ca formă, de cele folosite în vechile limbi germanice din care descind (în vechea limbă germanică de nord, -„*er*" şi -„*or*", pentru comparativ, şi -„*ost*" şi -„*ist*", pentru superlativ).

Limbile slave moderne continuă modalităţile de exprimare a gradelor de comparaţie din limbile slave vechi, folosind cu precădere *forme sintetice*, construite cu ajutorul unor sufixe în care se pot recunoaşte forme ale sufixelor corespunzătoare din slava veche: -„*ee*", -„*eŭ*", -„*e*", (pentru comparativul din limba rusă), -„*ejsi*" şi -„*si*" (în cehă), -„*iji*" (în sârbo-croată), -„*syj*" (în ucraineană) etc.

În *bulgară*, comparativul se formează într-un mod ce nu se mai întâlneşte la nicio altă limbă slavă şi anume cu ajutorul prefixului „*po*"-, formă ce se apropie de comparativul analitic din limbile romanice.

În limba rusă există şi o formă analitică de comparativ, construită cu ajutorul adverbelor „bolee" sau „menee".

Note

1. *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei, 1963, vol. I, pp. 125-133.

2. Georgeta Ciompec, C. Dominte, Narcisa Forăscu, Valeria Guţu Romalo, Emanuel Vasiliu, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi pedagogică, 1985, pp. 148-149.

3. Mihaela Cîrstea-Romaşcanu, *Gramatica practică a limbii italiene*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980, pp. 63-68.

4. Gabriela Scurtu, Rodica Iordache, Anda Rădulescu, *Grammaire pratique du français*, Craiova, Editura Lotus, 1994, pp. 54-60. Această gramatică, deşi denumită practică, prezintă categoria comparaţiei într-o formă mai teoretică decât cea întalnită în majoritatea gramaticilor. Se definesc elementele comparaţiei: „termenii de comparaţie", „cuantificatul" (adjectivul calificativ) „nombrantul" (aussi, autant, plus, mieux, moins) şi „conectorul"

Scanned with OKEN Scanner

(segmentul ce leagă cei doi termeni ai comparației, de ex. „que"). Se analizează relațiile exprimate prin comparație arătându-se că termenii comparației pot să se afle într-un raport de non-incluziune (raport ce corespunde comparativului) sau într-un raport de incluziune (situație ce corespunde superlativului relativ).

5. Iorgu Iordan, Constantin Duhăneanu, *Curs de gramatică spaniolă*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1963, pp. 32-35.

6. Mihaela Ghițescu, *Mică gramatică portugheză*, București, Editura Științifică, 1984, pp. 31-35.

7. I.I. Bujor și Fr. Chiriac, *Gramatica limbii latine*, București, Editura Științifică, 1971, pp. 49-53.

8. Marius Sala (coordonator), *Enciclopedia limbilor romanice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, pp. 65-66.

9. Latina vulgară este o variantă populară, vorbită a limbii latine. Ea a existat, alături de latina literară, între secolele 2 î.e.n. și 7 e.n. Limbile romanice s-au dezvoltat din latina vulgară, așa cum o dovedește și modul de exprimare a gradelor de comparație (sintetic, în latina clasică și analitic, în latina vulgară și în toate limbile romanice).

10. În *Enciclopedia limbilor romanice* (*op.cit.*), autorii prezintă un tablou comparativ al modalităților de exprimare a gradelor de comparație în limbile romanice, pornind de la latina vulgară din care s-au dezvoltat aceste limbi.

11. E. Savin, B. Abager, A. Roman, *Gramatica practică a limbii germane*, București, Editura Științifică, 1974, pp. 171-173.

12. Alice Bădescu, *Gramatica limbii engleze*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1994, pp. 124-148.

13. Dintre limbile germanice, s-au luat în studiu *germana* și *engleza*, limbi ce fac parte, amândouă, din ramura de vest (Marius Sala și Ioana Vintilă-Rădulescu, *op. cit.* p. 77 și 95).

14. François Bopp, *Grammaire comparée des langues indo-européennes*, Paris, Imprimerie Nationale, pp. 198-200.

15. M. Bucă, G. Cernicova, *Gramatica practică a limbii ruse*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, pp. 130-135.

16. André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, vol. II, Paris, , 1958, pp. 567-595.

Scanned with OKEN Scanner

Concluzii generale

Analiza datelor privitoare la exprimarea gradelor de comparație în limbile indo-europene vechi și moderne, m-a condus la câteva concluzii ca:

În vechile limbi indo-europene (sanscrită, vedică, greacă, latină, limbi germanice, limbi baltice, limbi slave), gradele de comparație erau exprimate, aproape exclusiv, prin forme *sintetice*, realizate cu ajutorul sufixelor.

Se remarcă productivitatea deosebită a sufixelor –„*tara*" (pentru comparativ) și –„*tama*" (pentru superlativul relativ), utilizate cu precădere în sanscrită și greacă, ca și a sufixelor –„*iyas*" și –„*ista*" ce servesc la formarea comparativului (-„*iyas*") și a superlativului relativ (-„*ista*"), mai ales în latină, limbi germanice, limbi baltice, limbi slave.

În ceea ce privește limbile indo-europene moderne:

Limbile romanice păstrează structura semantică pe care o avea categoria comparației în latina clasică, dar se despart de aceasta în privința modului de exprimare a gradelor de comparație, adoptând modalitățile folosite în latina vulgară, adică *procedeul analitic*. În formarea comparativului (de superioritate, de egalitate și de inferioritate), limbile romanice folosesc adverbe ce descind din latină: *magis* și *plus*; *tantum*; *minus*.

Redarea gradelor de comparație exclusiv prin forme analitice deosebește limbile romanice de toate celelalte limbi indo-europene moderne, constituind o caracteristică tipologică a acestora.

Mai conservatoare decât limbile romanice, limbile germanice exprimă comparativul și superlativul relativ fie, în exclusivitate, prin *forme sintetice* (germana), fie prin *forme sintetice* (în cazul adjectivelor „scurte") și *analitice* (în cazul adjectivelor „lungi"), ca în engleză.

Caracterul conservator al acestor limbi este evidențiat și de forma sufixelor folosite (-„*er*" și –„*(e)st*", în germană, -„*er*" și –„*est*", în engleză), ce se apropie foarte mult de cele din vechile limbi germanice.

Scanned with OKEN Scanner

Limbile slave moderne, ca şi cele baltice, continuă modalităţile de exprimare a gradelor de comparaţie din limbile slave şi baltice vechi, folosind cu precădere *forme sintetice*, construite cu ajutorul unor sufixe în care se pot recunoaşte forme ale sufixelor corespunzătoare din slava veche.

În paralel cu formele sintetice, limba rusă foloseşte şi forme analitice de comparativ.

Analiza comparativă a formelor de exprimare a gradelor de comparaţie în limbile indo-europene vechi şi moderne a scos în evidenţă faptul că procedeele analitice sunt mai noi decât cele sintetice, aşa cum rezultă şi din studiul evoluţiei limbilor de la latina clasică la latina vulgară şi până la limbile romanice de azi.

O altă concluzie este aceea că, deşi multe limbi au evoluat diferit, analiza lor atentă scoate la iveală asemănări ce se pot explica fie printr-un strămoş comun, fie prin influenţa dintre ele, fie, în ultimă instanţă, prin faptul că sunt toate produse ale minţii umane, la fel alcătuite, şi că toate au drept scop comunicarea aceluiaşi tip de concepte.

Bibliografie

1. Alice Bădescu, *Gramatica limbii engleze*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1994, pp. 124-148
2. François Bopp, *Grammaire comparée des langues indo-européennes*, t. II, Paris, Imprimerie Nationale, pp. 175-209
3. K. Brugmann, *Abrégé de grammaire comparée des langues indo-européennes*, Paris, Librairie Klincksieck, 1905, pp. 335-343
4. M. Bucă, G. Cernicova, *Gramatica practică a limbii ruse*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980, pp. 130-135
5. I.I. Bujor şi Fr. Chiriac, *Gramatica limbii latine*, ed. a II-a, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1971, pp. 49-54
6. V. M. Burlă, *Gramatica limbii greceşti*, Bucureşti, 1873

Scanned with OKEN Scanner

7. Georgeta Ciompec, C. Dominte, Narcisa Forăscu, Valeria Guțu Romalo şi Emanuel Vasiliu, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1985, pp. 148-150

8. Mihaela Cîrstea – Romaşcanu, *Gramatica practică a limbii italiene*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980, pp. 63-68

9. Mihaela Ghițescu, *Mică gramatică portugheză*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1984, pp. 31-35

10. *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei, vol. I, 1963, pp. 125-133

11. Iorgu Iordan, Const. Duhăneanu, *Curs de gramatică spaniolă*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1963, pp. 32-35

12. Marius Sala (coordonator), *Enciclopedia limbilor romanice*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989, pp. 62-66

13. E. Savian, B. Abager, A. Roman, *Gramatica practică a limbii germane*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1974, pp. 171-173

14. G. Scurtu, R. Iordache, A. Rădulescu, *Grammaire pratique du français*, Craiova, Editura Lotus, 1994, pp. 54-60

15. André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, Paris, vol. II, 1958, pp. 567-595

Scanned with OKEN Scanner

Stadii în gramaticalizarea verbului „a avea". De la verb autonom la verb auxiliar

Fenomenul de gramaticalizare reprezintă acel proces de transformare, prezent în evoluţia unei limbi sau în trecerea de la o limbă la alta, a unui cuvînt autonom (din punct de vedere sintactic şi semantic) într-un morfem gramatical. Consecinţa obţinerii statutului de morfem gramatical a acestei unităţi este pierderea autonomiei lexico-gramaticale a cuvîntului, ceea ce înseamnă abstractizarea treptată a sensului său, uneori pînă la ştergerea totală a sensului originar, iar - în plan sintactic - restrângerea (sau chiar pierderea) valenţelor combinatorii ale cuvântului autonom, limitări de topică, anularea capacităţii nominalelor de a apărea în poziţiile de subcategorizare ale verbelor originare.

În general, procesul de gramaticalizare este unul de lungă durată, cu faze intermediare şi oscilante.

Ca verb autonom, verbul *a avea* are o semantică proprie, limitată la sensurile de *a stăpâni*, *a poseda*, *a deţine*. Când este utilizat în acest sens, verbul *a avea*, folosit la unul dintre timpurile indicativului, se caracterizează prin capacitatea sa de combinare cu un nominal subiect şi cu un nominal obiect direct. Topica lui nu este fixă, putând ocupa diferite poziţii în interiorul grupului verbal pe care îl guvernează (ex: Eu am o carte; O carte am eu; Eu, o carte am; Am eu o carte).

Gramaticalizarea accentuată a verbului *a avea* se constată în cazul formei de perfect compus. Definit, în general, ca fiind alcătuit din auxiliarul *a avea* şi participiul invariabil al verbului de conjugat, perfectul compus este considerat a fi o formă verbală compusă, ceea ce implică simpla alăturare a două verbe. Demonstrarea statutului

Scanned with OKEN Scanner

extrem de gramaticalizat al primului component din structura perfectului compus ar arăta echivocul definirii ca formă verbală compusă a acestui timp. *A avea* din structura perfectului compus este o mărime distinctă de verbul predicativ *a avea* (a cărui semantică şi ale cărui posibilităţi combinatorii le-a pierdut cu totul), dar şi de statutul de verb, în general, afirmaţie pe care o susţin bazându-mă pe imposibilitatea acestui element auxiliar de a se asocia cu diferite morfeme temporale: de imperfect, de perfect simplu, de mai mult ca perfect (grupări de tipul *aveam venit, avui venit, avusesem venit* sunt imposibile în limba română). Deci, dacă în structura perfectului compus este folosit un verb *a avea*, forma lui e limitată la prezent. Natura verbală a elementului auxiliar din perfectul compus ar putea fi demonstrată şi prin comutarea lui cu alte verbe, exact în cadrul aceleiaşi vecinătăţi. Faptul că există doar un număr extrem de limitat de verbe ce apar exact în această structură, *a trebui* (ex: *Poemul trebuie învăţat*); *a ajunge* (ex: *Omul ajunge învăţat*); *a fi* (ex: *Poemul este învăţat*) demonstrează, încă o dată, statutul de element neverbal al lui *a avea* din structura perfectului compus. Demonstrarea statutului de afix mobil, deci de morfem liber, se poate face prin compararea paradigmei verbului *a avea* cu statut autonom cu aceea a perfectului compus. În cazul nostru, 3 forme sunt omonime (pers. I şi a II-a sg., pers. a III-a pl.), dar trei forme sunt distincte (pers. a III-a sg., pers. I şi a II-a pl.). Cum elementul auxiliar din structura perfectului compus prezintă măcar o formă distinctă de a verbului predicativ din care derivă etimologic şi cum folosirea lui se limitează distributiv la o singură poziţie (vecinătatea cu un participiu), rezultă că această formă compusă este, de fapt, o formă cu afix mobil, simi-lară formelor simple (perfectul simplu, mai mult ca perfectul), forme cu afixe nepermutabile.

Unitatea dintre elementul afixal şi participiu este dovedită şi de posibilităţile extrem de limitate de intercalare a unor cuvinte între cele două elemente. Numai semiadverbele (tot, mai) se pot introduce între morfemul liber şi participiu.

Scanned with OKEN Scanner

Astăzi, gramaticalizarea lui *a avea* din cadrul perfectului compus este extrem de accentuată, aproape totală. Originea formei trebuie căutată într-o perifrază de tipul *habeo scriptam epistolam*, atestată încă din latina clasică, şi utilizată mult în latina târzie. În expresia latinească menţionată, verbul *habere* nu îşi pierduse sensul de *a poseda*, fiind deci foarte puternic apropiat de sensul verbului autonom. Gramaticalizarea s-a accentuat treptat, odată cu dispariţia sensului originar, sens ce dispăruse din latina târzie în secolul 5 e.n.

Condiţionalul, mod format în română din afixe mobile (ce provin, după unii specialişti, de la verbul *a avea*, iar - după alţii - de la verbul *a vrea*) şi o formă de infinitiv neprecedat de *a*, este, ca şi perfectul compus, o creaţie panromanică, fără corespondent formal în latina clasică, ce redă valorile de ireal ipotetic şi deziderativ prin conjunctiv.

Luând drept punct de pornire o perifrază alcătuită dintr-un auxiliar şi din infinitivul verbului, limbile romanice nu s-au orientat toate nici către acelaşi verb auxiliar, nici către acelaşi timp al auxiliarului ales. Perifraza verbală cu cea mai largă rază de utilizare este cea cu *habere*. Majoritatea limbilor romanice occidentale au optat pentru forma de imperfect a auxiliarului (franceza cunoaşte o formă sintetică de condiţional prezent, obţinută prin gramaticalizarea formelor de imperfect ale lui *avoir* - *habere* lat., postpuse unei forme de infinitiv: *je chanterais*). În română, condiţionalul prezent este *analitic*, elementele auxiliare ce-l alcătuiesc fiind antepuse infinitivului. Forma de condiţional prezent românesc este şi ea, ca şi perfectul compus, o formă cu afix mobil, deoarece elementul auxiliar are forme caracteristice (*aş, ai, ar, am, aţi, ar*) distincte de cele ale verbului originar, iar acest element auxiliar are o distribuţie unică (vecinătatea cu un infinitiv neprecedat de *a*). Gradul de sudură a grupării este demonstrat şi de faptul că între morfemul mobil şi infinitiv se pot intercala doar semiadverbele (*tot, mai*). Ca şi în cazul perfectului compus (*cântat-am*), şi în cazul condiţionalului, afixul poate fi postpus unei forme de infinitiv lung (*cântare-aş*). Condiţio-

Scanned with OKEN Scanner

nalul, spre deosebire de perfectul compus, are şi valori modale, exprimând potenţialitatea sau dorinţa.

A avea apare şi în structura viitorului perifrastic, realizat cu ajutorul verbului *habere*, construcţie folosită pe aproape toată întinderea domeniului romanic, încă din latina târzie. Dispariţia viitorului sintetic din latina clasică se explică prin factori de natură fonetică şi morfologică. În latina târzie, viitorul sintetic începe să fie evitat din pricina tendinţei de confundare a acestuia cu perfectul slab (cf. *amabit* >latinescul târziu *amavit*, alături de perfectul *amavit*), cu imperfectul (la conjugarea I şi a II-a, viitorul avea acelaşi infix *b* ca imperfectul), sau cu prezentul conjunctiv (la conjugările a III-a şi a IV-a - ex. *legam*, *leges* - forme de viitor, *legam*, *legas* - forme de conjunctiv).

Unii cercetători (W. Meyer-Lübcke, Charles Bally, Leo Spitzer, Karl Vossler) consideră că declinul viitorului sintetic latinesc se explică prin factori de natură semantico-stilistică.

Meyer-Lübcke observă că Romania a uitat complet viitorul latin, nu atât din raţiuni formale, din pricina omonimiei cu formele altor timpuri şi moduri, cât datorită schimbării modului de a gândi al poporului cu privire la actualizarea unei acţiuni viitoare, pe care o concepe ca pe ceva necesar, de unde construcţiile de tipul *volo*, *debeo*, *habeo cantare*. Formele de viitor perifrastic cumulează o informaţie de timp cu una modală, viitorul reprezentând un moment incert, necunoscut de vorbitor, faţă de care atitudinea acestuia este de dorinţă, de speranţă, nuanţe modale neexistente în viitorul din latina clasică.

Viitorul romanic s-a dezvoltat din construcţiile modale. Franceza, italiana, spaniola şi portugheza au ales construcţia modală cu *habeo*, continuând sintagma *cantare habeo* (*cantare habeo* > fr. *chanterai*, it. *cantero*, sp. *cantaré*, portug. *cantarei*). Ca şi în cazul condiţionalului, auxiliarul a suferit modificări fonetice din cauza poziţiei lui enclitice, neaccentuate, devenind un simplu afix. În daco-romană, viitorul perifrastic cu *habere* este reprezentat numai prin gruparea prepoziţională *habeo ad cantare*, care a dat formele *am a cânta*, în

Scanned with OKEN Scanner

limba veche, şi *am să cânt*, prin înlocuirea infinitivului cu conjunctivul. Amândouă aceste forme de viitor sunt structuri analitice, alcătuite fiecare dintr-o succesiune de doi constituenţi (spre deosebire de viitorul sintetic al celorlalte limbi romanice). În română, gramaticalizarea lui *a avea* din formele de viitor este mai redusă decât în celelalte limbi romanice. Formele sintetice din franceză, italiană, spaniolă, portugheză corespund unui stadiu mai avansat de gramaticalizare, în timp ce formele analitice din română corespund unui stadiu intermediar.

În limbile romanice occidentale, ataşarea verbului auxiliar *habeo* după infinitivul verbului a dus la degradarea fonetică a auxiliarului, care începe a fi recunoscut ca marcă sufixală de viitor, lipsită de orice conţinut semantic sau modal originar. În română, viitorul cu *a avea* şi-a păstrat caracterul analitic, elementul auxiliar fiind antepus infinitivului, deci accentuat. Acest element auxiliar n-a suferit degradări fonetice şi nu s-a aglutinat. Pe de altă parte, construcţia îşi păstrează şi valoarea modală (alături de aceea a unei situări în timp). Ideea că gramaticalizarea verbului auxiliar *a avea* din forma de viitor e mai redusă este susţinută şi de faptul că paradigma acestuia e identică cu aceea a verbului *a avea* autonom, la prezent.

Identitatea de forme arată că nu există un specific al distribuţiei. Auxiliarul *a avea* din structura viitorului nu şi-a pierdut caracterul de verb, dovadă fiind atât posibilitatea acestuia de a se combina cu morfeme temporale (de ex. de imperfect: *aveam să plec*), cât şi comutarea auxiliarului cu alte verbe pe scară foarte largă.

Tipul de viitor cu *a avea*, cuprinzând două variante (una infinitivală şi una conjunctivală), are o pondere mai mică în raport cu tipul format cu *a vrea* (formă analitică, dar accentuat gramaticalizată).

Varianta *am + a + infinitiv* a fost folosită cu valoare temporală în limba veche (sec. XVI), deşi cu o frecvenţă mult mai scăzută în raport cu varianta *voi + infinitiv*. În epocile următoare, gruparea *am a cânta* apare foarte rar în documentele originale de limbă vorbită şi în traducerile cu caracter popular. La fel de rar este ea folosită şi în

Scanned with OKEN Scanner

textele culte. Utilizată inițial cu sens temporal de viitor, gruparea *am + a + infinitiv* a pierdut în limba contemporană acest sens, folosindu-se numai cu valoare modală (în general de *necesitate*). Gruparea nu permite inversarea elementelor (*a cânta am*), dar există posibilitatea de disociere, fie între *auxiliar* și prepoziția *a* (*avem aici a vorbi*), fie între prepoziția *a* și *verb* (*eu nu am a-ți spune nimic*). Negația se realizează prin plasarea acesteia înaintea întregului grup (*nu aveți a înțelege*).

Spre deosebire de evoluția acestei grupări, *am + conjunctivul* a cunoscut o dezvoltare în sensul accentuării semnificației temporale, eliberându-se, în mare măsură, de nuanțele modale inițiale și devenind unul dintre cele mai uzuale mijloace de expresie a raportului de posterioritate din limba actuală.

Verbul modal *a avea* poate fi folosit la orice timp al indicativului, iar verbul pe care îl însoțește poate fi la infinitiv (*am a face o mulțime de lucruri*), conjunctiv (*aveam să mă duc până acolo*), supin (*dacă ai de dus, du-te*). Sensul modal al acestor perifraze îl constituie *necesitatea*, cea mai frecventă fiind cea cu supinul (*am de făcut*). Sensul modal se combină adesea cu cel temporal de viitor (*calul îi spuse ce are să facă*). *A avea* modal poate exprima și posibilitatea (*nu am a mă plânge de nimic*). Uneori, el exprimă și valoarea modală de dorință sau de voință (*eu am a-ți spune ceva*). *A avea*, în construcții negative, exprimă ideea de permisiune (*n-are decât să facă asta, dacă vrea*). Semnificația modală, de necesitate, a verbului *a avea* este evidentă în situațiile de alternanță a grupării *am + a + infinitiv* cu verbul *a trebui* (*pentru că avem a merge la război, trebuie să ne pregătim*).

În limba actuală *am + a + infinitiv* are valoare exclusiv modală și funcționează ca perifrază premorfologică, analizabilă, într-un stadiu de gramaticalizare scăzut.

Varianta *am + conjunctiv* apare în limbă pe la începutul secolului al XVII-lea; ea devine frecventă în secolele al XIX-lea și al XX-lea.

Succesiunea *am + conjunctivul* este fixă, permutarea prin inversiune a componentelor (*să cânt am*) nu este înregistrată în

Scanned with OKEN Scanner

limbă. Disocierea constituenților se poate face între auxiliar și conjunctiv (mai rar, ca în: *n-am nimic să-ți spun*), sau prin introducerea unor pronume atone sau a unor semiadverbe între *să* și *verb* (*ai să-mi spui*, *ai să mai vii*). Aspectul negativ al grupării se realizează prin plasarea negației înaintea întregului grup.

Frecvența grupării *am* + *conjunctiv* în documentele de limbă vorbită ale vremii și în limba unor scriitori care au valorificat particularitățile expresive ale vorbirii populare, ca și absența ei din proza literară savantă, conferă grupării caracter de fapt de limbă vorbită. Folosită, în special, în limba actuală pentru a reda ideea de posterioritate și lipsită fiind de nuanțe modale, gruparea *am* + *conjunctiv* este mai gramaticalizată decât *am* + *a* + *infinitiv*, nuanțată modal, și mai puțin gramaticalizată decât formele de viitor cu *a vrea*.

Concluzii

1. Gramaticalizarea lui *a avea* este un proces ce cunoaște diferite grade în limba română. E foarte avansată în cazul perfectului compus, avansată în cazul condiționalului (în măsura în care considerăm că el se formează, în română, cu auxiliarul *habere*), mediu gramaticalizată în cazul formelor *am* + *conjunctiv* și negramaticalizată în cazul lui *a avea* modal: *am* + *a* + *infinitiv*.

2. Din compararea formelor de viitor și de condițional din diferitele limbi romanice, am constatat că limbile, cu cât sunt mai sintetice, cu atât gramaticalizează mai accentuat anumiți constituenți. Invers, cu cât o limbă este mai analitică, cu atât constituenții unor forme compuse pot fi susceptibili de a fi considerați elemente autonome și nu doar simple unelte gramaticale. La aceasta contribuie și faptul că forma analitică, fiind mai detaliată, poate permite detectarea semantismului elementelor originare.

Scanned with OKEN Scanner

Bibliografie

1. Elena Berea Găgeanu, *Viitorul în limba română*, TUB, 1979

2. Gabriela Pană Dindelegan, *Aspecte ale dinamicii sistemului morfologic verbal*, TUB, 1987, pp. 54-57

3. Valeria Guțu Romalo, „Semiauxiliarele de mod", SG vol I 1956, pp. 57-81

4. Valeria Guțu Romalo, „Forme verbale compuse", SCL, nr. 2, 1962, pp. 191-197

5. Carlo Tagliavini, *Originile limbilor neolatine*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 205

Scanned with OKEN Scanner

Exprimarea „numelor de acțiune“ în limba română și engleză (concluzii pe baza analizei Codului Muncii, cap. VI-XII, 1965, în versiune română și engleză)

În această lucrare mi-am propus ca, pe baza analizei paralele a aceluiași text juridic, redactat în română și în engleză (textul ales este *Codul Muncii*, capitolele VI-XII, 1965), să trag unele concluzii cu privire la mijloacele de exprimare a „*numelor de acțiune*“ în cele două limbi.

Prin „*nume de acțiune*“ (termenul se întâlnește la E. Benveniste, care a consacrat acestei probleme lucrarea *Noms d'agent et noms d'action en indo-européen*, Paris, 1948) se înțelege orice substantiv care desemnează acțiunea, procesul, procedeul (și - uneori - rezultatul acțiunii) și care se formează - de obicei - de la verbul respectiv prin câteva mijloace, dintre care cele mai importante sunt: a) *schimbarea valorii gramaticale (conversiune)* și b) *derivarea cu sufixe*. Rolul, mai mare sau mai mic, pe care fiecare dintre aceste procedee îl joacă în formarea substantivelor-„nume de acțiune“ este funcție de specificul fiecărei limbi, fapt pe care voi încerca să-l scot în evidență, în cadrul lucrării de față, pentru limbile română și engleză.

Oricum (așa cum arată Jean Dubois în *Étude sur la dérivation suffixale en français moderne*, Paris, 1962, p. 40), indiferent de procedeul prin care s-a format substantivul-„nume de acțiune“, între acesta și verb există o legătură strânsă, fiind vorba, de fapt, de realizarea diferită a aceluiași cuvânt; așa se explică denumirea de *abstracte verbale* ce se dă - în mod frecvent- acestei clase de substantive. Dar, dat fiind că în categoria largă a „numelor de acțiune“ se includ și alte substantive care, fără să fie derivate de la verbe, exprimă acțiunea (de ex. substantivul „eșapare“), Elena Carabulea și Magdalena

Scanned with OKEN Scanner

Popescu-Marin [1] consideră că denumirea de „nume de acțiune" este mai potrivită decât aceea de „abstracte verbale" (care limitează sfera acestor substantive numai la cele formate de la verbe), ca și decât aceea de „substantive verbale" (în care s-ar putea include toate derivatele provenite de la verbe, de exemplu, și numele de agent). În cazul unor substantive ca „eșapare", cercetătorii mai sus citați consideră că avem de-a-face cu *formații analogice*, privite de vorbitori ca fiind legate de un verb pe care adeseori îl formează de la substantivele în discuție. (Menționez că acest procedeu de formare a verbului de la substantiv este mult mai frecvent în engleză.)

A. Exprimarea „numelor de acțiune" în română

În general, în limba română, de la tema verbală se pot forma derivate care denumesc *acțiunea verbului*, *rezultatul acțiunii* și *obiectul concret*. Intră aici un mare grup de formații, strâns legate de verb, ce denumesc *acțiunea verbului* și - uneori - *rezultatul ei* și care sunt numite *abstracte verbale propriu-zise* (infinitivul lung substantivat și supinul substantivat), precum și un alt mare grup de derivate (substantive formate cu ajutorul sufixelor *-ială*, *-itură*, *-iuță*, *-enie*, *-anie*), care exprimă noțiuni mai *concrete*. Derivatele formate cu aceste sufixe sunt numite de Elena Ciobanu [2], *vechi abstracte verbale*, ținând seama de faptul că ele au fost, la început, abstracte verbale și că, odată cu trecerea timpului, și-au pierdut - în general - această calitate, fiind folosite astăzi mai ales cu valoare mai concretă [3]. Aceasta nu înseamnă însă că sufixele mai sus citate nu duc - e drept că arareori - și la formarea unor abstracte verbale. Astfel, o serie de substantive formate prin derivare cu ajutorul sufixului *-ială*, exprimă, ca și infinitivele lungi, acțiunea verbului (ex: cheltuire-cheltuială; amăgire-amăgeală etc.), după cum există chiar și cazuri - foarte rare - când, pentru a denumi acțiunea verbului, nu se folosește infinitivul lung substantivat sau supinul substantivat, ci derivatul

Scanned with OKEN Scanner

format cu sufixul *-ială* (ex: se spune, de obicei, dijmuială şi nu dijmuire, păruială şi nu păruire etc.) [4]

Menţionez că, deşi, teoretic, există cazuri în care derivatele formate cu ajutorul unor sufixe (ca *-eală*, de exemplu) pot denumi *acţiunea verbului* (având, în această situaţie, valoare de abstract verbal întocmai ca şi infinitivul lung substantivat) şi deşi textele juridice abundă în substantive-„nume de acţiune", în cele 20 de pagini analizate nu am găsit nici măcar un singur exemplu de substantiv de acest fel; cele 76 de „nume de acţiune" existente în materialul considerat (dintre care unele revin în text de mai multe ori) sunt exprimate mai ales prin *infinitive lungi substantivate* (97,3%) şi prin *supine substantivate* (2,7%).

Observaţiile de mai sus, în concordanţă cu rezultatele obţinute de unii cercetători lucrând pe tipuri de texte diferite, arată clar că *supinele substantivate* şi mai ales *infinitivele lungi substantivate* reprezintă, în limba română, cele mai importante mijloace de exprimare a *numelor de acţiune*. Deşi frecvenţa utilizării infinitivelor lungi substantivate şi a supinelor substantivate este - în mare măsură - funcţie de natura textului (există o predilecţie a limbajului popular şi familiar pentru supinul substantivat, în timp ce în presă şi în textele juridice el nu se foloseşte decât rar), se constată că infinitivele lungi substantivate se bucură, în general, de o răspândire mult mai largă, ele apărând, încă din primele documente de limbă română, în tot felul de texte, în limba literară, în vorbirea populară, în limbajul tehnico-ştiinţific etc.

Exprimarea „numelor de acţiune" prin *infinitivul lung substantivat* şi prin *supinul substantivat* este un procedeu vechi şi totodată caracteristic limbii române; acest lucru este dovedit de marele număr de substantive-„nume de acţiune" formate cu ajutorul lui şi de faptul că exprimarea numelor de acţiune prin utilizarea infinitivelor lungi şi a supinelor substantivate este - pentru limba română - un fenomen ce are caracter de regulă [5].

În limba română actuală, infinitivul lung, formă moştenită din latină şi care nu există în celelalte limbi romanice, s-a substantivizat

Scanned with OKEN Scanner

[6]. El nu se deosebeşte prin nimic de un substantiv oarecare: are forme speciale după număr şi caz, poate fi articulat cu articol hotărât şi nehotărât, iar determinantul lui specific este atributul.

Analiza substantivelor-„nume de acţiune" cu formă de infinitiv lung scoate în evidenţă faptul că formarea unora dintre ele se explică prin schimbarea valorii gramaticale a unor vechi forme de infinitiv lung (ca în cazul unor substantive ca „cerere", „acoperire" etc.), în timp ce substantive noi (ca „amortizare", „autorizare", „absentare" etc.) sunt mai curând derivate după modelul existent, întrucât - aşa cum se spune în *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române, ed. a II-a, vol I, 1966, p. 23 - „verbele de bază nu au mai apucat epoca de întrebuinţare a infinitivului lung ca formă verbală, iar substantive ca «vânzare», «zăcare» sunt derivate propriu-zise, cu vechiul afix de infinitiv al conjugării I ataşat la teme de altă conjugare". Substantivele-„nume de acţiune" cu formă de infinitiv lung se formează de la tema verbului prin ataşarea sufixului specific *-re*, moştenit din latină. În cazul conjugărilor productive I şi IV, sufixul infinitivului s-a detaşat împreună cu vocala specifică *a*, respectiv *i*, dând naştere la sufixele lexicale *-are* şi *-ire* [7].

După cum s-a arătat mai înainte, pentru exprimarea numelor de acţiune, în limba română (mai ales în limbajul familiar), se folosesc - destul de frecvent - supinele substantivate [8].

În *Gramatica limbii române, ed. cit.*, vol. I, p. 233, se spune că „Supinul denumeşte acţiunea verbală, comportându-se ca un infinitiv lung, deci ca *un substantiv verbal, dar şi ca un verb*". *Natura de substantiv* a supinului se manifestă prin faptul că se construieşte cu diferite prepoziţii (ca şi infinitivul lung) şi că îndeplineşte, în propoziţie, funcţiuni specifice substantivului: atribut (ex.: cal *de furat*); complement indirect (ex.: ne poftiră *la scăldat*); circumstanţial de loc (ex.: era *la spălat*); circumstanţial de relaţie (ex.: *de omorât*, nu l-a omorât); circumstanţial de scop (ex.: îl chemase *pentru scuturat*). Când e articulat, supinul îmbracă forma de substantiv propriu-zis şi denumeşte acţiunea verbului (ex: nu s-a terminat *strânsul* recoltei).

Scanned with OKEN Scanner

În ceea ce priveşte originea, supinul românesc este considerat a fi o continuare a celor două forme de supin din latină care sunt, ca proveniență, substantive verbale: supinul I (numit şi activ) e un substantiv la acuzativ (ex.: *laudatum* = pentru a lăuda), iar supinul II (pasiv) are forma şi sensul unui substantiv la ablativ (ex.: *laudatu* = de lăudat) [9] Este interesant de remarcat că sfera de utilizare a supinului în limba română este mult mai largă decât în latină. Folosirea redusă a supinului latin şi faptul că celelalte limbi romanice nu cunosc forma de supin i-a determinat pe unii cercetători să considere că supinul românesc provine din participiul trecut [10].

Apropierea, ca şi delimitarea supinului de participiu se face pe baza câtorva trăsături caracteristice:

- Supinul are aceeaşi formă ca participiul şi prezintă, ca şi acesta, trăsături specifice pentru două părți de vorbire;
- Supinul se deosebeşte însă de participiu prin aceea că nu este variabil după gen şi număr şi că este precedat de prepozițiile *de*, mai rar *la*, *pentru*, *după*;
- Substantivate, participiul şi supinul au, de obicei, genuri diferite: primul este - în general - *masculin* sau *feminin* (foarte rar *neutru*), iar ultimul mai ales *neutru* [11].
- Supinul şi participiul substantivate se deosebesc între ele şi prin sens: astfel, dacă supinul substantivat denumeşte acțiunea sau rezultatul ei, participiul substantivat indică obiectul acțiunii sau pe autorul ei.

În ceea ce priveşte distincția dintre supinul-substantiv şi supinul-verb, ea se poate face pornind de la câteva trăsături caracteristice:

- Cu valoare substantivală, supinul are trăsăturile morfologice şi sintactice specifice părții de vorbire la care trece [12].
- Ținând seama de sensul său (denumeşte o acțiune sau rezultatul ei), supinul substantivat se foloseşte, de obicei, la *singular*; uneori are şi formă de plural, ceea ce este un indiciu sigur al valorii sale substantivale (ex.: adaos-adaosuri, alăptat-alăptaturi etc.).
- Din punct de vedere sintactic, supinul substantivat se comportă ca un substantiv, îndeplinind în propoziție funcțiuni specifice

Scanned with OKEN Scanner

substantivului (subiect, nume predicativ, atribut sau complement) şi putând avea acelaşi determinat şi aceiaşi determinanţi ca şi substantivul (substantiv, pronume, adjectiv, verb).

- Cu valoare verbală, supinul prezintă unele trăsături ale verbului, putând primi determinanţi specifici acestuia. Astfel, supinele provenite de la verbele tranzitive pot avea complement direct (ex.: la furat *mere*). Determinanţii supinului pot fi şi alte complemente ca, de exemplu, indirect, de timp etc. [13]

Analiza textului juridic ales (*Codul Muncii*, 1965, pp. 21-42) a scos în evidenţă următoarele:

Aşa cum era de aşteptat, dat fiind natura sa, textul este bogat în substantive-„nume de acţiune": în cele 20 de pagini de text, am întâlnit 76 asemenea substantive.

Pentru desemnarea numelor de acţiune, se folosesc, aproape exclusiv, substantive cu formă de infinitiv lung. Astfel, în materialul supus analizei, am înregistrat (din totalul de 76 „nume de acţiune") 74 de substantive cu formă de infinitiv lung (adică 97,3%) şi doar 2 supine substantivate (adică 2,7%). Menţionez că, deşi există destule cazuri în care derivatele formate cu ajutorul unor sufixe (ca *-ială*, de exemplu) au valoare de abstracte verbale (întocmai ca infinitivele lungi şi supinele substantivate), în textul analizat nu am găsit nici măcar un singur exemplu de substantiv de acest fel.

Datele de mai sus arată - pe de o parte - că, între procedeele de formare a substantivelor-„nume de acţiune", există o foarte mare diferenţă de productivitate în favoarea folosirii infinitivelor lungi şi - pe de altă parte - că stilul juridic are o deosebită predilecţie pentru utilizarea acestui tip de substantive.

Toate substantivele-„nume de acţiune" cu formă de infinitiv lung, întâlnite în textul analizat, au un verb corespunzător atestat în DEX. Ele sunt fie vechi infinitive lungi substantivate, fie formaţii analogice construite cu ajutorul sufixelor de infinitiv lung, pornind de la verbe neologice (aproape în totalitate de origine latină), împrumutate - în

Scanned with OKEN Scanner

cele mai multe cazuri - din franceză. În prima categorie de substantive-„nume de acțiune" cu formă de infinitiv lung se încadrează substantive ca *desfacere*, *desfăşurare*, *cerere*, *conducere*, *îmbunătățire*, provenite în limba română din latină, unde există infinitivele lungi *disfacere*, *disfaciolare*, *quaerere*, *conducere* etc; din cea de a doua categorie fac parte substantive ca *amortizare*, *autorizare*, *acordare*, *absentare*, *cauzare*, *realizare* etc., formate în limba română cu ajutorul sufixelor de infinitiv lung, de la verbele neologice împrumutate din franceză: *amortir*, *autoriser*, *accorder*, *absenter*, *causer*, *réaliser* etc. Este interesant de remarcat că majoritatea substantivelor-„nume de acțiune" construite de la verbe neologice sunt formate după modelul conjugării I, adică cu ajutorul sufixului de infinitiv lung *-are*. Aşa se explică faptul că, dacă în secolul al XVI-lea aproximativ 68% din substantivele cu formă de infinitiv lung se terminau în *-ire* şi doar 22% în *-are* [14], în limba română actuală procentele sunt oarecum inversate [15].

Se observă că, în unele cazuri, verbele se formează de la substantive şi nu invers. Un exemplu de acest fel este verbul *a aniversa*, format de la substantivul cu formă de infinitiv lung *aniversare*, împrumutat din franceză şi adaptat la limba noastră prin folosirea sufixului lexical *-are*. (Menționăm că în franceză nu există un verb corespunzător substantivului *anniversaire*, ceea ce arată că verbul *a aniversa*, folosit frecvent în română, s-a format ulterior, de la substantiv.)

Analiza celor 74 de substantive-„nume de acțiune" cu formă de infinitiv lung înregistrate în text arată că 44 dintre ele (adică 59,5%) corespund unor verbe de conjugarea I, 16 dintre ele (adică 21,7%) unor verbe de conjugarea a IV-a, 13 (adică 17,5%) unor verbe de conjugarea a III-a şi doar 1 (adică 1,3%) unui verb de conjugarea a II-a.

Datele de mai sus scot în evidență preferința acestui procedeu de formare a substantivelor-„nume de acțiune" pentru verbele de conjugarea I, după care urmează - în ordine - verbele de conjugarea a IV-a, a III-a şi a II-a.

Scanned with OKEN Scanner

Această ordine privitoare la preferința față de verbele de o anumită conjugare este consemnată în literatura de specialitate [16], ea nefiind - în cazul nostru - doar întâmplătoare sau strict legată de stilul textului; de altfel, diferența dintre procente (59,5% - pentru verbele de conjugarea I, față de 21,7% – pentru verbele de conjugarea a IV-a și 1,3% – pentru verbele de conjugarea a II-a) este suficient de mare pentru a putea trage o concluzie generală. Procentul mare de substantive-„nume de acțiune" cu formă de infinitiv lung corespunzătoare verbelor de conjugarea I se poate explica prin tendința accentuată a limbii române de a forma astfel de substantive de la verbe neologice (mai ales latino-romanice), după modelul infinitivului lung de la conjugarea I, adică folosind sufixul *-are*.

Între cele 44 de substantive-„nume de acțiune" cu formă de infinitiv lung corespunzătoare unor verbe de conjugarea I, găsite în text, există 2 (substantivele *întârziere* și *încheiere*) la care, prin adăugarea sufixului de infinitiv lung, vocala caracteristică conjugării se transformă din *a* în *e*. Acest fenomen de alternanță a vocalei conjugării apare la verbele de conjugarea I al căror radical se termină în :a) vocala *-i* (ca în *adiere*); b) semivocala *-i* (ca în *descuiere*); c) consoană palatală (ca în *deochere*) și d) vocala *e* (ca în *cre(i)ere*) [17].

Așa cum am arătat mai înainte, din cele 76 substantive-„nume de acțiune" existente în textul analizat, doar 2 (adică 2,7%) sunt supine substantivate, restul de 97,3% fiind substantive cu formă de infinitiv lung. Acest procent, foarte scăzut, de supine substantivate se explică atât prin marea diferență de productivitate dintre cele două procedee (recunoscută pe plan general), cât și prin faptul că stilul juridic selectează, cu precădere, substantivele cu formă de infinitiv lung ce-i asigură, în cele mai diferite contexte gramaticale, caracterul oficial și abstract ce-l definește. Pe de altă parte, stilul juridic fiind foarte bogat în neologisme, numărul mare de substantive cu formă de infinitiv lung provenite de la verbe împrumutate dintr-o altă limbă (mai ales din franceză), ca și faptul că majoritatea lor nu au un corespondent supin substantivat, demonstrează predilecția limbii române con-

Scanned with OKEN Scanner

temporane pentru formarea substantivelor-„nume de acțiune“ cu ajutorul sufixelor de infinitiv lung şi, mai ales, urmând modelul conjugării I, cu ajutorul sufixului *-are*.

Numărul foarte redus al supinelor substantivate existente în textul analizat nu mi-a permis să trag prea multe concluzii cu privire la această categorie de abstracte verbale. Ținând însă seama de faptul că substantivarea supinului este un procedeu vechi, bine încetățenit în limba română, îmi voi îngădui ca, pe baza literaturii de specialitate, să scot în evidență câteva dintre trăsăturile importante ce apropie sau despart această categorie de abstracte verbale de categoria, mult mai bogată şi foarte bine reprezentată în textul analizat, a substantivelor-„nume de acțiune“ cu formă de infinitiv lung [18,19]. Astfel:

Dacă substantivele-„nume de acțiune“ cu formă de infinitiv lung se întâlnesc cu o foarte mare frecvență, mai ales în cazul formațiilor cu temă neologică (în special latino-romanică), substantivarea supinului este caracteristică mai ales pentru verbele provenite din latină şi pentru formațiile româneşti.

Dacă formarea substantivelor-„nume de acțiune“ cu formă de infinitiv lung manifestă o netă preferință pentru verbele de conjugarea I, studiul substantivării supinelor arată predilecția acestui procedeu pentru verbele de conjugarea a IV-a (urmate - în ordine - de cele de conjugarea I, a III-a şi a II-a).

Spre deosebire de substantivele-„nume de acțiune“ cu formă de infinitiv lung, substantivarea supinului este strâns legată de sensul verbului, acest procedeu folosindu-se mai ales în cazul verbelor care exprimă acțiuni concrete, perceptibile cu simțurile noastre.

Dacă există substantive cu formă de infinitiv lung şi de supin care nu au încă un verb corespunzător în limba română, există şi verbe care nu au infinitiv lung sau supin substantivat atestat. Verbele care nu au supin substantivat sunt mult mai numeroase (mai ales în cazul celor care exprimă acțiuni abstracte) decât cele care nu au infinitiv lung substantivat, după cum există multe verbe (în general

Scanned with OKEN Scanner

intranzitive, ca „a abunda", de exemplu) care nu au nici infinitiv lung şi nici supin substantivat.

Comparând cele două procedee de formare a „numelor de acțiune", ne-am aştepta ca oricărui supin substantivat să-i corespundă un substantiv cu formă de infinitiv lung, deoarece numărul acestora din urmă este mult mai mare. În general, în limba română contemporană, există un paralelism al acestor forme, în sensul că, în principiu, oricărui supin substantivat îi corespunde un substantiv cu formă de infinitiv lung. Pornind de la substantivele cu formă de infinitiv lung, rezultatele sunt cu totul diferite: astfel, din totalul de substantive cu formă de infinitiv lung, aproximativ 67% nu au forme paralele de supin substantivat.

Valoarea fundamentală a substantivelor cu formă de infinitiv lung şi de supin este aceea, abstractă, de „nume de acțiune", de la care derivă şi alte valori cu sens mai mult sau mai puțin concretizat, dintre care cea mai frecventă este aceea de *rezultat al acțiunii* [20, 21]. Atât infinitivul lung cât şi supinul substantivat exprimă acțiunea în sens larg, ca şi verbul de la care derivă, deosebindu-se de acesta prin trăsăturile gramaticale specifice substantivului. Prin urmare, cele două substantive (infinitivul lung substantivat şi supinul substantivat), când sunt formate de la aceeaşi temă, au - în general - acelaşi sens, fiind *sinonime*, chiar dacă sinonimia este uneori numai parțială, deoarece nu se suprapun toate sensurile [22].

Se constată că, de multe ori, infinitivul lung este mai bogat în sensuri decât supinul substantivat, putând să aibă şi un sens figurat (ex.: „aprinderea" ca şi „aprinsul" denumesc acțiunea de „a aprinde", dar au şi sensul figurat de „înflăcărare").

Datorită valorii lor abstracte, atât substantivele-„nume de acțiune" cu formă de infinitiv lung cât şi supinele substantivate se folosesc, în mod obişnuit, la singular [23].

În general, folosirea substantivelor cu formă de infinitiv lung este mult mai largă decât aceea a supinelor substantivate, acestea din urmă fiind întâlnite mai ales în vorbirea populară şi regională.

Scanned with OKEN Scanner

Substantivele cu formă de infinitiv lung se regăsesc, în schimb, în mod frecvent atât în limba vorbită cât şi în tot felul de texte, literare, tehnico-ştiinţifice, juridice, în presă etc.

În concluzie, ambele procedee de formare a substantivelor-„nume de acţiune", prin folosirea infinitivelor lungi substantivate (a) şi a supinelor substantivate (b) sunt *caracteristice* limbii române, sunt *vii* şi *productive* (supinul substantivat în mai mică măsură decât infinitivul lung substantivat). Cele mai numeroase sunt formaţiile în *-are* (pentru infinitivul lung) şi cele în *-it* (pentru supin), după care urmează cele în *-ire* şi - respectiv- cele în *-at*.

B. Exprimarea „numelor de acţiune" în engleză.

Spre deosebire de limba română unde „numele de acţiune" se exprimă, în majoritatea cazurilor, prin infinitive lungi substantivate (în textul juridic analizat, în 97,3% din cazuri) şi prin supine substantivate (în textul analizat, în 2,7% din cazuri), forme caracteristice limbii române, provenite din latină, ce lipsesc nu numai din engleză, dar şi din celelalte limbi romanice (deci prin substantive ce-au luat naştere prin schimbarea categoriei gramaticale) şi - doar rar - cu ajutorul unor substantive formate prin derivare cu sufixe (în textul analizat nu s-a înregistrat niciun asemenea substantiv), în limba engleză, numele de acţiune se exprimă frecvent atât prin (a) *derivate formate de la verbele respective cu ajutorul unor sufixe de mare productivitate* ca *-action, -ition, -tion, -sion, -ment; -ance; -ence; -al*, cât şi prin (b) *substantivarea gerundivului şi a infinitivului scurt.* În textul juridic analizat (*Codul Muncii*, cap. VI-XII, 1965, tradus în engleză), 71% din substantivele-„nume de acţiune" sunt derivate formate cu ajutorul sufixelor şi 29% sunt gerundive substantivate.

a. *Substantive-„nume de acţiune" formate prin derivare cu ajutorul sufixelor* (prezentarea lor se face în ordinea frecvenţei cu care apar în text).

Scanned with OKEN Scanner

1. *Substantive-„nume de acţiune", formate cu ajutorul sufixelor: -ation, -ition, -tion, -sion.*

Sunt sufixe de-o foarte mare productivitate; astfel, Aronoff numără, în dicţionarul Walker din 1936, aproximativ 2000 de cuvinte ce se termină în *-ation* [24]. În textul juridic analizat, sufixul *-ation* (împreună cu alomorfele sale) apare în 27 din totalul de 76 substantive-„nume de acţiune" înregistrate (adică în 35,5% din cazuri).

Din punct de vedere istoric, sufixul *-ation* anglicizează sufixul latin *-atio*, ca şi sufixul francez *-ation*.

Se ataşează la verbe ce se termină în *-ify* (*to qualify*=a califica), *-ize* (*to organize*=a organiza), *-ate* (*to deteriorate*=a strica) sau la verbe lipsite de sufixe (*to continue*=a continua, *to decide*=a hotărî etc.).

Regula de ataşare a sufixului se poate exprima sub forma:

$[X]_{verb} => [[X]_{verb} + ation]_{substantiv}$.

Prin ataşarea sa la verb, sufixul *-ation* şi alomorfele sale duc la formarea substantivelor de forma $[[X]_{verb} + ation]_{substantiv}$ ce denumesc acţiunea verbului X şi - uneori - rezultatul ei. [25, 26]

Exemple din textul analizat: *the augmentation*=creşterea (de la to augment); *the authorization*=autorizarea (de la *to authorize*); *the organization*=organizarea (de la *to organize*); *the supervision*=supravegherea (de la *to supervise*); *the deterioration*=stricarea (de la *to deteriorate*); *the implementation*=realizarea (de la *to implement*); *the observation*=respectarea (de la *to observe*); *the continuation*=continuarea (de la *to continue*); *the decision*=hotărârea (de la *to decide*); *the mobilization*=mobilizarea (de la *to mobilize*); *the compensation*=compensarea (de la *to compensate*); *the reduction*=reducerea (de la *to reduce*); *the qualification*=calificarea (de la *to qualify*) etc.

2. *Substantive-„nume de acţiune" formate prin derivare cu ajutorul sufixului -ment.*

Este un sufix de origine romanică, de mare productivitate, considerat ca rivalizând - în această privinţă - cu sufixul *-ation*.

Scanned with OKEN Scanner

În textul juridic analizat, din totalul de 76 de substantive-„nume de acțiune", 16 sunt formate, prin derivare, cu ajutorul sufixului *-ment* (adică 21%).

Sufixul *-ment* se ataşează, de predilecție, la verbe de origine romanică (mai ales la verbele împrumutate din franceză), dar şi la verbe native.

Regula de ataşare a sufixului se poate exprima sub forma:

$[X]_{verb} => [[X]_{verb} + ment]_{substantiv}$

Prin ataşarea sa la verb, sufixul *-ment* duce la formarea substantivelor de forma $[[X]_{verb} + ment]_{substantiv}$ ce denumesc acțiunea verbului X [27, 28, 29].

Exemplele din textul analizat: *the fulfilment*=îndeplinirea, săvârşirea (de la *to fulfil*); *the payment*=plătirea (de la *to pay*); *the annulment*=anularea (de la *to annul*); *the commencement*=începerea (de la *to commence*); *the development*=desfăşurarea (de la *to develop*); *the confinement*=naşterea (de la *to confine*); *the assignment*=repartizarea (de la *to assign*); *the management*=administrarea (de la *to manage*); *the accomplishment*=efectuarea (de la *to accomplish*); *the punishment*=pedepsirea (de la *to punish*); *the establishment*=stabilirea (de la *to establish*) etc.

3. *Substantive-„nume de acțiune" formate prin derivare cu ajutorul sufixului -ance* [30].

Este un sufix de origine romanică, destul de des întâlnit (dar mult mai puțin productiv decât *-ation* şi *-ment*), ce slujeşte la formarea substantivelor ce denumesc acțiunea verbului la care este ataşat sufixul.

În textul analizat, 7 din totalul substantivelor-„nume de acțiune" sunt substantive formate cu sufixul *-ance* (9,2%). Exemple: *the guidance*=conducerea (de la *to guide*); *the attendance*=prezența (de la *to attend*); *the observance*=respectarea (de la *to observe*); *the continuance*=continuarea (de la *to continue*) etc.

4. *Substantive-„nume de acțiune" formate prin derivare cu ajutorul sufixului -al* [31].

Acest sufix se ataşează, de predilecție, la verbe de origine ro-

Scanned with OKEN Scanner

manică, formând substantive ce denumesc acţiunea verbului.

În textul analizat, patru din substantivele-„nume de acţiune" înregistrate, adică 5,3%, sunt formate cu sufixul *-al*. Exemple: *the approval*=aprobarea (de la *to approve*); *the proposal*=propunerea (de la *to propose*) etc.

b) *Desemnarea numelor de acţiune cu ajutorul gerundivelor substantivate*.

Aceste substantive (terminate în sufixul de origine germanică *-ing*) s-au format prin utilizarea gerundivelor (identice, ca formă, cu participiile prezente) ca substantive ce denumesc acţiunea exprimată de verb.

Gerundivul este o formă *verbală* cu valoare de *substantiv* şi, ca atare, are atât caracterele verbului, cât şi pe acelea ale substantivului [32].

Ca substantiv, poate avea funcţia de subiect; nume predicativ; complement direct; complement indirect; atribut; complement circumstanţial după o prepoziţie, exprimând modul, timpul, cauza, o concesie etc.

Ca substantiv, gerundivul poate fi însoţit de adjective şi poate fi precedat de un adjectiv posesiv sau de un substantiv în cazul posesiv [33].

În engleză, exprimarea numelor de acţiune prin gerundive substantivate este frecventă.

În textul juridic analizat, 22 (29%) din totalul substantivelor-„nume de acţiune" sunt formate prin acest procedeu de conversiune.

Exemple: *sending*=trimitere (de la *to send*); *improving*=îmbunătăţire (de la *to improve*); *concluding*=acţiunea de a conchide (de la *to conclude*); *holding*=reţinere (de la *to hold*); *amending*=schimbare în bine (de la *to amend*); *solving*=rezolvare (de la *to solve*); *effecting*=efectuare (de la *to effect*); *granting*=acordare (de la *to grant*); *voting*=votare (de la *to vote*); *performing*=săvârşire (de la *to perform*); *training*=exersare (de la *to train*); *nursing*=alăptare (de la *to nurse*); *ensuring*=asigurare (de la to ensure); removing=înlăturare (de la *to remove*); *repairing*=reparare (de la *to repair*); *recon-*

Scanned with OKEN Scanner

ditioning= recondiționare, restabilire (de la *to recondition*); *functioning*=funcționare (de la *to function*) etc.

În concluzie, pentru formarea substantivelor-„nume de acțiune", în limba engleză se folosește, în majoritatea cazurilor, derivarea cu ajutorul sufixelor: *-ation*, *-ment*, *-ance*, *-al*.

Enumerarea sufixelor s-a făcut în ordinea descrescătoare a productivității lor. În textul juridic analizat, 71% din totalul substantivelor-„nume de acțiune" sunt redate prin substantive formate prin derivare cu aceste sufixe: 35,5% cu sufixul *-ation*, 21% cu sufixul *-ment*, 9,2% cu sufixul *-ance* și 5,3% cu sufixul *-al*.

Pentru desemnarea „numelor de acțiune", în limba engleză se folosesc frecvent gerundivele (identice, ca formă, cu participiile prezente) și infinitivele substantivate. În textul analizat, 29% din totalul substantivelor-„nume de acțiune" sunt gerundive folosite ca substantive.

Concluzii

- În limba română, „numele de acțiune" se exprimă - aproape de regulă - prin substantive cu formă de infinitiv lung și prin supine substantivate.

- Exprimarea „numelor de acțiune" prin substantive cu formă de infinitiv lung și prin supine substantivate (forme provenite din latină și care nu se regăsesc în celelalte limbi romanice) este un procedeu *vechi* și - totodată - *caracteristic* limbii române.

- Analiza substantivelor-„nume de acțiune" cu formă de infinitiv lung scoate în evidență faptul că formarea multora dintre ele se explică prin schimbarea valorii gramaticale a unor vechi forme de infinitiv lung (ca în cazul unor substantive precum: „cerere", „desfacere", „conducere" etc.), în timp ce substantive noi (ca: „amortizare", „autorizare", „absentare" etc.) sunt - mai curând - derivate de la verbele neologice respective, formate în limba română cu ajutorul sufixelor de infinitiv lung, întrucât „verbele de bază nu au mai apucat

Scanned with OKEN Scanner

epoca de întrebuințare a infinitivului lung ca formă verbală, iar substantive ca «vânzare», sunt derivate propriu-zise, formate cu vechiul afix de infinitiv al conjugării I, ataşat la teme de altă conjugare" (*Gramatica limbii române*, *ed.cit.*, vol I, p. 23).

- Deşi frecvența utilizării infinitivelor lungi substantivate şi a supinelor substantivate este - în mare măsură - funcție de natura textului (există o predilecție a limbajului popular şi familiar pentru supinul substantivat, în timp ce în textele oficiale - în presă şi în textele juridice - el nu se foloseşte decât rar), se constată că infinitivele lungi substantivate se bucură, în general, de o răspândire mult mai largă decât supinele substantivate, ele apărând, încă din primele documente de limbă română, în tot felul de texte, în limba literară, în vorbirea populară, în limbajul tehnico-ştiințific etc.

În textul juridic analizat, 97,3% din „numele de acțiune" sunt redate prin substantive cu formă de infinitiv lung şi doar 2,7% prin supine substantivate.

- Spre deosebire de limba română, unde „numele de acțiune" se exprimă, în majoritatea cazurilor, prin infinitive lungi substantivate şi prin supine substantivate (deci prin substantive ce-au luat naştere prin schimbarea categoriei gramaticale) şi - doar rar - cu ajutorul unor substantive formate prin derivare cu sufixe (în textul analizat nu s-a înregistrat nici un asemenea substantiv), în limba engleză, „numele de acțiune" se exprimă, mai ales, prin substantive formate prin derivare, de la verbele respective, cu ajutorul sufixelor: *-ation*, *-ition*, *-tion*, *-sion*; *-ment*; *-ance*, *-ence*; *-al*. (Sufixele sunt enumerate în ordinea descrescătoare a productivității lor.)

- Pentru desemnarea „numelor de acțiune", în limba engleză se folosesc, frecvent, gerundivele (identice, ca formă, cu participiile prezente) şi – mai rar – infinitivele substantivate.

- În textul analizat, 71% din totalul substantivelor-„nume de acțiune" sunt redate prin substantive formate prin derivare cu sufixe şi 29% prin gerundive folosite ca substantive.

Scanned with OKEN Scanner

Note bibliografice

1. Elena Carabulea şi Magdalena Popescu-Marin, „Exprimarea numelui de acţiune prin substantive cu formă de infinitiv lung şi de supin", în *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor*, vol. 4, 1967, p. 277.

2. Elena Ciobanu, „Sufixul *-eală*. Concurenţa dintre sufixul *-eală* şi celelalte (sufixe) abstracte verbale", în *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor*, vol. 3, pp. 143-154.

3. În timp ce infinitivele lungi substantivate denumesc - în primul rând - acţiunea verbului şi - uneori - rezultatul ei, derivatele formate cu ajutorul sufixului *-eală* au un sens mai concret, exprimând mai mult rezultatul acţiunii. În unele cazuri, deosebirea dintre infinitivele lungi substantivate şi derivatele în *-eală* este şi mai tranşantă, acestea din urmă pierzându-şi cu totul legătura cu verbul şi ajungând să denumească obiecte concrete. Ex.: în timp ce infinitivul lung substantivat *căptuşire* denumeşte acţiunea de *a căptuşi*, cuvântul *căptuşeală*, format prin derivare cu ajutorul sufixului *-eală* denumeşte obiectul concret, pânza cu care se căptuşeşte un obiect.

4. Studiind valorile sufixului *-eală*, Elena Ciobanu (*op.cit.*) găseşte că derivatele formate cu ajutorul acestui sufix pot exprima: a) *acţiunea verbului* (aceasta este valoarea de abstract verbal a sufixului *-eală*, valoare pe care a avut-o la început şi pe care o mai păstrează şi azi în unele cazuri ca, de exemplu, în cazul cuvântului *ademeneală*, ce denumeşte acţiunea de *a ademeni*; b) *rezultatul acţiunii verbului* (de exemplu, *buşeală* este rezultatul acţiunii de *a buşi*) şi c) *obiectul concret* care rezultă din acţiune sau cu care se face acţiunea (de exemplu, *căptuşeală* este obiectul concret cu care se săvârşeşte acţiunea de *a căptuşi*). Este interesant de remarcat că uneori derivatele formate cu ajutorul sufixului *-eală* pot exprima toate aceste trei valori (de exemplu, cuvântul *oblojeală* denumeşte, în acelaşi timp, acţiunea de *a obloji*, *rezultatul* ei şi *obiectul* folosit pentru săvârşirea acţiunii.

Uneori sfera de utilizare a substantivelor formate prin derivare cu ajutorul sufixului *-eală* pare a se suprapune peste aceea a supinului substantivat, ce exprimă atât acţiunea verbului cât şi rezultatul ei. Astfel cuvântul *râcâit* înseamnă aproape acelaşi lucru cu *râcâială*, adică zgomotul produs prin *râcâire*, *ronţăit* cu *ronţăială*, *scâncit* cu *scânceală* etc. Între formaţiile de acest fel există o permanentă concurenţă; deosebirile dintre sensuri fiind doar de nuanţă, vorbitorii îşi aleg o exprimare sau alta, la întâmplare.

Scanned with OKEN Scanner

5. Procedeul substantivării infinitivului prin articulare, se foloseşte şi în alte limbi romanice (în franceză, italiană, spaniolă) şi neromanice (în germană şi engleză) dar - spre deosebire de română - formarea substantivelor-„nume de acţiune" prin acest procedeu nu constituie pentru aceste limbi o regulă. Pe de altă parte, în toate limbile citate mai sus - spre deosebire de limba română - forma infinitivului substantivat este identică cu aceea a infinitivului verb, deosebirea dintre infinitivul substantivat şi infinitivul verb constând doar în prezenţa, în primul caz, a articolului. În franceză, procedeul nu este prea frecvent şi el caracterizează, mai ales, o epocă mai veche, dar unele infinitive vechi au rămas în limba modernă numai ca substantive (ex.: *loisir*, *plaisir* etc.).

6. În *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1963, vol. I, pp. 224 şi 228, infinitivul este definit ca fiind „modul care denumeşte acţiunea exprimată de verb, adică este numele unei acţiuni". În limba română există două forme de infinitiv: „una scurtă, care ţine, prin natura sa, atât de verb cât şi de substantiv, putând avea funcţiuni sintactice specifice fiecăreia dintre aceste două categorii" şi una lungă, care „s-a substantivizat". În limba veche şi, uneori, în perioadele mai recente, ca arhaism, infinitivul lung apare cu valoare verbală precedat de prepoziţia *a* (ex.: „Îmi era acum *a scăpare* de dânsul", I. Creangă, *Amintiri*).

7. Ovid Densuşianu, *Histoire de la langue roumaine*, Paris, 1938.

8. Elena Carabulea şi Magdalena Popescu-Marin, *op.cit.*, p. 277. Autorii fac o analiză a caracteristicilor ce apropie şi delimitează supinul de participiu, ca şi a trăsăturilor ce fac distincţia dintre supinul-substantiv şi supinul-verb.

9. A. Ernout, *Morphologie historique du latin*, Paris, 1927, p. 362. Se susţine ideea că supinul II ar fi dispărut în latina târzie.

10. Matilda Caragiu-Marioţeanu, „Moduri nepersonale", SCL XIII, nr. 1(1962), pp. 29-35.

11. Există situaţii în care genul substantivului nu poate fi un indiciu în delimitarea participiului de supin. În unele cazuri, substantive ce denumesc acţiuni, deşi de gen feminin, sunt considerate de unii cercetători ca fiind supine substantivate. Există, de asemenea, şi substantive de gen neutru, al căror sens ne indică proveniența participială (ex.: *citat*, *rezultat* etc.).

12. *Gramatica limbii române*, *ed.cit.*, vol. I, p. 233.

13. Deşi există indicaţii atât pentru valoarea substantivală cât şi pentru cea verbală, delimitarea clară dintre aceste două valori este uneori dificilă;

Scanned with OKEN Scanner

faptul că supinul e articulat sau are formă de plural e o dovadă că are valoare substantivală, dar lipsa acestor mărimi nu e un indiciu sigur al valorii de verb, întrucât există şi construcţii cu supine nearticulate cu valoare de substantiv (ex.: *la cules* de porumb)

14. Aceste procente sunt date de Ovid Densuşianu în *Histoire de la langue roumaine*, Paris, 1938, operă citată de Elena Carabulea şi Magdalena Popescu-Marin în lucrarea „Exprimarea numelor de acţiune prin substantive cu formă de infinitiv lung şi de supin" din *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor*, vol. 4 (1967), p. 277.

15. Studiind productivitatea sufixului lexical *-are*, Elena Carabulea şi Magdalena Popescu-Marin arată că, dacă 92% din substantivele cu formă de infinitiv lung în *-are* au un verb corespunzător de conjugarea I atestat în română (de la care s-au format în majoritatea lor), 8% din formaţiile în *-are* nu au corespondent verbal. Acest lucru se întâmplă mai ales în limbajul tehnic, unde formarea substantivelor în *-are* este posibilă chiar şi pornind de la un substantiv (ex. *degipsare*). În alte cazuri nu se poate preciza dacă substantivul în *-are* este format de la un adjectiv sau substantiv existent în română sau constituie o formă de adaptare a unui cuvânt străin.

16. Elena Carabulea şi Magdalena Popescu-Marin, *op.cit.*

17. Elena Carabulea şi Magdalena Popescu-Marin, *op.cit.*

18. Theodor Hristea (coordonator), *Sinteze de limba română*, Bucureşti, Ed. Didactică şi Ştiinţifică.

19. Elena Carabulea şi Magdalena Popescu-Marin, *op.cit.*

20. *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române, ed. I, vol. I, 1963, pp. 156-157.

21. Prin valoarea de *nume de acţiune* se înţelege *acţiunea propriu-zisă* (mişcarea, faptul, procesul, operaţia); noţiunea de *rezultat al acţiunii* este foarte largă, în ea înglobându-se - în funcţie de sensul verbului bază - un fenomen, un sentiment, un obiect concret (ex.: *zugrăvirea*). Valorile concrete sunt derivate - de obicei - de la acţiune, graniţa dintre ele fiind uneori greu de delimitat (ex.: *ciripitul=acţiunea de a ciripi*, dar şi *cântecul păsărilor*).

22. Analizând situaţia infinitivelor lungi substantivate şi a supinelor subtantivate cu temă comumă, Elena Carabulea şi Magdalena Popescu-Marin (*op.cit.*) constată că aproximativ 50% din formaţiile paralele provenite de la verbe de conjugarea I şi a IV-a sunt sinonime, putându-se

Scanned with OKEN Scanner

substitui reciproc (ex.: *un veşnic sărutat* şi *o veşnică sărutare*). În ceea ce priveşte infinitivele lungi şi supinele substantivate paralele, provenind de la verbe de conjugarea a II-a şi a III-a, se remarcă o mai mare specializare a lor pe valori, pe nuanţe de sens sau pe stiluri.

23. Unele forme de plural se folosesc adeseori în limba literară (ca, de ex., *amintiri*).

24. Aronoff M., „Potential words, actual words, Productivity and Frequency", în „Preprints from the 13-th International Congress of Linguists", Tokyo, 1982, lucrare citată de Ioana Ştefănescu în *English Morphology 1 (Word structure)*, TUB, 1984, la p. 195.

25. Ioana Ştefănescu, *op.cit.*, TUB, 1984, pp. 189-195.

26. Leon D. Levițchi, *Limba engleză contemporană. Lexicologie*, Bucureşti, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1970, p. 49.

27. Ioana Ştefănescu, *op.cit.*, pp. 195-199.

28. Leon D. Levițchi, *op.cit.*, p. 49.

29. Alice Bădescu, *Gramatica limbii engleze*, Bucureşti, Ed. Ştiinițifică şi Enciclopedică, 1984, pp. 82-83.

30. Leon D. Levițchi, *op.cit.*, p. 49.

31. Ioana Ştefănescu, *op. cit.*, p. 199-200.

32. Alice Bădescu, *op. cit.*, pp. 86-87 şi 338-340.

Din cauza formei lor identice (amândouă se construiesc adăugându-se sufixul *-ing* la infinitiv), se face adeseori confuzie între participiul prezent şi gerundiv. Distincția între aceste părți de vorbire este însă foarte importantă, deoarece ele au origini şi funcții diferite. Deosebirile dintre participiul prezent şi gerundiv sunt următoarele: a) *paticipiul prezent* este verb, *cu valoare de adjectiv* şi de *adverb*; *gerundivul* este o formă verbală *cu valoare de substantiv*. Primul califică un substantiv sau un verb, al doilea (gerundivul) numeşte acțiunea exprimată de verbul respectiv; b) participiul prezent poate fi precedat numai de conjuncții, iar gerundivul numai de propoziții.

Unii gramaticieni fac deosebirea între *gerundiv* şi *substantivul verbal*, deşi ele au aceeaşi formă. (Gerundivul are nu numai caracterul unui substantiv, ci şi pe acela al unui verb, pe când substantivul verbal este un simplu substantiv.)

33. Alice Bădescu, *op.cit.*, pp. 340-341.

Scanned with OKEN Scanner

Bibliografie

BĂDESCU, Alice, *Gramatica limbii engleze*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984

CODUL MUNCII, Capitolele VI-XII (1965) şi versiunea în engleză (*The Labour Code*, VI-XII, 1965)

CARABULEA Elena şi POPESCU-MARIN, Magdalena, „Exprimarea numelui de acţiune prin substantive cu formă de infinitiv lung şi de supin" în *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor*, vol. 4, Bucureşti, Editura Academiei, 1967

CIOBANU, Elena, „Sufixul -eală. Concurenţa cu celelalte (sufixe) abstracte verbale", în *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor*, vol. 3, Bucureşti, Editura Academiei, pp. 143-154

DUBOIS, Jean, *Étude sur la dérivation suffixale en français*, Paris, Larousse, 1962

DIMITRESCU, Florica, „Tendinţe ale formării cuvintelor în limba română actuală", în LR, X, 1965, pp. 231-245

GRAUR, Alexandru, *Tendinţele actuale ale limbii române* (Cap. „Formarea cuvintelor"), Bucureşti, 1968, pp.250-270

HRISTEA, Theodor, „Etimologia multiplă internă", în LR, XX, 1971, n. 5, pp. 479-489

L.R.C. (colectiv: Ion Coteanu, Narcisa Forăscu, Angela Bidu-Vrînceanu), *Limba română contemporană (Vocabularul)*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1985

LEVIŢCHI, Leon, *Limba engleză contemporană (Lexicologie)*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1970.

MARIOŢEANU-CARAGIU, M., „Moduri nepersonale", SCL, XII, n. 1, 1962, pp. 29-35

ŞTEFĂNESCU, Ioana, *English Morphology 1 (Noua Structură)*, TUB, 1984

Scanned with OKEN Scanner

Limba cronicarilor munteni

Analiza limbii cronicarilor munteni scoate în evidenţă o serie de caracteristici, dintre care subliniem, ca fiind esenţiale, *trăsăturile sale populare* şi *prezenţa unor particularităţi arhaice*, multe fiind conservate mecanic, în virtutea tradiţiei, iar altele rezultând din compilarea cronicilor mai vechi în altele mai ample şi mai târzii. Subliniem faptul că, într-o asemenea transmitere a unui text, cele mai multe modificări (care nu sunt niciodată generale) sunt operate asupra fonetismului, mai puţine asupra vocabularului şi foarte puţine sau deloc în structura gramaticală.

În cele ce urmează voi expune principalele caracteristici ale limbii cronicarilor munteni în domeniul *foneticii, morfologiei, sintaxei, vocabularului, mijloacelor de expresie stilistice*.

Fiecare caracteristică va fi ilustrată cu exemple luate din: Cronica anonimă a domniei lui Matei Basarab; Letopiseţul cantacuzinesc; Cronica Bălenilor; Istoria Ţării Româneşti de stolnicul Constantin Cantacuzino; Viaţa lui Constantin Brâncoveanu de Radu Popescu; Anonimul brâncovenesc.

Fonetica

Fonetismul diferitelor cronici muntene este relativ unitar, oglindind etape determinate din evoluţia limbii; cu toate acestea, în fiecare cronică se întâlnesc *alternanţe fonetice* între forme vechi şi forme noi (dintre care multe vor deveni apoi normă supradialectală), între forme supradialectale şi forme noi populare sau dialectale etc. Aceste alternanţe se referă nu numai la elemente lexicale cu frecvenţă generală nu prea ridicată (substantive, adjective, verbe), ci şi la elemente cu frecvenţă foarte mare (prepoziţii, conjuncţii, pronume).

Prezenţa dubletelor sau tripletelor fonetice, în aceeaşi operă, este o caracteristică a scrierilor din această epocă veche, în care se află în

Scanned with OKEN Scanner

curs de desfăşurare procesul complex de definitivare a normelor unitare ale limbii literare.

Analiza limbii cronicilor muntene scoate în evidenţă o serie de caracteristici, pe care le voi prezenta, pe scurt, în cele ce urmează:

O problemă de grafie este prezenţa lui *–u* după grupuri consonantice în cazuri în care limba literară modernă nu l-a mai conservat. Ex.: *haraciul împărătescu*; *au mersu*; *au ajunsu şi la domnu*; *pă ascunsu* (Cron. Băl.); *s-au strânsu* (Radu Pop.). Este de remarcat că asemenea notaţii alternează la acelaşi autor, uneori pe aceeaşi pagină şi chiar la acelaşi cuvânt, cu notaţia fără *–u*. De fapt, notarea lui *–u* ţine de o grafie tradiţională, care nu mai corespunde de mult unei realităţi fonetice.

O grafie generală, întâlnită în toate cronicile muntene, este notarea (etimologică) cu *ii* în prima silabă a verbului (de origine slavă). Ex.: *priimi* (Cron. Mat.); *priimise* (Cron. Băl.); *au priimit* (Cron. Mat., Cron. Băl., Radu Gr.).

Dintre fonetismele vechi, curente, menţionăm: *lăcaş, lăcui, lăcuitor, inemă, întra, rădica, răsipi, aice, atunce*. De menţionat că, alături de asemenea fonetisme vechi, apar şi unele forme noi ce indică răspândirea lor în limba curentă. Astfel, pe lângă forma *rădice* (cu *ă*) apare şi forma cu *ă* asimilat cu *i*: *să ridice* (Radu Pop.).

Notarea şi pronunţarea grupului bisilabic *–ia* prin *–iia*, în care cel de al doilea *i* (un *i* semivocalic) are rolul de a evita hiatul.Ex.: *spătăriia, patriiarhul, domniia* etc.

Tratamentul lui (-)*é* în poziţia *e* variază în funcţie de elementele sonore ce precedă vocala accentuată. Când *é* se află în poziţie iniţială sau după o vocală sau după semivocala *i*, slovele chirilice trebuie citite *ia* sau *ea*. În aceste cazuri avem de-a face cu stadiul vechi *ia*(*ea*): *iaste* (Cron. Mat., Let. cant., Cron. Băl., Radu Gr., Radu Pop. etc.).

Diftongul *eá* (*iá*) apare redus la *a* după anumite consoane. Ex.: *Ţara Leşască, să păzască* (Radu Pop.).

Menţionăm că formele - rare de altfel – de tipul *este* (Radu Gr., Anon. br.), *nu-mi trebuieşte* (Anon. br.), *muierea* (id.) pot fi o do-

Scanned with OKEN Scanner

vadă că, parțial, în epocile mai târzii, în limba vorbită începuse să se impună fonetismul cel nou.

Metafonia lui *ó* în poziția *ă*, *a* este foarte frecventă în cuvinte ca: *două, amîndouă, nouă, rouă, vouă*. Complexul fonetic *–ouă* devine *–oao* (mai des), *-uao, -oaă, -oaoă, -ooă, -oouă, -oo,* iar *–oua* (din *doua, noua, roua*) devine *–oao, -oaă, -oo, -ooa, -oa*. Ex.: *țară noao* (Cron. Mat.), *roao* (Cron. Mat.), *voao* (ib.), *noao* (ib.), *a doo oară* (ib.), *domnie noao* (ib.), *amîndoo* (Radu Pop.).

Se remarcă numeroase alternanțe între forme ca *den-din, dentii-dintîi, dencolo-dincolo, dentre-dintre*, primele forme reprezentând grafii tradiționale, iar ultimele notând realitatea fonetică.

O caracteristică importantă, întâlnită în toate cronicile muntene, este prezența diftongului *âi* în seria *mâini, câine, pâine* etc. Formele nediftongate apar cu totul excepțional (ex.: *mânile* – Anon. br.) şi se pot explica prin influența graiurilor populare vecine.

O altă caracteristică generală este prezența fonetismelor *z* (<*dz*) şi *j* (<*g*) care, în aceleaşi cuvinte, se opun mai vechilor *dz* şi *g*, frecvente încă în graiurile nordice şi estice. Ex.: *zise* (Cron. Mat.); *auzind* (Cron. Băl.); *din zi în zi* (Radu Pop.).

Într-o serie de cazuri apar, sub acțiunea asimilării, anumite inovații care se vor impune, mai târziu, ca normă supradialectală. Astfel, o formă ca *biserică* este curentă în cronicile muntene; de asemenea, formele *umbla, umfla, umplea* au înlocuit aproape cu totul formele mai vechi (cu *î-*), curente în sec. XVI-lea.

Prepoziția *pre* se întâlneşte, cu acest fonetism, mai ales în Cronica anonimă a lui Matei Basarab şi în Letopisețul cantacuzinesc. Aceleaşi texte folosesc însă şi fonetismul mai nou, rezultat prin disimilare, *pe,* şi forma, evoluată din aceasta, *pă*.

Conjuncția *deaca* concurează cu formele mai noi *deacă* şi *dacă;* forma *dacă,* singura care se va fixa în limba literară a epocii moderne , nu apare decât foarte rar şi relativ târziu (Radu Pop.).

Dintre inovațiile care se vor impune în timp, ca normă în limba literară, citățm: a) modificarea grupurilor *ht* > *ft* la subst. *pohtă*; b)

Scanned with OKEN Scanner

falsele regresiuni *h* > *f* din *jah*, *prah*, *vihor* şi *h* > *f* > *v* din *hiclean*, *hicleşug* etc.

În cronicile muntene sunt frecvente inovaţiile populare care nu vor ajunge să se impună ca norme supradialectale (ex. de cazuri tipice: prep. şi conj. *dă* în opoziţie cu *de*) şi adverbul *dăstul* (faţă de *destul*); cuvintele ce încep cu *dă-* şi *dăs-* (în opoziţie cu *de-* şi *des-*); pronumele reflexiv *să* (faţă de *se*); grupul (*ş, t, j, r, t+*) *ă* în opoziţie cu (*ş, ţ, j, r+*) *e;* grupul (*r, ş, j, z, ţ+*) *î*, faţă de (*r, ş, j, z, ţ+*) *i*; formele cu *i* în poziţie neaccentuată (faţă de cele cu *e*).

Spre deosebire de formele *de* şi *dă,* care alternează, inovaţia populară *să*, pentru pronumele reflexiv *se,* este predominantă în toate cronicile muntene.

E mai alternează cu *ă* şi atunci când este precedat de *ş, j, ţ* sau *r.* Şi în aceste cazuri (cu excepţia cronicii lui Const. Cantacuzino) predomină formele mai noi, cu *ă*. Ex.: Cron. Mat.: *să se înţăleagă*; Let. cant.: *2 oraşă, şădea*; Cron. Băl.: *să aşăzase*; *papistăşăşti* etc.

Un fonetism popular, cu o frecvenţă ce variază de la un cronicar la altul, este: (*r, ş, j, z, ţ+*) *î,* faţă de mai vechiul *i.*

În corpul cuvântului şi în poziţie neaccentuată, vocala *e* trece la *i,* în special în terminaţia *–ele* (la formele articulate de pl. fem. sau de sing. masc.) Fonetismul mai vechi, predominant, coexistă şi alternează cu cel nou. Ex.: *capetile*, *capetele*, *unile*, *unele* (Anon. br.); *firile* (Stol. Cant.).

Pe lângă fonetismele caracteristice graiurilor sudice impuse apoi în limba literară, se întâlnesc şi o serie de fapte cu caracter dialectal care nu se vor generaliza în limba literară, păstrându-şi caracterul regional. Dintre acestea, cea mai mare frecvenţă o au formele *dupre* şi *dupe*, create în graiurile sudice printr-o falsă regresiune din *după*. Formele *dupre* şi *dupe* sunt predominante. În aceleaşi texte, mai rar, apare şi forma mai veche *după*. Ex.: *o ai măritat dupre* Bogdan; *dupre aceia* (Cron. Mat.); *au luat după la casele lor*; *boiarii du peste Olt* (Radu Pop.).

Un fenomen general, frecvent la o mare parte dintre verbele de conj. II-IV cu tema în dentală şi numai la prez. indicativ (pers.I

Scanned with OKEN Scanner

sing.), prezentul conjunctiv (pers. I sg. şi III pl.) şi gerunziu, este *iotacizarea*. Ex.: *văz* (I sg.); *să piiarză* (III sg.); *să-i auză* (III sg.); *să cază* (III pl.); *să puie* (III sg.); *să vie* (III pl.); *să scoaţă* (III pl.).

Dintre celelalte particularităţi specifice textelor muntene, menţionăm:

diftongarea lui *ó, é* (+*k, g, +e, i*) >*oi, ei*. Ex.: cu *oichii* noştri (Radu Pop.), *ureichile* (Radu Pop.); evoluţia fricativelor dentale (*voc.* +) *s, z* (+*k, g*+*e, i*) la *ş, j* (fricative anteropalatale). Ex.: *să dăşchise* (Cron. Mat.).

Destul de frecventă în cronicile muntene este palatalizarea labialei *f* > *h*, formele palatalizate alternând adeseori cu cele cu labiala conservată. Ex.: *hieri sălbatice, scoabe de hier* (Cron. Mat.).

În ceea ce priveşte fonetica numelor proprii străine, ea trădează – de cele mai multe ori – proveniența lor: contactul cu cultura latină, italiană, greacă, maghiară.

Morfologia

În general, structura morfologică a limbii cronicilor muntene este foarte unitară. Se remarcă elementele limbii vorbite, elemente cu caracter popular.

Flexiunea nominală prezintă câteva caracteristici:

- articularea cu articol hotărât a numelor proprii. Ex.: *Radul-Vodă Negru, sol de la Rodolful* etc;

- lipsa articolului enclitic şi pierderea caracteristicilor de gen, caz şi categorie flexională a substantivelor indicând grade de rudenie, urmate de adjectivul posesiv. Ex.: *poruncind gineri-său, lui Mustafa-paşa, să vie...*; *să puie pe fii-său Iordachie domn*; *nunta fii-sa Stancăi*; *au chiemat pe nepotă-său*; *cuscră-său Mihai Vodă* etc.;

- frecventa dispariţie a lui *-l* ca articol, la masc. şi neutru singular, nominativ-acuzativ. Ex.: *La Beci, la împăratu nemţesc*; *să le dea oşti ... să ia Ardealu*; *în mijlocu târgului* etc;

- folosirea formelor acordate în gen. şi număr ale articolului posesiv şi prezenţa, foarte rară, a formei invariabile *a*. Ex.: *ale lui*

Scanned with OKEN Scanner

haine; a cărora lucruri, însăşi capetele şi a unii şi a alţii părţi în primejdiia vieţii s-au pus etc.;

- formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal cu valoare de adjectiv posesiv. Ex.: *l-au iertat domnul şi au venit la casă-şi; vin tătarii asupră-le* etc.;

- folosirea unor forme ale pronumelui demonstrativ din graiurile populare. Ex.: *au luat un cal d-ăi care i-au plăcut*;

- articularea pronumelui relativ *care* la nominativ-acuzativ: sg. masc. *carele*, fem. *carea*, pl. masc. *carii* şi *carei*. Ex.: *nici iaste dogmă* [...] *carea* [...] *să nu o credem*; *oameni* [...] *carei ştiia plaiurile*;

- folosirea pronumelui relativ *care* cu valoare de pronume demonstrativ. Ex.: *care Decheval cu mari puteri s-au sculat*; *lângă care pod*...;

- particularitatea (frecventă în Cronica stolnicului Cantacuzino) de a declina numeralul cardinal şi de a nu-i asocia un articol adjectival. Ex.: *a trea decadă a adoaăi; a doaoa decadă a a patrai cărţi* ...;

- declinarea adjectivelor nehotărâte *tot* şi *atât*. Ex.: *pricina atâtui rău* şi *atâteai pierzări*; *puind cârmuitori romani toatei Dachii* etc.

Dintre caracteristicile *flexiunii verbale* semnalăm:

- terminaţia în *–a* a imperfectului indicativ, pers. 3 pl.: *era, împingea, zicea* etc.

- prezenţa unui *i* între rădăcină şi terminaţie, la imperfectul verbelor de conjugarea a IV-a. Ex.: *auziiam*; *împărţiia*; *să odihniia*; *grăbiia*...;

- folosirea auxiliarului *au* şi la pers. 3 sg. a perf. compus al indicativului: *au început, s-au dus, au supus*;

- prezenţa unor forme mai vechi pentru unele persoane ale prezentului indicativ al verbului *a vrea*: *va* (3 sg.); *vom* (1 pl.). Ex.: *cine va, grăieşte cu dînsul*...;

- folosirea frecventă a formelor de prezumtiv. Ex.: *Cei ce vor fi scris că o chiamă aşa [Muisiia], nu vor fi fost umblat într-aceste părţi*;

- folosirea, pentru viitor indicativ (alături de construcţia *va* + inf.), a construcţiei de tipul *va*+ conjuctivul prezent. Ex.. *va să fie*; *va să-l facă ginere*; *va să-l spânzure*;

Scanned with OKEN Scanner

- folosirea formei reflexive a verbului cu valoare pasivă: *Decheval biruindu-se, au fugit.*

În privința *părților de vorbire neflexibile*, se remarcă:

- prezența unor forme arhaice, rare, de adverbe. Ex.: *acea de apoi* (în cele din urmă); *de toate orile* (întodeauna); *oareșicîndu* (cîndva);

- prezența unor conjuncții caracteristice limbii vechi: *săvai că* (măcar că, deși)…;

- numeroase prepoziții au sens diferit de cel de azi: *către* (față de). Ex.: *către creștini*; *de* (=de la). Ex.: *ei…scriu…numai pen auz de cei ce umblă privind lumea*; *de* (=din). Ex.: *se trăgea de neam spaniol*; *de* (=despre). Ex.: *zic scriitorii de acest minunat pod*; *de* (din cauza); *despre* (=dinspre). Ex.: *au început despre Răsărit a pogorî…*; *direpte ce* (=unde, în care loc); *împotriva* (=în fața, față-n față cu); *spre* (=pentru, în vederea). Ex.: *Adrian … spre acel război s-au gătit…*

Sintaxa

Sintaxa propoziției. În cadrul propoziției, relațiile și funcțiile au un caracter prin excelență popular. Fenomenele cele mai caracteristice sunt:

- construcția de dativ adnominal (atribut în dativ), căreia îi corespunde mai târziu un raport de genitiv. Ex.: *era nepot lui Traian*; *Dionisie* […] *fiind Cantacozinilor rudă*;

- acordul în caz al apoziției cu substantivul determinat. Ex.: *aflând trupul lui Cheve voevodului*;

- folosirea, alături de topica obișnuită „substantiv+atribut adjectival", a topicii cu atributul adjectival așezat înaintea substantivului. Ex.: *grijă încă având de cei nedomoliți oameni…*;

- folosirea construcției „atribut adjectival+substantiv" cu adjectivul nearticulat, dar cu substantivul însoțit de articolul determinat. Ex.: *pomenire de mari și de puternice faptele lui*;

- folosirea infinitivului într-o serie de funcții sintactice în care mai târziu s-a consacrat construcția cu conjuctivul. Ex.: *așa lucrul fiind, ce a face eu n-am…*;

Scanned with OKEN Scanner

- pronumele personal, pers. 3 sg. feminin, forma accentuată, cu rol de complement drept în acuzativ, aşezat înaintea perfectului compus al indicativului. Ex.: *cînd o au făcut*;

- în propoziţia negativă introdusă prin *nici* nu e folosit adverbul de negaţie *nu*. Ex.: *nici acel Decheval au mai putut scăpa*;

- folosirea, pe scară foarte largă, a construcţiilor gerunziale. Ex.: *şi aşa fiind, multă vreme au trecut tot ei, oblăduind acea parte de loc*;

- dislocarea determinantului de determinat. Ex.: *sîngele cît au vărsat acei tirani, creştinescu…*;

- aşezarea predicatului la sfârşitul propoziţiei, ca în cronica stolnicului Const. Cantacuzino. Ex.: *Decheval încă nu într-un loc şedea, nici fără de mare grijă se afla…*

Sintaxa frazei se caracterizează prin:

- prezenţa a numeroase fraze construite din segmente simetrice, ce dau o anumită ritmicitate;

- prezenţa unor fraze greoaie, lipsite de precizie, alcătuite din multe propoziţii secundare, din propoziţii foarte încărcate cu construcţii gerunziale şi din propoziţii cu multe construcţii incidente;

- deşi în multe părţi stilul este stufos, în majoritatea cazurilor frazele sunt totuşi clare, fiind compuse din propoziţii puţine şi relativ simple.

Vocabularul

Ca şi cronicile moldovene din secolul XVII-lea şi al XVIII-lea, cronicile muntene, pe lângă fondul de cuvinte mai vechi (în primul rând latin) şi pe lângă împrumuturi mai noi din alte limbi, conţin numeroase neologisme latine, greceşti şi turceşti. Pătrunderea acestor elemente lexicale se explică prin dezvoltarea relaţiilor politice, economice şi culturale cu unele ţări din Centrul Europei, cu Polonia şi Rusia (unde se găsesc acum multe influenţe ale culturii occidentale) şi – pe de altă parte – cu ţările din Peninsula Balcanică, în condiţi-

Scanned with OKEN Scanner

ile dependenţei Ţărilor Române de Imperiul Otoman. Menţionăm de asemenea că mulţi dintre cronicari cunoşteau bine limbile slavonă şi greacă. Unii cunoşteau limba turcă şi italiană.

Subliniem faptul că fondul vechi, moştenit din latină, conţine termeni ce aparţin limbii vorbite. Ex.: *au* conj. „sau, ori"; *cap* s.n. „conducător" (militar); *carte* s.f. „scrisoare"; *a căuta* vb. „a îngriji"; *cine, cineşi* pron. „fiecare"; *codru* s.m. „deal, munte"; *crudătate* s.f. „cruzime"; *cură* vb. „curge"...

Elementele slave aparţin, în majoritate, unui strat cultural mai nou, fiind mai ales termeni cărturăreşti, din domeniul vieţii bisericeşti şi al administraţiei sau termeni din domeniul relaţiilor sociale. Subliniem că, deşi fondul slavon are o anumită amploare, cuvintele care au intrat în limba comună şi au rezistat timpului sunt puţine. Ex.: *bdenie* s.f. „denie"; *blagoceştiv* adj. „evlavios"; *blagoslovenie* s.f. „binecuvântare"; *boiarin* s.m. „boier"; *breaslă* s.f. „categorie socială"; *cin* s.m. „ordin preoţesc"; *coneţ* s.n. „sfârşit"; *dajde* s.f. „dare, bir"; *zapis* s.n. „act, dovadă scrisă".

Împrumuturile din diferitele limbi slave sunt foarte limitate. Se remarcă împrumuturile din *sârbo-croată* (*banoveţ* s.m. „ban", „Conducătorul Olteniei"; *ordie* s.f. „armată"; *podină* s.f. „podea" etc.), din *bulgară* (*magherniţă* s.f. „bucătărie la o mănăstire"; *răzmiriţi* vb. refl. „a se răscula" etc.) , din *polonă* (*jah* s.n. „jaf"; *panţir* s.m. „soldat de cavalerie"; *vartă* s.f. „pază, strajă"), din *ucraineană* (*cuhnie* s.f. „bucătărie"; *gujmă* s.f. „cuşmă"; *obroc* s.n. „tain", „vas mare"; *vătaf* s.m. „căpetenie de oşti"), din *rusă* (*carâtă* s.f. „trăsură de lux, închisă", *cneaz* s.m. „principe"; *mojic* s.m. adj. „om de rând"; *sobor* s.n. „adunare").

Numărul *elementelor de origine maghiară* este mult mai scăzut decât al celor de origine slavă. Majoritatea termenilor aparţin limbii vorbite, Ex.: *bişug* s.n. „belşug"; *cimetie* s.f. „cimotie, rudă"; *cocie* s.f. „trăsură"; *dărăbanţi* s.m. pl. „soldaţi mercenari pedeştri"; *feliu* s.n. „fel"; *hălădui* vb. „a trăi liniştit"; *nemeş* s.m. „nobil".

Elementele de origine neogreacă reprezintă un strat mai nou şi denumesc mai ales noţiuni ale culturii spirituale şi ale vieţii politice.

Scanned with OKEN Scanner

În general, aceste cuvinte nu pătrunseseră încă în limba comună. Ex.: *anatefter* s.n. „registru"; *apofasis* s.f. „afirmație"; *apostat* adj. „care s-a lepădat de credință"; *armada* s.f. „armată, flotă"; *aspidă* s.f. „viperă" etc. Menționăm că cei mai mulți termeni de origine neogreacă se găsesc în cronicile lui Radu Popescu și Radu Greceanu.

Fondul lexical de origine turcă osmanlîe este comparabil, ca amploare și importanță, cu cel de origine neogreacă. Termenii de origine turcă osmanlîe reprezintă noțiuni din domeniul vieții administrative, politice, militare, materiale. Majoritatea acestor termeni au avut o circulație limitată pe plan social (la clasa dominantă) și în timp (foarte puțini dintre ei au supraviețuit). Ex.: *agă* s.m. „rang de boierie"; *alai* s.n. „pompă, ceremonie"; *anteriu* s.m. „haină lungă"; *atlaz* s.m. „țesătură de mătase fină"; *beizadea* s.m. „fecior de domn" etc.

Cronicile muntene înregistrează primele *neologisme de origine latină și de origine romanică* din limba română. Aceşti termeni au fost împrumutați fie direct din latină, fie din diferitele limbi romanice sau prin intermediul unor alte limbi. Ex.: *armesteție* s.f. „armistițiu"; *audienție* s.f. „audiență"; *canțelariu* s.m. „cancelar"; *comăndat* s.m. „comandant"; *confermație* s.f. „confirmare"; *mod* s.n. „fel; *predicație* s.f. „predică"; *providenție* s.f. „providență" etc.

Merită să fie semnalate și *împrumuturile din italiană.* Ex.: *bărbiiar* s.m. „bărbier"; *ducă* s.m. art. „ducele"; *fortaliții* s.f. pl. „fortărețe"; *malcontent* adj. „nemulțumit" etc. O mare preferință pentru italienisme se remarcă în cronica lui Radu Popescu și în Anonimul brâncovenesc.

În cronicile muntene se întâlnesc foarte *puține elemente germane.* Ex.: *ort.* s.n. – „monedă"; *taler* s.n. „veche monedă de argint".

În limba cronicilor muntene se remarcă și o serie de *termeni de origine necunoscută sau nesigură.* Ex.: *apesti* vb. „a întârzia"; *apristui* vb. „a procura"; *beldie* s.f. „băț"; *butuci* s.m. pl. „bucăți groase de lemn"; *gâdea* s.m. „călău"; *mîlcos* adj. „mîlos"; *nițel* adj. „puțin"; *ticăit* adj. „nenorocit".

Scanned with OKEN Scanner

În ceea ce priveşte *formarea cuvintelor*, menţionăm că derivaţia cu sufixe este incomparabil mai bogată decât cea cu prefixe, iar derivarea regresivă, schimbarea categoriei gramaticale şi compunerea se întâlnesc foarte rar.

Sufixe: a) *–ar* (s.m.): *băjănar* „pribeag"; *birar* „perceptor al impozitelor"; *hărăcear* „încasator al tributului"; *lăcătar* „lăcătuş"; *olăcar* „curier urgent"; b) *–aş* (s.m.): *armaş* „om înarmat"; *jăcaş* „jefuitor"; *muzicaş* „muzicant"; c) *–atec* (adj.): *crudatec* „crud"; *zburatec* „uşuratic"; d) *–ărie* (s.f.) *birărie* „strângerea birurilor"; *fătărie* „părtinire"; e) *–ciune* (s.f). *betăjeciune* „infirmitate"; *robiciune* „robie"; f) *–eală, -ială* (s.f.) *bântuială* „supărare"; *covăseală* „uneltire"; *opreală* „arest"; g) *–eani* (s.m.): *moşnean* „moştenitor"; h) *–icesc* (adj.): *moschicescu* „rusesc"; i) *–ie* (s.f.): *crăie* „domnie"; *dăscălie* „învăţătură"; j) *–mânt: aşăzământ* „acord"; k) *–oare* (s.f.): *cursoare* „curgere"; l) *–re* (s.f.): *mutare* „schimbare"; m) *-toare*; *-toriu*; *-tori*; *-tor*: *cântător* „cântăreţ"; *curător* „curgător"; n) *–tură* (s.f.): *pecetluitură* „pecete".

Dintre *prefixe* citãm, ca fiind mai frecvente: *dez-* (ex.: *dezbate* „a scăpa de sub puterea cuiva"); *în-, îm-* (ex. *împărechia*); *ne-* (ex.: *nepestit* (adj.), „neîntîrziat").

Stilul

O caracteristică importantă a cronicilor muntene este aceea că majoritatea lor au un *caracter polemic*, adresîndu-se fie unor partide boiereşti rivale, fie falsificatorilor istoriei; polemica este realizată prin mijloace lingvistice deosebit de sugestive.

Departe de a fi simple expuneri ale unor evenimente istorice, cronicile muntene folosesc, mai mult decât cele moldovene, *procedee variate de realizare artistică*, ceea ce le conferă caracterul de opere literare.

Dintre *principalele procedee de realizare artistică* menţionăm: a) folosirea frecventă a unor *expresii populare*, specifice stilului

Inv. 180356

Scanned with OKEN Scanner

colocvial. Ex.: „*şi alte fumuri mai mari acei* muieri *îi urla în cap*“ (Radu Greceanu); „*Bălăcenii totdeauna îşi întindea mintea după nişte păreri nebuneşti*“ (Anon. br.); *arama-şi arată* (*ibid.*); b) *folosirea comparaţiilor.* Ex. „*s-au pornit ... şi-au intrat ca lupii în oi*“ (Cron. Mat.); „*ca nişte lei căsca gurile să-i înghită pre toţi*“ (Let. Cant.); c) *utilizarea unor epitete specifice stilului colocvial şi familiar.* Ex.: „*Constandin postelnicul, bunul creştin şi vrednic de slujbă mult plânse pentru săraca de ţară*“ (Cron. Mat.); d) *apelul la zicători, proverbe şi sentinţe* care, prin natura lor metaforică, uneori moralizatoare, contribuie şi ele la reprezentarea figurată a realităţii. Cele mai multe au *caracter popular.* Ex.: „*Aşa este totdeauna bine să se ferească omul de lucrul cel rău, căci dacă face binele şi se apără de fapta rea, şi fapta cea bună lesne o împlineşte*“ (Radu Greceanu); „*Dar aşa zic unii dintre înţelepţi că unde este nădejde multă, acolo este şi deşărtăciune*“ (Anon. br.); e) *folosirea metaforei* care, sub forma sa propriu-zisă, apare destul de rar. Ex.: „*De vreme ce făcu puiul leului aşa, dar când va veni leul cel mare, ce va face?*“(Cron. Mat.); „*La aceasta bucuratu-s-au toţi, că li s-au luat un lup de-asupră*“ (Radu Pop.); f) utilizarea unor procedee compoziţionale mai ample, cum sunt *vorbirea directă, indirectă şi indirectă liberă, descrierea, naraţiunea.*

Vorbirea directă, redată cu multă naturaleţe, e folosită atât în convorbiri, sub formă de *dialog,* cât şi în diferite *monologuri.* Dialogul reproduce adesea ciocniri de opinii, fiind folosit la realizarea unor scene dramatice. În Anonimul brâncovenesc conversaţia marchează anumite momente nodale ale expunerii. (Ex.: relatarea alegerii ca domn a lui Constantin Brâncoveanu). *Monologul* este utilizat pentru expuneri mai limitate, cum sunt, de ex.: îndemnurile la luptă ale lui Matei Basarab către ostaşii lui (Cron. Mat.). Cu totul remarcabile, sub raport artistic, sunt paginile din Anonimul brâncovenesc în care Constantin Brâncoveanu face rechizitoriul clucerului Constantin Ştirbei, care săvârşise grave abuzuri la încasarea impozitelor şi nu voia să-şi recunoască vina.

Scanned with OKEN Scanner

Argumentele acuzării sunt prezentate într-o gradație ascendentă şi cu o foarte mare forță expresivă.

Frecvența mai mult sau mai puțin redusă a vorbirii directe a personajelor în unele cronici muntene şi frecvența mică a vorbirii indirecte libere sunt compensate de folosirea, pe scară largă, a procedeului vorbirii indirecte. Majoritatea cronicarilor munteni fac uz de *citate biblice*, ce reprezintă cazuri tipice de reproducere a vorbirii cuiva, cu rezerva că acest cineva nu e un personaj al acțiunii.

Menționăm că cronicarii sunt personaje care iau parte activă la relatarea desfăşurării acțiunii; ei intervin adeseori, în cursul expunerii, cu exclamații, cu interogații retorice şi chiar cu declarații făcute la pers. 1 singular.

Un procedeu întâlnit mai ales în cronica Bălenilor, a lui Radu Greceanu, în Anonimul brâncovenesc şi în cronica lui Radu Popescu este *descrierea;* de multe ori tablourile descrise au valoarea unor adevărate reportaje literare (ex.: tabloul în care ni se descrie foametea din Moldova în timpul domniei lui Dumitraşco Cantacuzino – Cron. Băl.; tabloul instalării lui Constantin Brâncoveanu ca domn – Anon. br.; descrierea cotropirii Țării Româneşti de către austrieci, în 1716 – Radu Pop. etc.).

Portretul nu i-a preocupat în mod deosebit pe cronicarii munteni. Anumite trăsături sufleteşti (mai ales negative) sunt scoase în relief, în general, prin expresii populare, epitete, comparații şi proverbe. Cronicarii nu-şi propun să prezinte portretul personajului lor într-un cadru unitar şi mai limitat, acesta putându-se reconstitui din trăsăturile împrăştiate de-a lungul unei expuneri ample, ce cuprinde tot felul de întâmplări etc. (ex.: portrete, relativ reuşite, sunt acela al lui Constantin Brâncoveanu şi al spătarului Mihai Cantacuzino din Anonimul brâncovenesc).

Narațiunea este procedeul compozițional fundamental al tuturor cronicilor. Procedeul depăşeşte adeseori tehnica unei relatări seci a evenimentelor; în numeroase pagini apare o narațiune literară, în care secvențele sunt prezentate cu multă artă. În cronicile muntene, de-

Scanned with OKEN Scanner

scrierea şi naraţiunea se împletesc strâns şi au *caracter de reportaj*. Ex.: relatarea bătăliei de la Zărneşti, din 1690, dintre oştile muntene, aliate cu turcii şi cu tătarii şi armata austro-maghiară – Radu Gr.

În cronicile muntene, predomină naraţiunile cu caracter tragic sau dramatic şi cele cu caracter satiric.

Concluzii

Analiza limbii cronicarilor munteni pune în evidenţă *caracterul popular al mijloacelor de expresie şi preocuparea pentru o exprimare cât mai plastică,* prin utilizarea unei game largi de procedee stilistice.

În timp ce *în fonetică se constată o anumită fluctuaţie, structura gramaticală se caracterizează printr-o mare unitate.*

Vocabularul, pe lângă fondul limbii curente, *cuprinde un mare număr de neologisme;* un loc important ocupă neologismele de origine romanică, ce indică începutul unor contacte culturale susţinute cu ţările occidentale.

În ceea ce priveşte *stilul, cronicile muntene excelează prin procedee cu caracter popular. Oralitatea este o trăsătură esenţială* a celor mai multe cronici muntene.

Cronicile muntene se caracterizează printr-un stil mult mai personal decât cel al cronicilor moldovene, prezentând numeroase atitudini polemice şi mari calităţi literare. Ele reprezintă importante *monumente de limbă literară, de beletristică şi de istoriografie.*

Bibliografie:

1. Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol.I, Bucureşti, Ed. Minerva, 1971

2. Şerban Cioculescu, *Varietăţi critice* („Vorbirea directă şi indirectă"), Bucureşti, Ed. pentru literatură, 1966

3. *Cronicari munteni*, antologie de Virgiliu Ene, text stabilit de Mihail Gregorian, prefaţă de Al. Piru, ediţia a 2-a, Bucureşti, Editura Tineretului, 1968

Scanned with OKEN Scanner

CÂTEVA REPERE PE DRUMUL PARCURS DE IRINA IZVERNA-TARABAC ÎN FORMAREA EI PROFESIONALĂ

• Absolventă a Şcolii Generale nr. 3 din Bucureşti (1984).

• Absolventă a Colegiului "Sfântul Sava" din Bucureşti, secţia matematică-fizică (1988).

• Licenţiată a Facultăţii de Litere, Universitatea Bucureşti, specialitatea Limba şi Literatura română – Limba şi Literatura engleză (1995), cu lucrarea *Aspecte ale categoriei gramaticale a cazului : specific şi universal. Aplicaţii la limbile română şi engleză* (condusă de Prof. Dr. Gabriela Pană Dindelegan). Lucrarea a fost notată cu nota 10.

• Master în lingvistică, Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti (1996), cu lucrarea *Anafora între gramatică şi pragmasemantică* (condusă de Prof. Dr. Valeria Guţu Romalo). Lucrarea a fost notată cu nota 10.

• Bursieră a Facultăţii de Litere a Universităţii din Amsterdam (1996-1997). A frecventat următoarele cursuri şi seminarii, la care a dat examene (în limba olandeză), obţinând note foarte bune.

- Tipologie lingvistică şi lingvistică funcţională (Prof. Dr. Kees Hengeveld şi Prof. Dr. Dik Bakker).
- În cadrul seminarului de Tipologie, a lucrat într-un colectiv care se ocupa de limbile : koasati, bască, guarani, lango, kobon, mangarayi, nung, mandarina chineză, tamil, babungo, quechua, abkhază etc.; şi-a făcut propriile cercetări pe greaca modernă şi pe următoarele limbi rare : rapanui, burushaski.
- Lingvistică cognitivă (Prof. Dr. Frederike van de Leek).
- Principii de lingvistică istorică (Prof. Dr. Olga Fischer).
- Principii de lingvistică istorică aplicate la limba engleză (Prof. Dr. Olga Fischer).

Scanned with OKEN Scanner

•A făcut studii de limba olandeză la INTT (Amsterdam), 96 ore (martie – iulie) (1997). Cunoştinţele sale de limba olandeză sunt atestate printr-o diplomă acordată de Universitatea din Amsterdam în 1998 şi prin certificatul eliberat în 1998 de Institutul de limba olandeză ca limba a doua din Gröningen (Olanda).

• A făcut studii doctorale, ca bursieră la Departamentul de Lingvistică de la State University of New York at Stony Brook (2002-2007). În calitate de doctorand (PhD candidate), a urmat cursuri de sintaxă (Prof. Dr. Richard K. Larson, îndrumătorul tezei ei de doctorat, Prof. Dr. Daniel Finer, Associate Prof. John Bailyn), morfologie (Prof. Dr. Alice C. Harris, Prof. Dr. Robert D. Hoberman), fonologie (Prof. Dr. Ellen Broselow, Prof. Dr. Lori Repetti), fonetică (Prof. Dr. Marie K. Huffman), lingvistică romanică (Prof. Dr. Lori Repetti, Prof. Dr. Ordoniez).

• În paralel, a urmat cursuri de sintaxă la CUNY- Grad School and University Center – New York (Prof. Dr. Marcel den Dikken) (2006-2007) şi cursuri de lingvistică romanică la Departamentul de Lingvistică de la New York University (Prof. Dr. Richard Kayne) (2006-2007).

• În cadrul unor ore de consultaţii săptămânale (2006 – 2007), a purtat discuţii cu Prof. Dr. Marcel den Dikken asupra temei ei de cercetare (în vederea tezei de doctorat), privitoare la frazele nominale în limba română.

• *Interesul ei ştiinţific s-a îndreptat în mod deosebit spre sintaxă şi semantică.*

• A iniţiat, organizat şi condus un Cerc de Studii pentru doctoranzi, în care se discutau probleme de sintaxă, legate de temele cursurilor (de exemplu: «Teoria elementelor de relaţie»).

• Alte studii în domeniul Lingvisticii teoretice:

- A urmat cursurile de Lingvistică teoretică ţinute în cadrul Şcolii de Iarnă organizate de LOT în ianuarie 1997, la Nijmegen (Olanda);

- A urmat cursurile de Lingvistică teoretică ţinute în cadrul Şcolii de Vară, în iunie 1997, la Amsterdam (Olanda);

Scanned with OKEN Scanner

- A urmat cursurile de Lingvistică teoretică ținute în cadrul Școlii de Vară, organizată de EGG în august 2004, la Cluj (România);

• A beneficiat de următoarele burse de studiu:

- 1990-1995 – Bursă de merit, Facultatea de Litere, Universitatea București, în calitate de student;

- 1995-1996 – Bursă de merit, Facultatea de Litere, Universitatea București, în calitate de masterand;

- 1991, 1993 – burse de câte două luni în fiecare an la Paris și Arles (Franța), pentru traducere literară, din franceză în română, și pentru traducerea *Cursului de lingvistică generală* de Ferdinand de Saussure, în versiune completă (Ed. Tullio de Mauro);

- 1996-1997 – Bursă Erasmus la Universitatea din Amsterdam;

- 2002-2007 – Bursă de studiu, obținută prin concurs, la Universitatea Stony Brook (SUA), Departamentul de Lingvistică;

- 2007 – Linguistic Society of America – LSA Summer Institute Fellowship;

• Activitate didactică și de cercetare:

- 1996-1997 – a condus un seminar de Introducere în lingvistică și de Morfologie la Facultatea de Litere a Universității București, Catedra de Limba română.

- 1999-2000 – asistent-cercetător (AIO – Assistant in Training), la Departamentul de Lingvistică de la Facultatea de Litere, Universitatea din Nijmegen (Katholieke Universiteit Nijmegen, Olanda), post ocupat prin concurs. A lucrat împreună cu Prof. Dr. Ad Foolen, la un proiect de cercetare asupra „*Particulelor focus in limba olandeză*" (*De funktie van focuspartikels*).

- 2002-2007 – a fost, timp de 9 semestre, *teaching assistant* (asistent universitar) la Departamentul de Lingvistică al Universității Stony Brook (SUA), conducând seminariile cursuri-

Scanned with OKEN Scanner

lor de: *Introducere în lingvistica generală* (3 semestre), cu Prof. Dr. Ellen Broselow şi cu Visiting prof. Edith Aldrige; *Limbile în SUA*, cu Assistant prof. Cecilia Cutlor; *Structura unei limbi rare (tagalog)*, cu Visiting prof. Edith Aldrige; *Sintaxă*, cu Prof. Dr. Richard. K. Larson; *Structura unei limbi rare (araba din Irak)*, cu Prof. Dr. Robert Hobermann. A condus, de asemenea, seminarii de *Filosofia limbajului, Fonologie, Tipologie, Morfologie.*

• A participat la organizarea unor evenimente ştiinţifice:

- NELS 34 – Stony Brook University (toamna 2003);
- Language Evolution Symposium - Stony Brook University (toamna 2005);
- Referent la SUNY – CUNY / NYU Conference (toamna 2006);
- FASL – Stony Brook University (mai 2007).

• Servicii în slujba comunităţii:

- Residant assistant – Stony Brook University (octombrie 2006 – februarie 2007).

• Membră în:

- Linguistic Society of America (din anul 2003);
- Uniunea Scriitorilor din România, secţia Traduceri (din anul 2000).

• A publicat o serie de eseuri de critică literară în reviste româneşti de prestigiu (« România literară », « Jurnalul literar » etc.).

• Este coautoare a volumului «7 zile cu Alexandru Vona» (sub tipar).

• A tradus din franceză în română şi din engleză în română, o serie de titluri, precum: Oscar Wilde, *De profundis*, Editura Allfa, Bucureşti, 1996, ed. 2, Allfa 1999 ; Vadime şi Danielle Elisseeff, *Civilizaţia japoneză*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1996 ; Mario Meunier, *Legenda aurită a zeilor şi a eroilor* , Editura Allfa, Bucureşti, 1998 ; Frédéric Masson, *Napoleon şi iubirea*, Editura Arcadia, Bucureşti, 1992 ; Stéphane Mallarmé, *Trei scrisori către bunica sa*, «România

Scanned with OKEN Scanner

Literară», iulie 1995 ; Anna de Noailles, *Cartea vieții mele* (sub tipar).

• A tradus din franceză și a prefațat *Cursul de lingvistică generală* de Ferdinand de Saussure, ediția Tullio de Mauro (Editura Polirom, Iași, 1998 ; ed. a doua, Polirom, Iași 2000). Este pentru prima dată când acest tratat fundamental de lingvistică e tradus și publicat în România în această formă completă.

• Urmează să apară la Editura Universității „Ștefan cel Mare" din Suceava, patru volume de *Studii de lingvistică*:

- *Aspecte ale categoriei gramaticale a cazului: specific și universal. Aplicații la limbile română și engleză*
- *Anafora, între gramatică și pragmasemantică*
- *Some Problems of Syntax. Application to the Romanian Language*
- *Other Problems of Syntax. Application to the Romanian Language*

Limbi cunoscute – foarte bine (citit, scris, vorbit) :

• **Româna** (limba maternă și specialitatea ei din Facultate).

• **Engleza** (specialitatea ei din Facultate, limba în care a urmat cursuri, a dat examene și a condus seminarii de lingvistică în Olanda și Statele Unite).

• **Franceza** , cunoscută din familie și din liceu.

- A făcut două stagii, ca bursieră, la Collège International des Traducteurs Littéraires din Arles, Franța (1991-1993), și s-a documentat în perioade relativ lungi la Paris.
- În 1990, a obținut certificatul de traducător din franceză în română, în urma unui examen organizat de Ministerul Culturii.

• **Olandeza,** limbă vorbită în familie, cu soțul ei, în perioada 1996 – 2002, și a cărei cunoaștere a fost atestată printr-o diplomă acordată de Universitatea din Amsterdam (1998) și prin certificatul eliberat de

Scanned with OKEN Scanner

Institutul de limba olandeză ca limba a doua – Gröningen, Olanda, 1998. Este limba în care a publicat eseuri, a urmat cursuri şi a dat examene în perioada 1996 – 2002, pe durata şederii în Olanda, ţară pe care a iubit-o foarte mult (de altfel, pe lângă cetăţenia română, Irina avea şi cetăţenie olandeză).

În iunie 2007, când trecea în anul al şaselea de studii (deci nu cu mult timp înainte de a obţine titlul de doctor), a fost nevoită să-şi întrerupă studiile, din motive de boală.

În luna aprilie anul 2008, Universitatea Stony Brook i-a acordat, postum, diploma de master.

Bucureşti, 2008 *Editorii*

Scanned with OKEN Scanner

A FEW REFERENCE MARKS IN IRINA IZVERNA-TARABAC'S PROFESSIONAL EVOLUTION

• She graduated School No. 3 in Bucharest in 1984.

• She graduated « Sfântul Sava » High School in Bucharest, Mathematics-Physics Branch, in 1988.

• She graduated the Faculty of Letters of the University of Bucharest, specialising in Romanian Language and Literature and English Language and Literature (1995) with the BA thesis: *Aspects of the Grammatical Category of Case: Specific and Universal. Applications on Romanian and English* (supervised by Professor PhD Gabriela Pană Dindelegan). The thesis was awarded grade A.

• Master of Arts in Linguistics, Faculty of Letters, University of Bucharest (1996), with the thesis *Anaphora, between Grammar and Pragma-semantics* (supervised by Professor PhD Valeria Guțu Romalo). The paper was awarded grade A.

• Scholarship fellow of the Faculty of Letters of the University of Amsterdam (1996-1997). She attended the following courses and seminars, for which she took examinations (in Dutch), being awarded the Very Good mark.

-Linguistic typology and functional linguistics (Professor PhD Kees Hengeveld and Professor PhD Dik Bakker)

-During the seminar of typology, she worked in a group studying the following languages : Koasati, Basque, Guarani, Lango, Kobon, Mangarayi, Nung, Mandarin Chinese, Tamil, Babungo, Quechua, Abkhaz, etc., she made her own research on Modern Greek and the following rare languages : Rapanui, Burushaki

-Cognitive Linguistics (Professor PhD Frederike van de Leek).

Scanned with OKEN Scanner

-Principles of Historical Linguistics (Professor PhD Olga Fischer).

-Principles of Historical Linguistics applied to English (Professor PhD Olga Fischer).

• She studied Dutch at INTT (Amsterdam), 96 hours (March-July) (1997). Her knowledge of Dutch is certified by a diploma issued by the University of Amsterdam in 1998 and by the certificate issued by the Institute for Dutch as a Second Language in Gröningen (Netherlands) in 1998.

• She was a PhD candidate and a scholarship fellow in the Linguistics Department of State University of New York at Stony Brook (2002-2007). As a PhD candidate, she attended courses of Syntax (Professor PhD Richard K. Larson, the supervisor of her PhD thesis; Professor Dr. Daniel Finer, Associate Prof. John Bailyn), Morphology (Professor PhD Alice C. Harris, Professor PhD Robert D. Hoberman), Phonology (Professor PhD Ellen Broselow, Professor PhD Lori Repetti), Phonetics (Professor PhD Marie K. Huffman), Romance Linguistics (Professor PhD Lori Repetti, Professor PhD Ordoniez).

• In parallel, she attended courses of Syntax at CUNY –Grad School and University Center—New York (Professor PhD Marcel den Dikken) (2006-2007) and courses of Romance Linguistics in the Linguistics Department of New York University (Professor PhD Richard Kayne) (2006-2007).

• During some weekly meetings (2006-2007) she discussed her research subject (for her PhD thesis), related to nominal phrases in Romanian, with Professor PhD Marcel den Dikken.

• *Her scientific interest focused on syntax and semantics.*

• She initiated, organized and was in charge of a Study Group for PhD candidates, where they discussed syntax problems, related to the themes of the courses (for example : *The theory of relation elements*).

• Other studies in the field of Theoretical Linguistics :

- She attended the courses of Theoretical Linguistics dur-

Scanned with OKEN Scanner

ing the Winter School organized by LOT in January 1997, in Nijmegen (Netherlands) ;

- She attended the courses of Theoretical Linguistics during the Summer School in June 1997, in Amsterdam (Netherlands).

- She attended the courses of Theoretical Linguistics during the Summer School organized by EGG in August 2004, in Cluj (Romania);

• She benefited from the following scholarship awards :

-1990-1995-Merit scholarship, Faculty of Letters, University of Bucharest, as a student;

-1995-1996- Merit scholarship, Faculty of Letters, University of Bucharest, as a MA candidate;

-1991; 1993, scholarships of 2 months each in Paris and Arles (France) for literary translation, from French into Romanian ;

- 1996-1997 Erasmus scholarship at the University of Amsterdam ;

- 2002-2007 scholarship (after a competition) at Stony Brook University (USA), Linguistics Department ;

- 2007-Linguistic Society of America – LSA Summer Institute Fellowship ;

• Teaching and research activity :

- 1996-1997 she taught a seminar of Introduction to Linguistics and Morphology at the Faculty of Letters of the University of Bucharest, the Department of Romanian Language.

- 1999-2000 research assistant (AIO – Assistant in Training) in the Linguistics Department of the Faculty of Letters of the University of Nijmegen (Katholieke Universiteit Nijmegen, Netherlands). She took up the post after a competition. She worked with Professor PhD Ad Foolen, on a research project on *Focus Particles in Dutch* (*De funktie van focuspartikels*).

Scanned with OKEN Scanner

- 2002-2007 During 9 semesters, she worked as a teaching assistant in the Linguistics Department of Stony Brook University (USA) teaching the seminars of the courses of: Introduction to General Linguistics (3 semester appointments) with Professor PhD Ellen Broselow and with Visiting Professor Edith Aldridge ; Languages in the USA, with Assistant Professor Cecilia Cutlor ; Structure of an Uncommon Taught Language (Tagalog) with Visiting Professor Edith Aldridge, Syntax, with Professor PhD Richard K. Larson ; Structure of an Uncommon Taught Language (Iraqi Arabic), with Professor PhD Robert Hoberman. She also taught seminars of Language Philosophy, Phonology, Typology, Morphology.

• She participated in the organization of some scientific events :

-NELS 34-Stony Brook University (autumn 2003)

-Language Evolution Symposium-Stony Brook University (autumn 2005)

-reviewer for SUNY/CUNY/NYU conference (autumn 2006)

-FASL –Stony Brook University (May 2007)

• Community service :

-Resident assistant—Stony Brook University (October 2006-February 2007)

• Member of :

- Linguistic Society of America (since 2003)

- Romanian Union of Writers, Translation section (since 2000)

• She published a series of literary critical essays in famous Romanian magazines (*România Literară*, *Jurnalul Literar* etc.).

• She is co-author of the book *7 Days with Alexandru Vona* (in press).

• She translated from French into Romanian and from English into Romanian a series of titles such as : Oscar Wilde, *De profundis*, Allfa Publishing House, Bucharest, 1996, second edition, Allfa

Scanned with OKEN Scanner

Publishing House, 1999 ; Vadime and Danielle Elisseeff, *Japanese Civilization*, Meridiane Publishing House, Bucharest, 1996 ; Mario Meunier, *The Golden Legend* (Mythology), Allfa Publishing House, Bucharest, 1998 ; Frédéric Masson, *Napoleon and Love*, Arcadia Publishing House, Bucharest, 1992 ; Stéphane Mallarmé, *Three Letters to his Grandmother*, *România Literară*, July 1995 ; Anna de Noailles, *The Book of my Life* (in press).

• She also translated from French and she wrote the foreword of the *Cours de linguistique générale* by Ferdinand de Saussure, edition Tullio de Mauro (Polirom Publishing House, Iaşi, 1998; second edition, Polirom, Iaşi, 2000). It is the first time that this fundamental treatise of linguistics has been translated and published in Romania.

• Four volumes of Studies in Linguistics are going to be published at "Ştefan cel Mare" University of Suceava Press :

-Aspects of the Grammatical Category of Case. Specific and Universal. Applications to the Romanian and English Languages

-Anaphora, between Grammar and Pragma-semantics

-Some Problems of Syntax. Application to the Romanian Language

-Other Problems of Syntax. Application to the Romanian Language

Language proficiency

very good level (reading, writing, speaking)

• **Romanian** (mother tongue and her first main subject in Faculty).

• **English** (her second main subject in Faculty, the language in which she attended courses, she took examinations and she taught seminars of linguistics in the Netherlands and in the United States).

• **French**, studied at home and in high school.

Scanned with OKEN Scanner

- She participated in two traineeships, as a fellow student, at Collège International des Traducteurs Littéraires in Arles, in France (1991-1993) and she gathered material for her research during relatively long periods in Paris.

-In 1990, she was awarded the certificate of translator, after an examination organized by the Ministry of Culture.

• **Dutch**, the language spoken at home, with her husband, between 1996 and 2002; her knowledge of Dutch was certified by a diploma issued by the University of Amsterdam in 1998 and by the certificate issued by the Institute for Dutch as a Second Language in Gröningen, in the Netherlands, in 1998. It is the language in which she published essays, she attended courses and she took examinations between 1996 and 2002, when she lived in the Netherlands, a country which she loved very much (in fact, in addition to Romanian citizenship, Irina also had Dutch citizenship).

In June 2007, when she began the sixth year of studies (so not long before being awarded the PhD title), she had to interrupt her studies, because of illness.

In April 2008, Stony Brook University awarded her the MA diploma posthumously.

Bucharest, 2008

The Editors

Scanned with OKEN Scanner

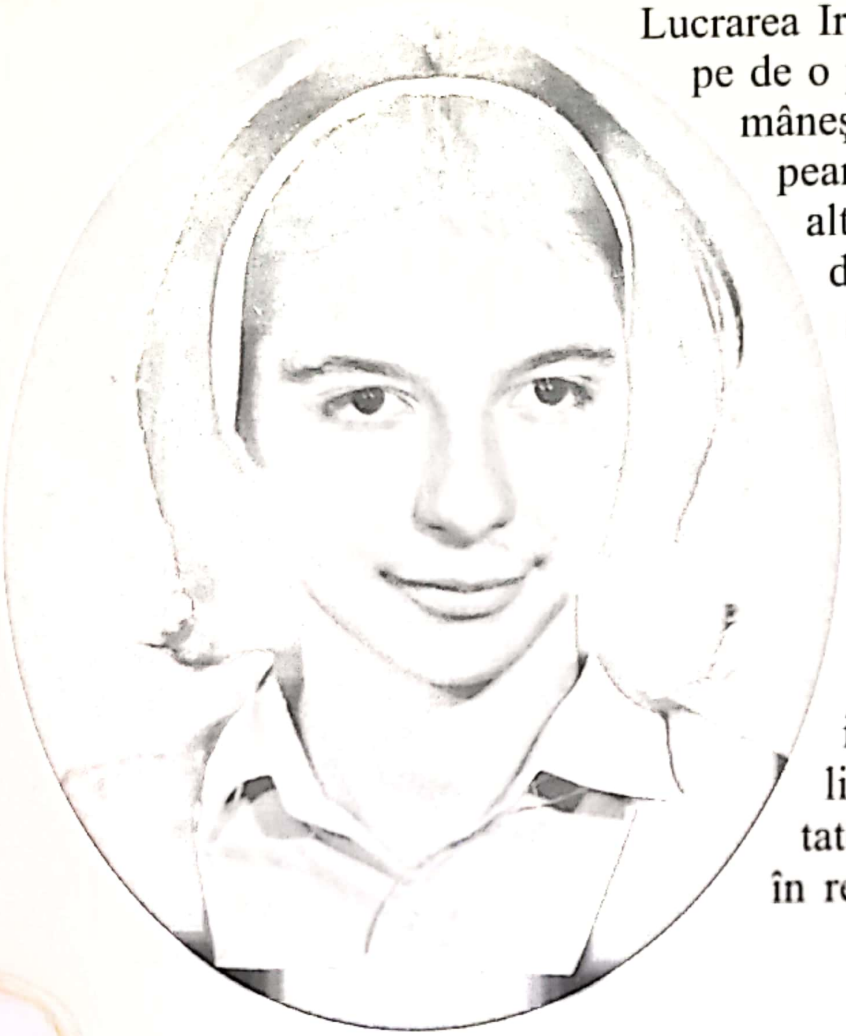

Lucrarea Irinei Izverna-Tarabac urmăreşte, pe de o parte, integrarea cercetărilor româneşti în perspectiva modernă europeană a teoriei cazurilor, iar, pe de altă parte, realizarea unui început de studiu comparativ, în vederea surprinderii specificului limbii române privind organizarea şi funcţionarea cazurilor [...] Ea vine să confirme impresiile pe care mi le formasem despre Irina Izverna-Tarabac de-a lungul perioadei de lucru împreună: o inteligenţă sclipitoare, un interes puternic pentru cercetarea lingvistică, profunzime, capacitate de sinteză, uşurinţă şi eleganţă în redactare.

Gabriela Pană Dindelegan
Membru al Academiei Române
Profesor la Catedra de limba română
Facultatea de Litere,
Universitatea din Bucureşti

Cărţi de Irina IZVERNA-TARABAC în curs de apariţie:

- **Anafora, între gramatică şi pragmasemantică**, lucrare de absolvire a masteratului în lingvistică teoretică, condusă de prof. dr. Valeria Guţu Romalo şi susţinută la Universitatea din Bucureşti (1996)
- **Some Problems of Syntax. Application to the Romanian Language**
- **Other Problems of Syntax. Application to the Romanian Language**

Ultimele două volume cuprind lucrări realizate de Irina IZVERNA-TARABAC în cadrul Departamentului de Lingvistică de la Universitatea Stony Brook - New York, în perioada de pregătire a doctoratului – conducător de doctorat: prof. dr. Richard Larson; consultant pentru doctorat: prof. dr. Marcel den Dikken de la CUNY - Grad School and University Center New York (2002-2007)

Irina Izverna-Tarabac este autoarea primei ediţii integrale în română a **Cursului de lingvistică generală** de Ferdinand de Saussure (ed. Tullio de Mauro) (Polirom, 1998)

ISBN 978-973-666-284-3
9 789736 662843

Scanned with OKEN Scanner